

Magyarságtudományi Füzetek

KISENCIKLOPÉDIA 1.

II. Hogyan lettünk finnugorok?

Bakay Kornél

1997. december 2-án Miskolcon díszdoktorrá avattuk¹ a 88 esztendőes **László Gyula** régész professzort, egykori mesteremet, aki annak idején (1958-1963) a magyar őstörténet kutatására képezett ki. Egyetemi éveimben a tőlem telhető szorgalommal tanulmányoztam az őstörténeti szakirodalmat, amely természetesen kizárólag a finnugor elmélet anyagaira terjedt ki.

Hamisság volna ma azt állítani, hogy **László Gyula**, legendás és nagyszerű egyetemi előadásaiban² más tanított volna, mint az általánosan elfogadott, hivatalos finnugor elmélet. Így alig-alig került a kezünkbe másfajta szemléletű munka, de ha elénk is vetődött, mondjuk **Bobula Ida** vagy **Padányi Viktor** valamelyik könyve, a belénk nevelt elutasító ösztön azonnal működésbe lépett. Elvégre a magyar történettudomány nagyjai mindazokat, akik nem tudták vagy nem akarták elfogadni a finnugor tanításokat, már a múlt század végén „mucsai veteránoknak” nevezték, akik „az ősi kaczagány dicsőségétől áztatott délibábos virányait” kedvelik.³ S ha figyelmeztették őket, hogy a „tudományos kérdésekkel foglalkozó embertől megkövetelik a jóhiszeműséget és a tudományos lelkiismeretességet s azt, hogy folytonos kritikával kísérje a maga nézetét csak úgy, mint a másét, s ne restellje bevallani, hogy tévedett”⁴, „mindenféle badar ítélet és következtetés” képviselőjének nevezték el az ellenfelet.⁵

Jól emlékszem, milyen megrökönyödéssel forgatgattam 1966-ban **Bobula Ida**, *A magyar nemzet eredete* c. munkáját,⁶ mint a hozzá nem értők egyikének „fekete bibliáját”, aki mindenféle badarságokat állít.⁷

Pedig érdemes lett volna már akkor kiböngészni az angol szöveg fontosabb részeit, elsősorban a finnugor elmélet kritikájáról szóló sorokat,⁸ valamint azt a felszólítást, amely így szól: „Mindazokat, akiknek van bátorságuk most hinni, szeretném felszólítani, kutassanak, tanuljanak tovább!”, majd így folytatja: „Egy rövid ideig a nyugati világban volt bizonyos szimpátia 1956 után, de ez elmúlt. A kiadványokban ismét feltűnik az ázsiai betolakodó, a vad nomád idegen régi képe, sztereotíp gyalázkodó szövegekkel, amely hozzájárul ahhoz, hogy a nyugati közvélemény részese legyen annak az érzéketlen és ellenséges hallgatásnak, amely a magyar népiertást⁹ rejti magában.”

„Talán ki fognak nevetni e felszólításért, ennek közzétételéért, amelyet a fiatalokhoz és mindazokhoz intézek, akik szívükben fiatalok maradtak a közönynek ebben a mostani időszakában. S bízom abban, hogy

---

1. A díszdoktori oklevél aláírói: Dr. Gyárfás Ágnes, Prof. Dr. Tóttösy Csaba, Prof. Dr. Szabó Zoltán (Kolozsvár).

2. László Gyula, Bevezetés a régészetbe. Egyetemi jegyzet. Budapest, 1953. - uő A magyar őstörténet régészete. Az MTA II. Osztály Közleményei 3 (1954) 459-479. – uő A magyarság őstörténete. Egyetemi előadások szövege. 1961. – uő Őstörténetünk legkorábbi szakaszai. A finnugor őstörténet régészeti emlékei a Szovjetföldön. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1961.

3. Hunföldi Lehel, Ethnológiánk áprilisi hajtásai. I. Vámbériász. Ethnographia 6 (1895) 141-142. Hunföldi Lehel Munkácsi Bernát álneve volt.

4. Marczali Henrik, Ethnographia 6 (1895) 89.

5. Munkácsi Bernát, A magyar nemzet törökségéhez. Ethnographia 6 (1895) 90.

6. Bobula Ida, Origin of the Hungarian Nation. Florida, Gainesville. 1966. – Újabb kiadása: Florida, Astor. 1982.

7. Bobula Ida (1900–1981) életrajzi adataira lásd: Sumer-magyar rokonság. Buenos Aires, Editor Esda. 1982. belső címlapja és 5-7.

8. Bobula Ida id. mű 51.: No doubt, there are many unsolved questions connected with the problem of Hungarian origins. One of these is the problem of the Finno-Ugric relatives.

9. Napjaink igazi tragikus kérdése ez: Ligeti Imre, Tudatos népiertás. Új Magyarország 1997. május 15.

üzenetem eljut mindazokhoz, akik az emberiség jövőjét építik.”¹⁰

Hosszú ideig, bizony, nem jutott el. Senki sem akart bekerülni az „*őstörténeti csodabogarak*” közé, akiket maró gúnnyal pellengéreztek ki lényegében egy jó évszázad óta. Különösen kicsúfolták azokat, akik a magyarság fennmaradását összekapcsolták az őstörténeti tudatával s attól félték, hogy valóra válik **Paul de Lagarde** jóslata, miszerint „*a magyar nemzet el van kopva és el fog enyészni.*”¹¹ Már a XX. század elején is úgy nyilatkoztak egyesek,¹² hogy „*egészen elavult, a maga korában is teljesen tudománytalan tanítás volt a török-tatár rokonság*” s igazán itt az ideje, hogy „*a balvéleményeket gyökerestől kiirtsuk.*” „*Úgy tüntetik fel a dolgot, mintha a magyar nyelv finnugor volna még mindig(!) vita tárgya volna,*” holott micsoda óriási ösztönző erő ez számunkra!

Különösen nagyképpen és ellentmondást nem tűrően fogalmazott századunk elején **Szinnyei József** (1857–1943), aki „*komoly, lelkiismeretes, hozzáértő tudós férfiagnak*” nevezte a finnugristákat, ellentétben a többiekkel. Majd ezt írta: „*nem különös dolog-e az, hogy minálunk a hozzá nem értők között(!) még mindig sokan vannak, akik ezen épület alapjának erősségében kételkednek? Nem különös dolog-e az, hogy a magyar nyelv finnugor voltának hirdetését sokan még mindig olybá veszik, mintha valami tudományos divat volna, amely majd idejét fogja múlni, mint minden más divat?*”¹³

Az elmúlt száz esztendő alatt a helyzet tovább romlott, nem kis mértékben **Zsirai Miklósnak**¹⁴ köszönhetően, aki a finnugor elmélet elutasítóit „*gyermeteg ellenszenvvel*” vádolta és elítélte a „*vad őstörténeti csodabogarakat*”.¹⁵ A nagyközönségnek szánt, ún. alapvető ismereteket közlő munkákban lépten-nyomon olvashatók az ilyesfajta közlések: „*Hogy a magyar nyelv finnugor eredetű s hogy minden más elmélet kalandos és tudománytalan, azt ma már nemcsak a tudomány hirdeti, hanem benne van a művelt magyarság köztudatában.*”¹⁶ „*Ma már egységes álláspont alakult ki nyelvünk rokonsága kérdésében, de régebben sok fantasztikus elképzelés elhangzott ezzel kapcsolatban. Némelyek a hunok közvetlen utódainak vélték népünket, mások a héber, sumér, perzsa nyelvvel vagy éppen az angollal hozták kapcsolatba nyelvünket. Egy ideig –*

---

10. Bobula id. mű 56.: *May I invite those who have the courage to believe now, to read further. - 61.: For a short while there was a wave of sympathy in the Western world after 1956. It passed. Now the old image of Asiatic intruders, savage nomad strangers mentioned in the publications with stereotyped slur-words reappears and helps the Western public to assist in callous, sometimes hostile silence to covert genocide. This would not be the case, would people know the truth. If the murderously distorted image about the origin, nature and essence of the Hungarians could be replaced with the real thing. This may be a matter of life or death for a valuable member of the human family. This is why I appeal to you dear reader, do help to spread the truth about Hungary and the Hungarians. So that all their children should not be murdered, while you look the other way.” “I will risk to be laughed at - and send out this call, addressed to the young and those who are young in heart. Even today, in these times of non-involvement, I trust that I will reach some of those who build the future of mankind.”*

11. Hunfalvy Pál, Új tudományok, új előítéletek. Adalék a finn-ugor népek történetéhez. Nyelvtudományi Közlemények 14 (1878) 20-21.

12. Szeremley Császár Lóránd, A magyarság eredete, nyelve és honfoglaláskori műveltsége. Magyar Nyelv 4 (1908) 147-157. – J. von Farkas, Die finnisch-ugrische Sprachverwandtschaft und die ungarische Romantik. Ungarische Jahrbücher 4 (1924) 121-123.

13. Szinnyei József, A magyarság eredete, nyelve és honfoglaláskori műveltsége. Budapest, 1910. In: A finnugor őshaza nyomában. Válogatta és szerkesztette: ifj. Kodolányi János. A magyar néprajz klasszikusai. Szerk. Ortutay Gyula. Budapest, Gondolat. 1973, 276.

14. A finnugor őshaza nyomában. Válogatta és szerkesztette: ifj. Kodolányi János. A magyar néprajz klasszikusai. Szerkesztette: Ortutay Gyula. Budapest, Gondolat. 1973, 393 – Dr. Domonkos János, Zsirai Miklós (1892-1955) születése centenáriuma. Kapu 5 (1992) 12. szám, 60-61. – Domokos Áron, Századunk magyar nyelvésze: Zsirai Miklós. Eötvös Füzetek 21. Budapest, Eötvös Kollégium. 1992. – Kiss Jenő, Zsirai Miklós. A múlt magyar tudósai. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1995. - Rec.: Hadrovics László Magyar Tudomány 103 (1996) 1541-1543.

15. Zsirai Miklós, A magyarság eredete. In: A magyarság őstörténete. Szerkesztette: Ligeti Lajos. Budapest, Franklin. 1943, 10., 24. – uő Őstörténeti csodabogarak. In: uott 266-289.

16. Németh Gyula, A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1930, 278.

különösen a múlt század közepe tájáig – sok híve volt a török–magyar atyafiság gondolatának. Századunkban pedig a magyar nyelv munda és dravida kapcsolatait latolgatták. Mindezen elméletek nagyrészt komolytalanok, bebizonyíthatatlanok voltak, és a tudomány fejlődésével lassanként lomtárba kerültek.”¹⁷

Hajdú Péter szerint „1869 nyarán a finnugor nyelvrokonság már végleg bevett tétele a nyelvtudománynak.”¹⁸ Hajdú Péter, Százötven éve született Reguly Antal. Magyar Nyelv 65 (1969) 398-403.

Nagyon jellemző az újdonsült őstörténész, **Engel Pál** akadémikus legújabb megfogalmazása: „A finnugor eredet ma **szilárd ténynek** számít (sic!), amelyet a világ egyetlen nyelvésze sem vitat, noha a közvélemény nem elhanyagolható kisebbsége ma is kételkedve veszi tudomásul.” A más nézeteket vallókról így ír: „A tudomány elveitől és módszereitől mindegyik függetleníti (sic!) magát, az új elméletek célja ugyanis egyik esetben sem egy tudományos probléma szakszerű megoldása, hanem a ‘kis magyar nép’ számára a lehető legdicsőbb ősz megszerzése.”¹⁹ „Tudományos szempontból a probléma egyetlen vonatkozása érdemel figyelmet: mint aggasztó társadalomlélektani jelenség!”²⁰

Ez az álláspont napjainkban is virul és terjed. **Vékony Gábor** is így fogalmaz: „A magyarság finnugorságát, időnként nyelvi rokonságát is, gyakran képzetesebb körökben is(?)! kételkedéssel szokás fogadni nálunk.”²¹ **Zsirai Miklóst** még napjainkban is igyekeznek olyan színben feltüntetni,²² mint aki áldozata volt a kommunista uralomnak s éppen nemzeti mivolta okán.²³ Magam igyekeztem rámutatni arra, hogy **Zsirai Miklóst** ugyan számos komoly méltánytalanság érte, mégsem nevezhető mellőzöttnek és vétkesnek sem, hiszen oroszlátrésze volt a finnugrizmus ellentmondást nem tűrő²⁴ terjesztésében.²⁵

De Zsiraihoz hasonló módon oktatta ki az olvasókat **Szabó T. Attila**²⁶ is, lesajnálva a „fellegjáró nyelvészeti képzelgések káprázatába csábított sok-sok jótét lelket”, a turáni rokonság híveit „az emberi értelem józanságától elrugaszkodottaknak” titulálva. „Az ilyenfajta téveszmék rabjai visszasüllyednek a képzelgések kezdetleges szintjére.” És még ő vádol! „...az érvekre a nyelvrokonító nem a józanság hűvös ellenérveivel, hanem a megszállottság rögeszmés kitöréseivel, a rosszindulat, az elbizakodottság, a szakmai gőg és hasonló embertelen indulatok feltételezésének vádjával felel.” „A magyar nyelv finnugor eredete... ma már... sarkigazság. A magyar nyelv rokonait a finnugor nyelvek csoportján kívül kereső régi és új elméletek nem tudományosan bizonyítható tények, hanem a nyelvi valóságot semmibevevő értelem-kápráztató képzelgések világába ragadják

---

17. Hajdú Péter, Finnugor népek és nyelvek. Budapest, 1962, 7-8.

18. Hajdú Péter, Százötven éve született Reguly Antal. Magyar Nyelv 65 (1969) 398-403.

19. Engel Pál, Beilleszkedés Európába a kezdetektől 1440-ig. Budapest, 1990, 34-36.

20. Magyarán: mindenki eszement hülye, aki ilyesmivel egyáltalán foglalkozik.

21. Vékony Gábor, A magyar etnogenezis szakaszai. I. Életünk 35 (1997) 264.

22. Makkay János, Istálló a könyvtárszobában. Pest Megyei Hírlap 1994. december 28. – Zaicz Gábor, Zsirai Miklós és a Finnugor rokonságunk. In: Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Reprint kiadás, Budapest, Trezor. 1994, 689.

23. „Embertelen megpróbáltatásokat kellett kiállnia. Családi háza az ostrom alatt lakhatatlanná vált, híres könyvtára is súlyos károkat szenvedett. Mindezt tetézte, hogy ...megjelent a marxizmus nyelvészeti elmélete... Vö. Hadrovics id. mű 1541.

24. Jellemzőnek nevezhetjük, hogy egy napilapban ilyen sorok jelenhettek meg róla: „Zsirai Miklósnak az volt az elve, nem kell vakon és tekintélytiszteletből állást foglalni a finnugor rokonságot valló hivatalos elmélet mellett, és nem kell sietve bírálatot mondani a külön utat járó rokonító elméletekről... (?)! vö. Lőcsey Gabriella, Öt eb halat húz. Zsirai Miklós műve finnugor rokonságunkról. Magyar Nemzet 1995. április 3.

25. Bakay Kornél, Néhány szó Zsirai Miklósról, a tudósról. Pest Megyei Hírlap 1995. január 10.

26. Természetesen nem kívánjuk beárnyékolni Szabó T. Attila rendkívüli érdemeit, ám nem hallgathatjuk el vonatkozó nézeteit csak azért, mert – egyébként – kiváló magyar tudós volt. Vö. Benkő Loránd, Egy erdélyi tudós a magyar nyelvtudomány szolgálatában. Magyar Nyelv 93 (1997) 385-392. – Benkő Samu, A tudományszervező. Uott 398-405. – Péntek János, Szabó T. Attila a kolozsvári egyetem tudós tanára. Uott 411-414.

az 'elméletek' szerzőivel együtt a tőlük megtévesztett hiszékeny lelkeket."²⁷ Némelyek egyenesen „kivételes erkölcsi bátorságú tudósoknak” nevezték azokat, akik „mertek ellenszegülni... a ködös napkeleti ábrándban” elmerültekkel és „szomorú történetnek” (vajon miért szomorú az, ha egy feltevést nem akarnak elfogadni?) mondják, hogy a „közvélemény és vele együtt nyelvészeink többsége(!) sokáig hallani sem akart a finnugor eredetről.”²⁸ „Hamis nacionalizmustól fűtött amatőr nyelvészeknek” titulálták azokat, akik támadják a „halszagú finnugor rokonságot”.²⁹

Különösen bántó hangnemben, felfuvalkodott önteltséggel rontottak neki azoknak, akiktől némiképpen „tartottak”, legtöbbjüket „monomániásnak és agresszívnek” keresztelve el,³⁰ akik „a nyelvtörténet alapismereteivel sem rendelkeznek.”³¹ Ha a „széllébélelt elméletek” szerzői felkészült, nyelveket ismerő, tájékozott, olvasott emberek, akkor így „érvelnek”: „tudományos felkészültségük látszata(?), a munkáikban fevonultatott filológiai apparátus sokakat meggyőz a hirdetett tételek igazáról. Elsősorban azokat persze, akik az adatokat, forrásokat ellenőrizni, új igazságokat kritikával fogadni nem tudnak.”³² Magyarán: mindenki csaló, ostoba, „ultrás nacionalista”, arcátlanul vakmerő,³³ aki a „végleges és megdönthetetlen” finnugor elméletet nem fogadja el és a „múlt illúzióiba menekül”, hamis tudatú, „márpedig érdemes a történelem hamis tudatait szigorú vizsgálat alá venni, bármi is legyen egy ilyen vizsgálat eredménye.”³⁴

Mennyivel más **László Gyula** álláspontja, aki azt mondja: „Ha valaki úgy érzi, hogy a finnugor nyelvtudomány tévútra vitte őstörténetünket: ehhez joga van. De egyúttal elsőrangú kötelessége a rokonításokat pontról-pontra, módszeresen, tudományos alapossággal megcáfolni és helyettük jobbat, meggyőzőbbet adni.”³⁵ A magukat régebben büszkén marxistáknak nevező történészek³⁶ szerint „a millenniumi évek szenvedélyes nacionalizmusának légkörében valóságos büntető hadjáratot(?) indítottak a finnugor nyelvrokonság hívei ellen.”³⁷ Vajon kik ellen?

A Magyar História sorozatban közzétett őstörténeti munka szerzője, **Fodor István** 1975-ben még egy jottányit sem tért el a fentebb vázolt „mérvadó és hivatalos” vonaltól s különösen a sumér-magyar kérdés vizsgálóit bunkózta le: „elgondolásaik éppoly zavarosak és tudománytalanok, mint elődeiké, meghökkentő 'felfedezéseik' jóízű derülségnél egyebet aligha válthatnak ki.”³⁸ Ugyanakkor az is nagyon jellemző ránk, hogy a bírálatokra csak akkor szeretünk „reagálni”, ha azok kedvezőek. **Fodor István** 1975-ben megjelent könyvét **Götz László**, a szó szoros értelmében, megsemmisítő bírálatban részesítette,³⁹ az érintett szerző azonban soha sem válaszolt a bírálatra.

---

27. Szabó T. Attila, Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok és cikkek. Bukarest, Kritérion. 1972, 10-12.,18., 43.

28. Békés Vera, „Nekünk nem kell a halzsíros atyafiság!” – Egy tudománytörténeti mítosz nyomában. In: Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. Szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1991, 89.

29. Vértessy Miklós, Nyelvrokonsaink-e a lappok? Magyar Nyelv 72 (1976) 252.

30. Hajdú Péter, Új hazát találtak, őshazát kerestek. In: Uralisztikai olvasókönyv. Összeállította: Domokos Péter. Budapest, 1977, 27.

31. Kálmán Béla, A magyar és a külföldi finnugor nyelvészek kapcsolata századunkban. In: Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. 1991, 325.

32. Hajdú Péter, Új hazát... id.mű 30-31.

33. Komoróczy Géza, Adalékok egy jelenség természetrajzához. A sumér-magyar nyelvrokonsítás. In: Uralisztikai olvasókönyv. Összeállította: Domokos Péter. Budapest, 1977, 39. Ezt a szemléletet képviseli az új Magyarország története tíz kötetben is. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. A vonatkozó részt Bartha Antal írta. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1984, 444-445.

34. Róna-Tas András, Nyelvtörténet és őstörténet. In: Tanulmányok...Budapest, 1991, 561, 566. – uő A nyelvrokonság. Kalandozások a történeti nyelvtudományban. Budapest, Gondolat. 1978, 433.

35. László Gyula, Hol volt, hol nem volt. In: Uralisztikai olvasókönyv. 1977, 122-123.

36. Bartha Antal, A magyar nép őstörténete. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1988, 279. – Róna-Tas András, A magyar őstörténetkutatásról. Magyar Tudomány 87 (1980) 329: kellő súllyal képviseljük a marxista magyar történelemkutatás álláspontját. – Vásáry István, A magyar őstörténet kutatásának hagyományai. Magyar Tudomány 87 (1980) 371: 1945 a magyar történelem óriási mérföldköve!

Nyilván ez is közrejátszott abban, hogy újabban már fel sem merik vetni a magyarság eredetének újravizsgálatát, mert félnék a tudományos közvélemény elítélésétől, félnék a megbélyegzéstől és a kirekesztéstől,⁴⁰ **Nemeskürty István** például kiválóan látja a gondokat és tisztázatlanságokat, mégis ezt írja le: „A tudomány bebizonyította, hogy a hunok és a magyarok között nincs rokoni kapcsolat, nyelvük is különbözött.⁴¹ A finnugor eredet kétségtelen tényének világossága a képzelet homályába számúzta Attila és Árpád két honfoglalásának ezer éven át makacsul élt hagyományát.”⁴²

Röviden összefoglalom a magyar nyelv- és történettudomány őstörténeti álláspontját, azért, hogy az olvasó képet alkothasson arról, milyen alapokon áll a magyar őstörténet.

A magyar nyelv több százezres szókincs-állományából ősi szókincsünk mindössze 4-500 szó,⁴³ ezeknek van megfelelőjük valamelyik finnugor nyelvben. Ez volna a száz százalékos nyelvrokonság „*kikezdhethetlen alapja*”. Az uráli korban (Kr. sz. előtti VI-IV. évezred) az ún. finnugor és szamojéd népek az Urál hegység környékén éltek, „*ahol a nyelvcsalád tagjai többségükben ma is élnek*”(!). A finnugor őshaza vagy a Volga-Káma vidékén volt, vagy a Balti-tengertől tartott egészen az Urálig, vagy az Urál és az Ob folyó között, Nyugat-

---

37. Bartha Antal, Magyar őskor – magyar jelenkor. In: Uralisztikai olvasókönyv. 1977, 84. – Bartha ezen írása eredetileg a Népszabadság 1972. március 10/11. számában jelent meg és el nem vitatható érdemei is vannak, mivel már akkor(!) kiállt a magyar őstörténet kutatásának fontossága mellett. Ugyanakkor az új tízkötetes magyar történetben marxista dogmákkal teli, lényegében használhatatlan összegzést készített. Magyarország története. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. Budapest, 1984, 377-396. Az idő múlásával a szerzők is változnak. Manapság Bartha Antal – felülemelkedve hajdani önmagán – keményen bírálja a bolsevik diktatúrát és annak tudomány-ellenességét. Bartha Antal, Genocidiumok és nemzeti feltámadás. Újabb kutatások a finnugor népek történetéből. Történelmi Szemle 38 (1996) 383-400.

38. Fodor István, Verecke híres útján... Magyar História. Budapest, Gondolat. 1975, 34. Nála is megfigyelhető a vélemény-váltás. Például A magyarság születése. Budapest, Adams. 1992, 21-23.

39. Götz László, Keleten kél a nap. Kultúránk a történelmi ősidőkből. Kettős mértékkel. A magyar őstörténetkutatás módszereiről és eredményeiről. Budapest, Népszava. 1990, 156-251. – uő Püski. I. 1994, 303-372.

40. Jellemzőnek tartom, hogy amióta ismét főként a magyar őstörténettel foglalkozom, kollégáimtól sem különnyomatokat, sem könyveket nemigen kapok, munkáikban nevemet nem említik meg.

41. A hunok nyelvére vonatkozóan lásd: Bakay Kornél, A hunokról – magyar szemmel. In: Szász Béla, A hunok története. Attila nagykirály. Budapest, Szabad Tér. 1994, XIV-XVI.

42. Nemeskürty István, A bibliai örökség. Budapest, 1991, 20.

43. Igen jellemző, hogy a szóképzleti egyezések száma állandóan változik. Zsirai Miklós 1937-ben így írt: kb. ezerre rúgó finnugor alapszavunk... Finnugor rokonságunk. Reprint. 1994, 49. – László Gyula, Őstörténetünk legkorábbi szakaszai. Budapest, 1961, 37. – Fodor István, Verecke híres útján... Budapest, Gondolat. 1975, 15.: Nyelvészeink számításai szerint mintegy ezer finnugor eredetű szavunk van. – Hajdú Péter, A rokonság nyelvi háttere. In: Uráli népek. Nyelvrokonaink kultúrája és hagyományai. Budapest, Corvina. 1975, 15: a szóképzleti egyezések száma 1000-1200-ra tehető. – Kálmán Béla, A magyar és a külföldi finnugor nyelvészek kapcsolata századunkban. In: Tanulmányok... 326: a finnugor etimológiák közül mintegy 800-nak van magyar megfelelője. – Hajdú Péter, Nyelvtörténet, őstörténet. Magyar Tudomány 87 (1980) 372: a hajdani finnugor alapszavakból legfeljebb 800-1000 szót tudunk rekonstruálni. – Klima László, A magyar szóképzlet finnugor elemei és az őstörténet. In: Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Szerkesztette: Hajdú Mihály és Kiss Jenő. Budapest, 1991: az összes figyelembe vett etimológiák száma 660! – Kiss Jenő, Az uráli etimológiai szótár. Magyar Nyelv 88 (1992) 398 skk: uráli szó 105, finnugor: 203, ugor: 126, összesen: 434! – Zaicz Gábor, A magyar nyelv vallomása. In: Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Reprint. Budapest, Trezor. 1994, 599: Nyelvünkben összesen mintegy 700 uráli, finnugor és ugor tőszó található. – B. Collinder, Fenno-ugric vocabulary. Stockholm, 1955: 450 szót tekint rokoníthatónak. Vö. Magyar Nyelv 76 (1980) 233-235. – Götz László, Keleten kél a nap. Kultúránk a történelmi ősidőkből. Budapest, Püski. 1996. I. 305, 480. Björn Collinder, Comparative Grammar of the Uralic Languages. Uppsala 1960. c. művében már csak 400 alapszógyököt határozott meg! A hatalmas eltérések magukért beszélnek s jól mutatják a magyar nyelvészet „gátlástalan túlzásait”. Vö. Marác László, Hungarian Revival. Political Reflections of Central Europe. Nieuwegen, Aspekt. 1996, 69.

Szibériában. Az „uráli korban sokszázezer négyzetkilométernyi kiterjedésű őshazában (...) nagy területen szétszórva, egymással laza érintkezésben éltek.”

Kr. sz. előtt 4000 táján „osztódott” az uráli ősnép, majd 3000 táján kettévált a finn-permi és az ugor ág. Az ugor ágból 2500 körül vált ki az „előmagyarság”, s Kr. sz. előtti 500 tájáig a nyugat-szibériai őshazában maradt. „Idővel (mikor?) a terület délebbi (hová?) részeire költözött. Itt ősiráni szomszédaik hatására tértek át a természeti gazdálkodásról a termelőre.”⁴⁴ „Az ugor népek kettéválása... éghajlati változással magyarázható.”⁴⁵

Kristó ugyanezt így adja elő: „Kr. sz. előtti 1000 és 500 között a korábbi steppe-övezet kezdett félsivataggá válni” s a halász-vadász obi-ugor népek „kénytelenek voltak 2-300 km-rel északabbra húzódní, hogy a megszokott klimatikus viszonyok közepette folytathassák tevékenységüket”, az előmagyarok(?) azonban megmaradtak a félsivatagban – Isten tudja csak miért tettek így? – s persze „a félsivatagi állapotok miatt(?) életmódváltásra kényszerültek és áttértek a nomád állattartásra.” 800 és 700 táján azonban „a steppe ismét tajga lett(?), a félsivatag pedig ismét steppe”, így az obi-ugorok „a tajgában találták magukat” – mesénk hipplahopp-ja! – „és visszatértek a halász-vadász életmódhoz,⁴⁶ miután összeolvadtak a mongoloid paleoszibírid őslakossággal.”⁴⁷ A magyarok „délre mozdultak el”, de inentől – így **Kristó Gyula** akadémikus – nem tudjuk mi történt velük, mert „egyszerre megszakadnak a magyarság múltjára vonatkozó nyelvi és régészeti adatok.” „A honfoglalásig nem maradt nyelvi emlék.” „Semmi támpontunk nincs arra vonatkozóan, hogy az ősmagyarok mikor és miért hagytak fel nyugat-szibériai szállásaikkal és cserélték fel... Baskíria területére.”

Zaicz Gábor adatgyűjtése szerint ez „az elvándorlás” történhetett a Kr. sz. előtti IV. században, vagy a Kr. sz. utáni IV. században (ez eddig 800 év különbség!), vagy a VI. században, vagy a VIII. században (itt az eltérés már 1200 esztendő tesz ki!). Ezt követően „a magyarok dél, majd nyugat felé vándoroltak, egy kisebb részük azonban Magna Hungaria-ban maradt (ezek Julianus barát magyarjai). A 800-as évek közepéig a Don, a Donyec és az Azovi-tenger határolta Levediában tartózkodott a magyarság. Ezt a nézetet nem osztja **Benkő Loránd**.⁴⁸ Ezután eleink 840-850 táján a kazárok elől(?) nyugatra, a Dnyeper felé vonultak (Etelköz).”⁴⁹

Aki 35 esztendőn keresztül búvárkodik a történelmi forrásokban, olvassa a szakirodalmat, vizsgálja a régészeti leleteket, előbb vagy utóbb rájön arra, hogy a történelmi szakmunkák és tudományos ismeretterjesztő írások nagyobb része telis-tele van hibával, félreértéssel, félremagyarázással, hemzsegek bennük a másoktól átvett és kiollózott olyan részletek, amelyeket a szerző soha nem ellenőrzött, soha meg nem nézett eredetiben. Posztját és rangját azonban elégségesnek tartja igazsága nyomatékaként. Ez azonban nem új jelenség. Régen is így volt: „a tudós cím nálunk éppen nem a tudományos munka jutalma. Azt is csak a kegyelteknek szokták adományozni, akár tudnak valamit, akár nem.”⁵⁰

1989-ben, a *Feltárul a múlt?* c. könyvem megjelenése után döbbsentem rá arra, hogy sem a jelenkor, sem a középkor meg nem érthető őstörténetünk tisztázása nélkül. De hát 1976-tól miért pártoltam el a magyar

---

44. Bartha Antal, *Őstörténet és etnosz*. Magyar Tudomány 87 (1980) 334: a magyar az egyetlen (sic!) uráli nép, amelyik az erdei életmódról átváltott a pusztai lovas, félnomád, földművelő életmódra. – Paládi-Kovács Attila, „Keleti hozadék” – avagy zootechnika az ősmagyarkorban. Magyar Tudomány 97 (1990) 293.

45. Zaicz Gábor id. mű 599-626.

46. Az obi-ugorok „elprimitivizálódása” nagyon kedvelt fogása a finnugor tábornak. Fodor István, Verecke híres útján... Magyar História sorozat. Budapest, Gondolat. 1975, 25: az obi-ugorok megtorpantak... a fejlődésben elmaradtak. – uő A magyarság születése. Budapest, Adams. 1992.: Az obi-ugorok a termelőgazdálkodásra alkalmatlan északi vidékekre húzódtak... kulturájuk megrekedt...műveltségük visszaesett. – Legutóbb Schmidt Mária, Az obi-ugor mitológia és a medvetisztelet. Ethnographia 101 (1990) 150: az obi-ugorokat többedleges primitivizáció jellemzi, és 188.

47. Kristó Gyula, A Kárpát-medence és a magyarság régmúltja (1301-ig). Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. Sorozatszerkesztő: Kristó Gyula. Szeged, 1994, 56, 60. – vö. Bakay Kornél, *Őstörténetünk régészeti forrásai*. A kincses Kelet örököseinek honalapítása vagy barbár nomád hordák inváziója? Kapu 1997/6-7. 39-40.

48. Benkő Loránd, *Őstörténetünk és a magyar nyelvtudomány*. Magyar Tudomány 97 (1990) 270.

49. Zaicz Gábor id. mű 626.

50. Acsády Ignác, *Nemzeti Újság* 1895. május 12.

őstörténet kutatásától?⁵¹ Elsősorban azért, mert elűztek kutatási területeimről (Somogy megyéből és a Balaton környékéről, ahol nagyszabású avar és magyar temető-ásatásokat terveztem és indítottam meg.⁵²), másodjára azért, mert nem tudtam magamban feldolgozni és elfogadni, hogy népünk ősi múltjából valóban csak annyit tudnánk, amennyit az irányadó szakkönyvek elénk tárnak s az az ismeretanyag is ennyire elképesztően zavaros és ellentmondásos.

1992-ben elnyertem egy nyolc hónapos ösztöndíjat Grazba, 1993-ban pedig egy három hónapos ösztöndíjat Göttingába,⁵³ és valójában ekkor fogtam hozzá nagy tervem valóra váltásához. A szemem **Götz László** könyve⁵⁴ nyitotta fel, aki szinte felrázott szavaival: „senki sem vesz magának fáradságot arra, hogy eredetiben utánanézzon, miket is állítottak a régiek. Pedig nem ártana, ha néha felütnének egy-egy ilyen ásatag, copfos vagy biedermeier főliánst, mert nem egyben igen elgondolkodtató dolgokat találánk.”⁵⁵ S újra kézbe vettem **Padányi Viktor** könyvét⁵⁶ is, most már előítéletek nélkül. Ekkor úgy döntöttem, hogy erőm és képességeim szerint a kezdetekhez kell visszatérni és onnan elindulni, mégpedig az eredeti műveket tanulmányozva.

1993 nyarán, a kutatás lázában, közzé tettem első eredményeim rövidített összesítését,⁵⁷ azzal a céllal, hogy felkeltsem a figyelmet. A szakma azonban a legcsekélyebb figyelemre sem méltatta a cikkemet. Egy esztendő múlva **Pete György** vállalkozott arra, hogy ugyanezt a tanulmányt (sajnos, a hibák kijavítása nélkül!) megjelenteti a szombathelyi *Életünk*-ben,⁵⁸ a következő megjegyzés közlése mellett: „Bakay szenvedélyes, elfogultságait vállaló írása lényegében azt célozza: szabaduljunk meg korábbi századok elméletileg mára már sokban túlhaladott képzeteitől, tabuitól, s friss szemmel, az ismert tények újraértelmezésével keressünk egy új modellehetőséget, amelyben semmi igazsága nem semmisül meg a finnugor nyelvi kapcsolatoknak, s talán megnyugtatóan helyére kerül sok minden, ami eddig – mert nem felelt meg a finnugor elmélet szabta kritériumoknak – figyelmen kívül hagyattott.”⁵⁹

Erre a közlésre már muszáj volt válaszolni. Négy hónap múlva ugyanezen folyóirat hasábjain napvilágot látott a „cáfolat”.⁶⁰ Az adott helyen erre mindig hivatkozom majd, mert eléggé tanulságos. Ugyanakkor azt is tudatnom kell, hogy három esztendő múltán a szerkesztőség megtagadta korábbi elveit és visszatért a hagyományos és elfogadott finnugor tanok közléséhez és tőlem többé már nem kért tanulmányt.⁶¹

Pusztay János az idézett bírálatában kijelenti, hogy a tudományt politikai indítékok nem befolyásolhatják, majd kilenc sorral alább leszögezi: egy nép eredete tudományos és **politikai** kérdés.⁶² Úgy véli, számomra

---

51. Bakay Kornél, Fordulat a magyar őstörténet kutatásában. Hítel 9 (1996) 43.

52. Balatonszentgyörgy, Káptalantóti, Zamárdi, Somogyvámos, Somogyaszaló, Tengőd, Öreglak, Somogyjád, etc.

53. A történelmi hűség kedvéért meg kell említenem, hogy a pályázatomat Róna-Tas András és Gulya János támogatta, igaz, nem tudhatták, hogy kutatásaimnak mi volt a valódi célja.

54. Götz László, Keleten kél a nap. Kultúránk a történelmi ősidőkből. Kettős mértékkel. A magyar őstörténetkutatás módszereiről és eredményeiről. Budapest, Népszava. 1990.

55. Götz id. mű 27. – Götz László nyomdokain haladva figyelemre méltó írást tett közzé Kaba Ákos, Szélfegyverek egy új magyar őstörténelmi tanulmányhoz. Életünk 30 (1992) 863-872.

56. Padányi Viktor, Dentu-Magyararia. Bienes Aires 1963. – Új kiadása Veszprém, Turul, 1989.

57. Bakay Kornél, Hogyan lettünk finnugorok? Hunnia 44 (1993) 5-4., 45 (1993) 4-6.

58. Bakay Kornél, Hogyan lettünk finnugorok? Életünk 32 (1994) 715-741.

59. Uott 741.

60. Pusztay János, Lettünk-e finnugorok? Életünk 32 (1994) 1071-1078. – Láng Gusztáv, Hogyan lehetünk múlt századiak? Életünk 32 (1994) 1079-1085.

61. Vékony Gábor, A magyar etnogenézis szakaszai I. Életünk 35 (1997) 260-276., 384-408.

62. Pusztay János, Lettünk-e finnugorok? Életünk 32 (1994) 1071. – Pusztay János 1995. január 24-i szombathelyi előadásában ismét kijelentette: „a nyelvrokonság kérdései túlmutatnak a tudományon. A veszély akkor jelentkezik, amikor a nyelvrokonság keresése ideológiai színezetet kap.”

megdöbbentő szillogizmussal, hogy az őstörténeti kutatások „igen könnyen elvezethetnek... a rasszizmushoz. Kimondva vagy kimondatlanul, de megfogalmazódnak a nép-, illetve a nyelveredet kapcsán a különbségek az egyes népek, egyes kultúrák között, és így teljesen tudománytalan módon magasabb, illetve alacsonyabb rendű népekről beszélnek.”

Aki tehát mást merészel állítani vagy kutatni, mint a finnugor származás-elmélet hirdetői, az már félig-meddig rasszista és teljes egészében tudománytalan!

Ilyen „elfogulatlan és tárgyilagos” magyar tudósok írják a történelmünket, akik még azt is kijelentik, a nyelvirokosság csak a szakemberek számára igazolható, a nyelvészetben nem járatosak számára nem, tehát a finnugor nyelvészeket kívül senki ne közelítsen e kérdéskörhöz, mivel csakis „*délibábos és tudománytalan fantáziálgatás*” lehet az eredmény. A finnugor nyelvész a magyar őstörténetkutatás egyedül hivatott képviselője, aki az „*örök igazságok*” birtokában tudja például, hogy a nyelvek nyelvcsaládokba tartoznak. „*Az, hogy egy nyelv melyik nyelvcsaládba tartozik, nem értékítélet, hanem tudományos tény*”.⁶³

Egyelőre tekintsünk el attól, hogy a legújabb nyelvészeti kutatások hogyan vélekednek a nyelvcsaládokról, az ún. nyelvcsaládfa-képzelményekről, az alapnyelvről, a szabályos hang megfelelésekről s most még azzal se foglalkozunk, vajon miért „*tudománytalan*” **Götz László** fejtegetése,⁶⁴ inkább arra figyeljünk, mekkorát változott, ha úgy tetszik „*fejlődött*” **Pusztay János** három esztendő alatt. 1994-ben az alapnyelv még „*kiinduló állapot*” volt, amelyet „*a szakember csak retrospektív módon nyilváníthat alapnyelvnek*”, 1997-ben viszont „*pusztán rekonstrukciók révén megalkotott hipotetikus posztulátum*”-nak mondja, amelyről semmilyen ismeretanyaggal nem rendelkezünk, „*csupán feltevéseink lehetnek*”.⁶⁵ Már azt is elismeri, hogy a családfa-elméleten kívül „*vannak más hipotetikus (miért, a finnugor nem az?) modellek is*”. Az alapnyelv és az őshaza, szorosan összefügg egymással, azaz az egy nyelvcsaládba tartozó (kitalált) ősnép lakta a (feltételezett és kikövetkeztetett) őshazát. De – folytatja a szerzőnk 1997-ben – már „*nem számolunk egységes őshazával sem, sokkal valószínűbbnek ítéljük meg az ún. őshaza-lánc(?) meglétét..., amely a Baltikumtól Nyugat-Szibériáig(?) tartott*”.⁶⁶

Lényegében ezt az ötletet felvetette már 1994-ben is s akkor sem volt eredeti, hiszen például **László Gyula** elmélete is erre épült 1961-ben.⁶⁷ A módosításra azért volt szükség, mert az elmúlt harminc évben a finnek⁶⁸ egyre határozottabban elutasították az ún. bevándorlás-elméletet és síkraszálltak amellett, hogy az ősfinnek sokezer év óta (9000 éve!) laknak mai hazájukban, tehát folyamatosan lakják földjüket.⁶⁹ **Kyösti Julku** ezt így fogalmazta meg: „*A dogmatikus felfogás szerint őseink Kr. u. 100-800 között vándoroltak be Észtországból Finnország területére. Ez a nézet nem helytálló, és csupán egy hipotézis volt. Miután elég hosszú időn át ismételték, feledésbe merült, hogy csak egy hipotézisről van szó, s magától értetődő igazságként kezelték.*”⁷⁰ „*A hagyományos felfogás a közös uráli őshazáról és a Volga menti finnugor őshazáról szóló (ugyancsak) hipotézis... a dogmatikus felfogások, amelyek röviddel ezelőtt a nyelvészetben uralkodtak, lassanként megváltoznak.*” A nyelvészek ekkor „*találták ki*” az őshaza-láncot, de ezek ez engedmények többé nem elegendők!⁷¹

Így hiába okoskodja ki **Pusztay János**, hogy a finnugorok „*középső csoportja*” lenne valahol a Baltikum és

---

63. Pusztay id. mű 1073.

64. Götz László, Keleten kél a nap. Kultúránk a történelmi ősidőkből. I. Budapest, 1994, 56-157., 397-540.

65. Pusztay János, Az uráli őshaza rekonstruálásának egy lehetséges nyelvészeti modellje. Életünk 35 (1997) 410.

66. Uott 417.

67. László Gyula, Őstörténetünk legkorábbi szakaszai. Budapest 1961.

68. A változó véleményekre jó példa Erdélyi István újabb nyilatkozata: Lovasnomád bankügylet. Erdélyi István: a finnekhez semmilyen közvetlen közünk nincs. Magyar Demokrata 2 (1998) 4. szám 46-47.

69. ifj. Kodolányi János, A finn etnogenetikai kutatások. Magyar Tudomány 87 (1980) 388. – Szij Enikő, Újra kell-e írni a finnugor őstörténetet? Magyar Tudomány 97 (1990) 264-265.

70. Kyösti Julku, A finnugor népek kialakulása. Történelmi Szemle 38 (1996) 369.

71. Uott 373-374.

az Urál-hegység között. Ebbe nagy valószínűség szerint a mai permi nyelvek és a cseremiszt tartozik, továbbá elképzelhető olyan 'kóbor' népcsoportok (én a lappokat tudom ilyennek elképzelni), amelyek összekötő szerepet is játszhattak ...hol ide, hol oda csapódva..., **K. Julku** ugyanis a finn és a lapp népet egy nációnak tekinti! „Az ún. keleti csoport, folytatja Pusztay, valószínűleg kb. azon a területen lehetett honos, ahová a ma még többé-kevésbé érvényes és elfogadott őshazaelmélet szerint az egységesnek vélt uráli őshazát rekonstruálják...”⁷² **Pusztay János**, noha kijelenti: nem kíván az én cikkemmel foglalkozni, hosszan taglal olyan kérdéseket, amelyekről én nem írtam⁷³ így a német-ellenességről, a zsidó-ellenességről(!) és a bolsevik-ellenességről, úgy tüntetve fel, mintha – sejtelmesen – a magyar-zsidó szembenállás napirenden tartása lett volna a célom.⁷⁴ Amint az alábbiakból talán kitérül, egyáltalán nem erről volt szó. De más érvek hiányában nagyon is jól jött mind **Pusztay Jánosnak**, mind a másik bírálómnak, **Láng Gusztávnak**⁷⁵ a zsidó-kártya kijátszása,⁷⁶ hiszen ezzel eleve a „szélsőségesek” közé lehet lökni a szerzőt. Holott, valójában, 1993-ban is és most is csak azért tüntettem fel **Szinnyei József** hivatalos életrajzi adatai(!) alapján,⁷⁷ hogy ki kicsoda, mert egyáltalán nem közömbös, kik élezték ki az őstörténeti vitát s ehhez mikor fogtak hozzá?

Sed ne auctoritate, nisi id potius experimentum sit!⁷⁸

A finnugor kézikönyvek vagy a nagyközönségnek szánt összefoglalások általában igen előkelő helyen említik meg, hogy a vogulok és az osztyákok, valamint a magyarok rokonságát már a XV. században észrevették, hiszen e rokonságot „**Aeneas Sylvius Piccolomini** 1458-ban elkészült *Cosmographia c. munkája újságolja már*”⁷⁹ Az egyetemi hallgatók számára készített egyetemi jegyzet szerint, amelyet 60 szerző készített és a szerkesztést **Hajdú Péter**, **Kristó Gyula** és **Róna-Tas András** vállalta magára, **Aeneas Sylvius Piccolomininek** 1457/58-ban „*készült el kompilációja, az Asia (más néven Cosmographia vagy Historia rerum ubique gestarum)*”, amelyben „*egy oroszországi útról hazatért veronai kereskedőre hivatkozva... azt írja, hogy az utazók a Tanais forrásán túl magyarul beszélő, magyar szokásokat tartó pogány népet találtak.*”⁸⁰ Azt mondhatnók, jelentéktelen, kicsi adatról van szó, mégis érdemes nagyon alaposan elemezni ezt a kijelentést, mivel így (is) fény derül a kutatók munkamódszerére és főleg a megbízhatóságára.

---

72. Pusztay (1994) id. mű 1076-1077.

73. Pusztay (1994) id. mű 1073: Hangsúlyozni szeretném, hogy ezt Bakay nem mondja, de...

74. Arról természetesen nem írtak egy sort sem, hogy a finnugrizmus első hazai képviselői elsősorban valóban németek és zsidók voltak, amint erre határozottan rámutatott Vásáry István, A magyar őstörténet kutatásának hagyományai. Magyar Tudomány 87 (1980) 370.

75. Láng Gusztáv, Hogyan lehetünk múlt századiak? Életünk 32 (1994) 1079-1085.

76. Láng id. mű 1080: Bakay Kornél lapszéli jegyzetei lelkiismeretesen közlik a finnugor tábor tagjairól, ki volt közülük zsidó, ki volt német. E származáskutatás(?), mely inkább ízléstelen, mint tudományos...

77. Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái. I-XIV. kötet. Budapest 1891-1914.

78. Ne a tekintély, hanem inkább a valós tények számítsanak!

79. Hajdú Péter, A magyarság kialakulásának előzményei. Nyelvtudományi Értekezések 2. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1953, 5: a finnugor rokonság eszméje már a IX. században felmerült Halogalandi Ottokár útleírásában, majd Ae. S. Piccolomini-nél, etc. S mi a forrás? Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Budapest, 1937, 472-473. (reprint kiadásban: 474-475.) S mi a forrása Zsirainak? Szinnyei József, Magyar nyelvhasználat. Finnugor kézikönyvek. III. Budapest, Hornyánszky. 1909, 16. – Hegedűs József óvatosabban fogalmazott: „Úgy tudjuk, hogy Aeneas Sylvio Piccolomini (1405-1464) célzott először arra... vö. Hegedűs József, A magyar nyelv összehasonlításának kezdetei az egykorú európai nyelvtudomány tükrében. Nyelvtudományi Értekezések 56. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1966, 66.

80. Bevezetés a magyar őstörténet kutatásainak forrásaiba. I/2. Szerkesztette: Hajdú Péter, Kristó Gyula, Róna-Tas András. Budapest, Tankönyvkiadó. 1976, 195. A sorozat öt kötetből áll, 1976-1982 között jelent meg. – Zsirai Miklós, A magyarság eredete. In: A magyarság őstörténete. Szerkesztette: Ligeti Lajos. Budapest, Franklin. 1943, 31: a Cosmographia 1458-ban jelent meg. – Zsirai Miklós, A modern nyelvtudomány magyar úttörői I. Sajnovics és Gyarmathi. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1952, 10: a Cosmographia 1503-ban jelent meg. – Ezt az adatot másolta át könyvébe Hajdú Péter, Finnugor népek és nyelvek. Budapest, 1962, 8-9.

Aeneas Sylvius Piccolomini (1405-1464), aki 1458. augusztus 18-tól **II. Pius** néven pápa lett, egyetlen olyan művet sem írt, amelynek a címe *Cosmographia* lett volna! Életében nagy művei nem is jelentek meg.⁸¹ Számos nagy könyvében korábbi szerzők munkáit kivonatolta vagy másolta, ám egyetlen művében sem szerepel soha az a **Zsirai Miklós** által már 1930-ban közismertté tett „adat”, hogy ti. „*Asiatici Hungari*”, azaz ázsiai magyarok a vogulokkal és az osztyákokkal volnának azonosak, mégpedig „*kétségtelenül*”⁸² Bár Zsirai a *Finnugor rokonságunk* c. munkájában hosszabban idéz latin forrásszövegeket,⁸³ mégis úgy tűnik eredeti forrásokat kevésbé használt. **II. Pius** egyik legkorábban megjelent könyvében⁸⁴ szerepel az a hely, amelyre Zsirai is hivatkozik, mégpedig a könyv XXIX. fejezete. Szó nincs itt arról, hogy ez az egész fejezet „*az ugarságnak van szentelve*”⁸⁵ ellenben szó van az ázsiai szkítákról, az ő kegyetlenkedéseikről és ocsmányságukról. „*Szkíthia, ahonnan Atilla és hasonlóképpen a magyarok is származnak, mert a magyarok is szkíták, amiképpen azok magyar nyelven beszélnek.*”⁸⁶ Majd így folytatja: „*az ázsiai Szkítiából vonultak Európába a húnok, azok a vad népek, akikről Jordanes és mások is azt állítják, hogy boszorkányoktól és démonoktól születtek, s akik minden barbár népet leigáztak a Tanais és a Duna között.*”⁸⁷ Majd **Heticus Philosophus**ra hivatkozva közli, hogy a szkíták is turkok, mégpedig azok legocsmányabb nemzete.⁸⁸ És hogy ne legyen félreértés, Ottó freisingi püspökre támaszkodva utal a frank Pipinnek az avarokkal megívott

---

81. Johann Heinrich Zedler, *Grosses vollständiges Universal-Lexikon*. Band 28. Graz, 1961, 564-566. – Meyers Enzyklopädisches Lexikon. B. 18. 733-734. – Az általában megbízható Universal Lexikon Ae.S. Piccolomini 14 munkáját sorolja fel cím szerint, elsőként éppen azt említve, hogy legfőbb művének címe: *Cosmographia*, azaz *Historia rerum ubique gestarum, locorumque descriptio*. (566. oldal) Ez a megállapítás azonban téves, valójában a 9. pontban felsorolt műről van szó: *Historia Asiae minoris et Europae*, amely először 1531-ben jelent meg, és nem 1571-ben, amint a lexikon állítja: *Wir haben dieses Pabst Schriften in einem Bände, so 1571 zu Basel gedrückt worden*. Kortársai elismerték **II. Pius**ról, hogy okos és ügyes politikus volt: *ein überaus beherzter und kluger Mann und die wichtigsten Angelegenheiten zu tractieren geschickt gewesen*, ám ennek ellenére ifjú korában igen kedvelte a női hálósobákat és egy fiút is nemzett: *er ist in seiner Jugend der Liebe der Freuenzimmers ergeben gewesen, und einen natürlichen Sohn gezeuget habe*. A lengyel Johann Długoss „*poeta laureatus*”-nak nevezi, illetve „*in arte poetica et oratoria plurimum eruditus*”-nak. Joannis Długossi seu Longini canonici cracoviensis *Historiae Polonicae*. Libri XII. Tom. IV. Cracoviae 1877, 691. – Tom. V. Cracoviae, 1878, 278. **II. Pius** művei egyébként első ízben nem 1707-ben, hanem 1700-ban jelentek meg Helmstadtban, kiadója pedig Johann Melch. Sustermann volt. (Zsirai Miklós 1930-ban megemlíti egy *Opera Geographica et Historica*. Helmstadii MDCIC(?) munkát: Jugria. 1985, 62.) E gyűjteményes munkában látott napvilágot **II. Pius** alábbi néhány műve: *Aeneas Sylvii episcopi Senensis, postea Pii Papae II., Historia rerum Friderici III. imperatoris*. – *Epitomae decadum blondi. Ab inclinatione Imperii ad Joh. XXIII. Papae tempora*. – *In libros Antonii Panormitae poetae de dictis et factis Alphonsi Regis memorabilibus, commentarius*. – *Opera Geographica et Historica*. Az *Opera* c. munkának adta a kiadó(!) 1700-ban a *Cosmographia seu rerum ubique gestarum historiam, locorumque descriptio* címet. Minderről a kiadó a *Praefatio*-ban (id. mű 1700, 3-6.) pontosan beszámolt. A szöveg betűről-betűre azonos az 1531. évi kiadás szövegével. Az európai rész a 218-374. oldalak közötti anyag, amelynek az itteni címe: *In Europam sui temporis varias continentem historias*. – Az *Enciclopedia Italiana* XXVII. kötet (Rom, 1935) 312. oldalán: *Historia rerum ubique gestarum locorumque descriptio*. 1551, 1571. „*piu nota col titolo di Cosmographia, non ben digesta mole di appunti eruditi.*”

Nagyon jellemző, hogy egy nagypéldányszámú ismeretterjesztő könyv hátsó borítóján ezt a szöveget emelték ki: „*Aeneas Sylvius Piccolomini a XV. században egy veronai szerzetes észrevételét örökölte meg, miszerint a magyar nyelv rokona a vogulnak és az osztyáknak.*” – Pusztay János, *Az „ugor-török háború”*. Budapest, 1977, 147. és a hátoldal. – **II. Pius** hatalmas levelezését Rudolf Wolkan adta ki: *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*. In: *Fontes rerum Austriacarum /FRA/ B. 61*. Wien, 1909, B. 62., 1909., B. 67. 1912., B 68. 1918. Mint siennai püspök és mint **II. Pius** pápa is szoros kapcsolatban volt a magyarokkal. Leveleiben igen ritkán szólt a régmúltról. Egyszer 1453-ban megemlíti, hogy a magyarok is Ázsiából származnak. FRA B.68. Wien 1918, 201. Olaszosan: *Enea Silvio Piccolomini*. Vö. *Quellen zur Geschichte des Reisens im Spätmittelalter*. Hrsg. F. Reichert. WBG Darmstadt, 2009, 137. Mindezekre vö. 75. jegyzet anyagát.

82. Zsirai Miklós, *Jugria*. *Finnugor népvégek I. Nyelvtudományi Közlemények* 42 (1930) 6l. – Reprintben: A. Magyar Nyelvtudományi Társaság *Kiadványai* 174. 1985.

83. Zsirai Miklós, *Finnugor rokonságunk*. Az urali nyelvrokainkkal kapcsolatos legújabb ismeret- és forrásanyag rövid összegzésével közreadja: Zaicz Gábor. Budapest, Trezor. 1994, 477-478. Az eredeti kiadás éve: 1937.

legkegyetlenebb háborújára, akik hatszáz esztendővel később ugyancsak a Káspi-kapun törtek be Európába.⁸⁹ **Nicolaus Segundin**, aki a görög és latin tudományoknak igen nagy szakértője,⁹⁰ írásban nyilatkozott II. Piusnak a turkokról és az ázsiai szkítákról.⁹¹ II. Pius pápának kortársa volt **Thuróczy János** (1435–1489?), **Antonio Bonfini** (1427–1501) és **Petrus Ransanus** (1428–1492) is. **Thuróczy János Magyar krónikája**⁹² 1486-ban⁹³ jelent meg, **Ransanus** műve⁹⁴ 1490-ben lett befejezve, **Bonfininál** az utolsó tárgyalt esemény időpontja 1496. Érdemes tehát beleolvasni ezen művekbe is, mielőtt folytatnánk **II. Pius pápa** kitételeinek vizsgálatát, mivel nyilvánvalóan mindhárman ismerték **II. Pius** munkáját, noha nem nyomtatott formában! Thuróczy például szóról-szóra ugyanúgy ismerteti **Heticust (Éthikósz)**, **Segundinust (Secundinus)** és **freisingi Ottót**, de meg is mondja: használta Pius pápa Történelmét.⁹⁵ **Bonfini** azonban az egyetlen, aki szembeszegül **Aeneas Sylviussal**, aki a következőket állította: „*Azt tartják, hogy a magyarok, akik a Duna partjain laknak, a szkíták nemzetségéből valók, nem mintha a hunoktól származnának, amit egyesek a szavak rokonsága miatt hittek, hanem másfajta magyaroktól, akikről Jordanes is megemlékezik.*”⁹⁶

Antonio Bonfini a következőket írta le: „*A magyarok ugyanis a hunoktól, a hunok a leucusoktól vagyis a szkíták közül származó ázsiai albánoktól (alba: fehér hun, azaz heftalita!) vették az eredetüket... Pius pápa visszautasítja ezt a nézetet, nem tudom milyen meggondolásból, hacsak nem azért, mert kitűnő látnok lévén előre tudta, hogy azokat az alemannokat, akiket oly nagyon és méltán kedvelt, a magyarok nemsokára könnyedén meg*

---

84. Pii II. Pon. M., Asiae Europaeque elegantiss. descriptio mira festivitate tum veter tum recentium res memoratu dignas complectens maxime quae sub Frederico III. apud Europeos Christianicum Turcis, Prutenis, Soldano et ceteris hostibus fidei, tum etiam intese vario bellorum eventu commiserunt. Salingiaci, „Cleopatra”. 1531. Ezen 500 oldalas, kisalakú könyvhöz hozzákötötték (Bibliothek der Universität Graz) a következő 165 oldalas munkát: Aeneae Silvii senensis de Bohemorum origine, ac gestus historia variarum rerum narrationem complectens. Salingiaci 1588.

85. Zsirai (1985) id. mű 62. – Pii II., Asiae.. 1531, 68 skk.

86. De Asiaticis Scythis et eorum foeditate, unde Attilas de eorum foeditate et quomodo Hungaros velint esse Scythas, quomodove quidam Hungaria lingua sint loquentes.

87. Ex Asiatica Scythia migraverunt in Europam Hunni, feroces populi, quos Iordanus et alii nonnulli, ex mulieribus magis et daemonum feminae natos crediderunt: qui transmissa Meotidae, omnem barbariem inter Tanaim et Danubium occupavere. – Pii II. Asiae... 1531, 68. – Jordanes eredeti szövegét lásd: Iordanis, Romana et Getica. Monumenta Germaniae Historica (MGH) V. Berolini 1882, 89.

88. Scytharum quoque genus est Turcarum foedissima gens, qui ut Heticus Philosophus tradit. in Asiatica Scythia ultra Pyriceos montes et Taracontas insulas, contra Aquilonisubera sedes patrias habuere. – Pii II., Asiae... 1531, 69.

89. Otto historicus, qui Phrasingensis fuit episcopus, tradit Turcas imperantibus Graecis, ac regnante apud Francos Pipino, annis ab hinc supra excentis, Caspias portas egressos, cum Avaribus ferocissima pugna, multis utrinque desideratis, conflixisse.

90. Velencében a Tízek Tanácsának írnoka volt 1438-1462 között.

91. Nicolaus Segundin multa eruditione praeditus, graecas ac latinas literas apprime callens, de Turcis ad nos scribens, Asiaticos Scythas illos esse fatetur... Uott 69-70.

92. Thuróczy János, A magyarok krónikája. Az 1486-ban Augsburgban nyomtatott, az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött ősnymtatvány színezett fametszeteinek hasonmásával illusztrálva. Fordította: Horváth János. Bibliotheca Historica. Budapest, Magyar Helikon. 1978.

93. 1488-at ír Kulcsár Péter: A. Bonfini, A magyar történelem tizedei. Budapest, Balassi Kiadó. 1995, 1013. és Szinnyi József is: Magyar írók élete és munkái. XIV. Budapest, Hornyánszky V. 1914, 144. h.

94. Petrus Ransanus, Epithoma rerum Hungararum. Id est annalium omnium temporum liber primus et sexagesimus. Curam gerebat Petrus Kulcsár. Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Series nova II. Redigit Antonius Pirnát. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1977. - Magyarul: Petrus Ransanus, A magyarok történetének rövid foglalata. Közreadja Blazovich László és Sz. Galántai Erzsébet. Budapest, Európa Könyvkiadó. 1985.

95. Vö. Mályusz Elemér, A Thuróczy-krónika és forrásai. Budapest, 1967.

fogják hódítani, és nem vette jónéven, hogy ezeknek valamiféle nemes eredet jusson. Procopius azt hagyományozta, hogy a hunok az ephthaliták nemzetségéből valók, akiket leucusoknak, azaz albusoknak is nevez...⁹⁷”

Petrus Ransanus sokkal óvatosabban fogalmazott, bár világossá tette, hogy a magyar hagyományokat hitelesnek véli: „A magyarok mindenesetre dicsekedhetnek azzal, hogy elérték, amit a hunok azelőtt sehogyszem tudtak, ők ugyanis nem tudták kieszközölni, hogy uralmuk idején az ősrégi Pannónia nevet a nép emlékezetéből kitöröljék. Jól tudom, hogy egy bizonyos történetíró szerint semmi különbség sincs a hun és magyar elnevezés között, hanem azt a nemzetet latin néven hungarnak, saját nyelvén pedig hol magyarnak, hol hunnak hívják. Én magam erről a dolgról nem mernék vitatkozni, nehogy úgy tűnjék, hogy szembeszegülök a saját nemzetük történetét megíró magyarokkal... semmiképpen sem bocsátkozom vitába azokkal, akik másként gondolkodnak, kiváltképp a **magyarokkal**, akikről el kell hinnünk, hogy **sokkal hitelesebben ismerik övéik történetét**, mint én vagy bárki más, aki hazájuktól és nemzetüktől idegen.”⁹⁸

Bonfini keményen rápirít a pápára: „ez a szentséges atya... nem nézte jó szemmel, hogy a Szkítiából származó magyarok, akik az ausztriaiakat súlyos vereséggel és csapással sújtották, és alighanem sújtani fogják megint, ily nagy **dicsőséggel ékeskedő ősokeket** kapnak.”⁹⁹

Már itt megjegyzem, mennyire tisztán látták száz évvel ezelőtt a finnugrizmus veszélyeit s mennyire élesen fogalmazott például a Századok c. folyóirat szerkesztője, **Szilágyi Sándor** éppen a fent idézett Procopius-féle adatokkal kapcsolatban: „...Hunfalvy **végzetes tévedését** az ő finn-ugor elméletével Procopius fenti adatának lekicsinyeléséből származtatjuk... Nagy és végzetes tévedés rejlik abban, hogy Hunfalvy nagy tekintélye súlyával Procopius eme megbecsülhetetlen adatát kirekesztette és elértéktelenítette.”¹⁰⁰

De hogyan tették a finnugristák **II. Pius** leírását az obi-ugor-magyar rokonság „szenzációs elbeszélésévé”?¹⁰¹ Úgy, hogy a teljes szövegrészt nem közölték, hanem csak kiragadtak részeket. Így tett **Zsirai Miklós** főművében, ahol jónéhány sort egyszerűen kihagyott, többek között azt a részt is, ahol **II. Pius** arról szólt, hogy Jordanes idejében, aki Justinianus császár korában élt, Pannónia még nem volt a magyaroké. Sokkal a hunok, a gótok és a langobardok után jöttek a magyarok a Dunához, kijövén Szkítiából, elúzvén a korábban itt lakókat.¹⁰² Zsirai a bevezető mondat után nyomban ezt a részt idézi:¹⁰³ „A mi veronaink, akit fentebb említettünk, a Tanais eredetéhez érkezett meg, és az ázsiai Szkítiában, nem messze a Tanaistól olyan

---

96. Ferunt Hungaros, qui Danubii ripas incolunt, Scytharum genus esse, non quasi ab Hunnis orros quod propter verbi cognitionem aliqui crediderunt, sed ab aliis Hungaris, quorum Iordanus meminit, qui Nothos eos dicit, suo tempore fuisse, propter commercium pellium Mardurmarum. Pii II., Asiae... 1531, 70. - E résznél is tetten érhető Aeneas Sylvius Piccolomini felületessége, hiszen az eredeti Jordanes-szövegrész így szól: Hunuguri autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium – a hunugurokat (onogurokat?) ismerték, minthogy mormota-prémekkel kereskedtek. MGH V. Berolini 1882, 63.

97. Antonio Bonfini, A magyar történelem tizedei. Fordította: Horváth János. Budapest, Balassi Kiadó. 1995, 40

98. Petrus Ransanus, A magyarok történetének rövid foglalata. Budapest, Európa. 1985, 101-102. Az eredeti latin szöveg: Epitoma rerum Hungararum. Budapest, 1977, 91-93: At vero ego nequaquam eis relector, qui sentiunt aliter, Hungaris praesertim, quos credendum est multo magis ad vivum res eorum pernoscere quam vel me vel quemvis alium ab eorum patria ac gente alienum. – Sajnálatos, hogy Bonfini, Rerum Ungaricarum decades-e nem kétnyelvű kiadásban jelenhetett meg!

99. Bonfini... Bp. 1995, 49.

100. Zichy Jenő ázsiai expedíciója. Századok 29 (1895) 475-476.

101. Zsirai Miklós, A modern nyelvtudomány magyar úttörői. I. Sajnovics és Gyarmathi. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1952, 10.: „...az ázsiai szkíták a manysik és a chantik ősei” – ilyen egyszerűen kijelentve!

102. Fuit autem Iordanus sub imperio Iustiniani, quo tempore nondum Pannoniam Hungari attigerant, longe post Hunnos, Gothos, ac Longobardos, Hungari Scythiam egressi, ad Danubium pervenere: pulsique prioribus incolis suo loco dicemus. Uott 70.

103. Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Az uráli nyelvrokonságunkkal kapcsolatos legújabb ismeret- és forrásanyag rövid összegzésével közreadja: Zaicz Gábor. Budapest, Trezor. 1994, 477.

népek szálláshelyei vannak, akiknek a nyelve megegyezik a Pannóniában lakó magyarokéval."¹⁰⁴

A finnugristák a forrásközlést itt, általában, befejezik és levonják a „kétségtelen” tanulságokat. Noha a forrás egyetlen utalást sem tartalmaz a vogulokra és az osztyákokra, **Zsirai Miklós** az ázsiai szkítákat nemes egyszerűséggel vogulnak és osztyáknak nevezi! „*Aeneas Sylvius nem említi ugyan a Jugria szót, de kétségtelen(??), hogy az Asiatici Hungari néven említett nép a vogulokkal és az osztyákokkal azonos(?), és az Asiatica Scythia-ja az obi-ugor földre is értődött(?). Örök érdeme(!) Aeneas Sylviusnak, hogy fölfedezi, szabatosabban, elsőnek említi a magyar és az obi-ugor nyelvek rokonságát, de a szenzáció erejével ható (sic!) rokonításon és az „ázsiai magyarok” pogányságának, műveletelenségének hangsúlyozásán kívül szinte semmi lényeges adatot nem közöl.*”¹⁰⁵

II. Piusnak ezt a híradását megemlíti **Thuróczy János**: „*II. Pius mondja, hogy beszélt egy veronai származású emberrel, aki éppen napjainkban (az 1480-as évek!) átkutatta Szkítia vidékét, és azt beszélte, hogy az ázsiai Szkítiában, ott ahol a Tanais folyó ered, a Pannóniában lakó magyarokkal egy és ugyanazon nyelvet beszélő emberre bukkant.*”¹⁰⁶

Bonfini, amikor elmondja, mi mindent hordott össze a hunokról Jordanes, így fogalmazott: „*Jordanis a vele ellenséges nemzetről, nem tudom, miféle szörnyűségeket hord össze, amelyeket a legtöbb évkönyvíró is elhisz, és vele együtt halandzsázik ...Pius pápa, szerintem igen nagy tudós, akit ugyanolyan érzelmek vezérelnek, mint Jordanist, nem hiszi, amit minden történetíró állít, hogy a magyarok a hunoktól erednének, azt írja, hogy a magyarokat és a szkítákat a nyestbőr-kereskedés tette ismertté. Ez a szentséges atya tanúságra hív egy veronai polgárt, aki azt mondta, hogy amikor a Tanais forrásánál járt, ott magyarul beszélő népre bukkant. A mi isteni Mátyásunk, szarmata kereskedőktől értesült ugyanerről, követeket és kutatókat küldött oda, hogy a rokon népet, ha lehet, átcsábítsa a folytonos háborúságtól meglehetősen elnéptelenedett Pannóniába, ami ugyan eddig nem sikerült, de ha megéri, bizonyára megvalósul.*”¹⁰⁷

A finnugristák sem **Petrus Ransanus**, sem **Antonio Bonfini** megjegyzéseit nem vették figyelembe, sőt azt sem vizsgálták meg, egyáltalán ki lehetett ez a veronai szerzetes és miről írt még **II. Pius**? A Pius pápa elmondja, hogy „*a Szent Ferenc rendből több istenfélő, a szentségekben és a tudományokban járatos tanító férfiú el akart menni hozzájuk (ti. az ázsiai magyarokhoz), mivel tudták a nyelvüket, azért, hogy Krisztus szent evangéliumát hirdessék, ám ezt megtiltotta az az „úr”, (fejedelem?), akit Moszkva jelölt ki s aki a görög hitetlenség szennyében leleldzett és rossz néven vette, hogy az ázsiai magyarokat a latin egyházhoz kössük és a mi szertartásainkhoz szoktassuk.*”¹⁰⁸

Zsirai Miklós a továbbiakban is „*természetes egyszerűséggel*” azonosítja az ázsiai magyarokat a vogulokkal és az osztyákokkal, így fogalmazva: „*Aeneas Sylvius olyan fontosnak tartotta ezt a magyarok és az ázsiai szkíták (vogulok-osztjások) közti rokonságra és nyelvi azonosságra vonatkozó észrevételt, hogy a Commentarii c. önéletrajzában is megismételte.*”¹⁰⁹

II. Pius főművében (1435, 1462/63)¹¹⁰ valójában ezt írta: „*Egyesek Magyarországot Hunnariának mondják, a magyarokat pedig a hunoktól származóknak gondolják, mintha a hunok maradékai a mi korunkig megmaradtak volna? Tudomásunk szerint a Tanaison túl, annak forrásvidékétől nem messze, az Ázsiai Szkítiában mindmáig*

---

104. Noster Veronensis, quem supra diximus, ad ortum Tanais pervenisse, retulit populos in Asiatica Scythia, non longe a Tanai sedes habere rudes hoies (homines), et idolorum cultores, quorum eadem lingua sit cum Hungaris Pannoniam incolentibus. Pii II., Asiae... 1531, 70.

105. Zsirai Miklós, Jugria. Finnugor népvégek I. Budapest, a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 174. 1985, 61-62.

106. Thuróczy id. mű 39.

107. Antonio Bonfini id. mű 1995, 61-62. – vö. Szabó Károly, A magyar vezérek kora Árpádtól Szent Istvánig. Pest, Ráth Mór. 1869, 10.

108. Voluisseque cum plerisque sacrarum, literarum professoribus viris religiosus, et ex ordine beati Francisci, qui linguam illam nossent, eo porficisci, et sanctum Christi Evangelium praedicaret: sed prohibitum a dno (domino), quem Mosca vocavit, qui cum esset graeca perfidia maculatus egreferebat Asiaticos Hungaros, latine coniungi ecclesiae, et nostris imbui ritibus. Pii II., Asiae... 1531, 70-71.

109. Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Budapest, Trezor. 1994, 477.

megtalálható egy nép, amelyet magyarnak neveznek, és akiknek a beszéde semmiben sem különbözik a Duna mentén lakó magyarokétól. Azok őseinek mondják magukat, isteneiket barbár módon tisztelik, bálványokat imádnak, barbár szokásaik vannak és csaknem **vadak módjára** élnek.”¹¹¹

Ezután elmondja, hogy **IV. Jenő pápa** (1431–1437), akinek szándéka volt Krisztus hitének terjesztése,¹¹² a Magyarországból hozzá küldött istenfélő férfiakat kívánta útnak indítani keletre, ám ez az utazás nem valósulhatott meg, mert a közbenső, átvonulási területen lakó rutének (ti. oroszok), akik Istennek görög szokás szerint áldoznak, ezt megtiltották. A keleti magyarok inkább maradjanak meg a bálványimádás tévelygésében, mintsem a római egyház rítusának ajánlják magukat.¹¹³ Zsirai nyomban Thuróczy krónikájára hivatkozik, mondván: „Az az újdonság, hogy Jugria¹¹⁴ a magyarok őshazája(?), Jugria voguljai-osztjákjai(?) a délnyugatra költözött magyarok visszamaradt testvérei(?), a XV. századvég és a XVI. század földrajzi és történeti irodalmának elmaradhatatlan kellékévé, közhelyévé vált. Magyarországi visszhangját Turóczi krónikájában (1488) halljuk először.”

Thuróczy János megemlíti ugyan Pius pápa történetét, ám Szkítiáról, a Tanais forrásvidékéről beszél, ahol ugyanazon nyelvet beszélők élnek. Többet nem mond.

II. Pius pápa műveit úgy írta, hogy mások munkáiból „kivonatolt”, magyarán összeollózta az anyagát korábbi szerzők közléseiből, általában a legcsekélyebb kritikai rostálás nélkül. Erre jó példa a „*mi veronaink*” kifejezése is. Munkáiban csaknem mindig Pliniust nevezi Veronensis-nek, mivel **C. Plinius Secundus** Kr. sz. előtti 20-ban Veronában született.¹¹⁵ Műve elején utal arra is, hogy „a *mi veronaink*” kifejezés **Caius Iulius Solinus** egyik követőjére vonatkozhat. Solinus ugyanis csaknem teljes egészében Pliniust követi.¹¹⁶

1993-ban, amikor e könyv ezen fejezetéből egy részt hamarjában közzétettem, még a hagyományos írógép állt csak a rendelkezésemre, mivel azonban 1992 szeptemberétől lényegében 1993 decemberéig Grácban és Göttingában dolgozhattam, a tisztázati gépelést egy gépíró végzte el, bizony, sok hibával s ami ennél is súlyosabb vétségem, a leadott nyomdai anyagot nem néztem át. Eredeti szövegemben a „*mi veronaink*”-at **Pseudo-Solinusnak** neveztem el,¹¹⁷ a gépelt példányon azonban a pseudo szó mindenütt kimaradt, így teljesen összemósódott a Kr. sz. utáni III. században élt **Caius Iulius Solinus**¹¹⁸ és a Pseudo-Solinus személye. Nagy a valószínűsége annak, hogy ez a bizonyos ál-Solinus valójában azonos volt **Iulius Pomponius Sabinus**-szal, aki a

---

110. Pii Secundi Pontificis Max., Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt, a R.D. Gobellino vicario Bonnen. iamdiu compositi, et a R.P.D. Francisco Band. Picolomineo Archiepiscopo Senensi ex vetusto originali recogniti. Et Sanctiss. D. N. Gregorio XIII. Pont. Max. dicati. Romae, 1574. 750 oldalas mű. Jellemzőnek tartom, hogy Zsirai nem tünteti fel a latin idézetének pontos helyét, csak egy lapszámot ad (324. o.), ámde milyen könyv 324. oldala ez?

111. Hungariam nonnulli quasi Hunniam et Hungaros pro Hunnis dictos putant, tamquam Hunnorum reliquiae ad aetatem usque nostram perduraverint. Nos compertum habemus, ultra Tanais/m/ non procul a fontibus eius, in Asiatica Scythia populos usque hodie reperiri, qui Hungari appellantur, quorum sermo nihil ab eo differt, quo circa Istrum habitantes utuntur. Illi parentes horum se dicunt, Deosque more Gentilium, et idola colunt, ritumque barbarico, ac propemodum ferino vitam agunt. Pii II., Commentarii... 1574, 596.

112. IV. Jenő pápa térítési tevékenységéről J. Długoss is beszámolt az 1433., az 1439. és az 1440. esztendőnél: Joannis Długossii seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae. Intr. I. Zegota Pauli. Cura et imp. A. Przewdzicki. IV. Cracoviae 1877, 493-494., 611-612., 624-626.

113. Eugenius quartus Pontifex maximus ad cultum Christi traducere conatus est: missis ex Hungaria nobis propinquiori viris religiosos, qui verbum Dei praedicarent, et notam illis facerent baptismi gratiam: interiacentes Rutheni transitum vetavere, qui Graecanico ritu Deo sacrificantes, perire potius in errore idolatras volverunt, quam Romanae ritum Ecclesiae ad eos deferri. – Aki összeveti Zsirai szedett-vedett latin szövegét a mi idézeteinkkel, nyomban észreveszi, miért nincs pontos bibliográfiai adata Zsirainak!

114. A Jugria-kérdéskört lásd később.

115. Johann Heinrich Zedler, Grosses vollständiges Universal-Lexikon. B. 28. Graz 1961, 846-847.

116. Iulius Solinus Plinium secutus. Pii II., Asiae... 1531, 93.

117. Bakay Kornél, Kik vagyunk? Honnan jöttünk? Szombathely, Tradoreg-Tikett. 1994, 30.

118. Pauly-Wissowa, Realenzyklopedie X. 823-838.

XV. században Oroszországtól északra, a Jeges-tenger melletti ugari vagy ugri népre bukkant¹¹⁹ s akinek fő műve¹²⁰ 1480 táján elkészült.¹²¹ Mindez azonban nem változtat azon a goromba hibán, amely mind a *Hunniában*,¹²² mind az utánközlő *Életünk*-ben¹²³ olvasható, hogy ti. **C. I. Solinus** kortársa volt **II. Piusnak!** Tudományos életünkre eléggé jellemző, hogy amikor megjelentek a tanulmányom kritikái,¹²⁴ senki sem vette észre ezt az igen durva hibát. Majd látni fogjuk, nem kivételről van szó. A kutatók, általában, sokkal felületesebbek, mint elvárható volna.

Először vizsgáljuk meg, ki volt **C. I. Solinus? II. Pius** is elmondja, hogy Indiától Hispániáig körülutazta a Földet¹²⁵ és bár általánosan használták műveit kézi másolásban és nyomtatásban,¹²⁶ csak az utazó szemével nézte a világot, leírásaiban viszont döntő mértékben a Kr. sz. utáni I. században élt **C. Plinius Secundus** és **Pomponius Mela**-t kivonatolta.¹²⁷ 70 fejezetből álló főművéből minket különösen Szkítia (caput 12-19.) érint, valamint Armenia, Média, Hyrcania, Szogdiana, Parthia leírása. Mivel Melat és Pliniust kivonatolta és másolta, ezért már a későközépkorban „*Plinius majmának*” nevezték.¹²⁸ Solinus tehát jóformán semmi újat nem alkotott. Kérdéses persze, helyes volt-e Pseudo-Solinusnak neveznem a veronai szerzetest, aki – **Moravcsik Gyula** szerint¹²⁹ 1447 előtt járt Oroszországban. Elméletileg **Pomponius Sabinus** (alias Latus) vagy a firenzei **Paolo Toscanelli** (1397–1482) is azonos lehet a veronaiával.

Pomponius Mela műveinek középkori kiadásai végre fényt vetettek arra is, honnan vették a kompilátorok **II. Pius** fő művének *Cosmographia* elnevezését? P. Mela művének címe ez,¹³⁰ amelyet **C. I. Solinus**

---

119. Joseph Markwart, Ein arabischer Bericht über die arktischen (uralischen) Länder aus dem 10. Jahrhundert. Ungarische Jahrbücher 4 (1924) 296 skk. – vö. Gombocz Zoltán, A magyar őshaza és a nemzeti tudomány. Nyelvtudományi Közlemények 46 (1923-1927) 178.

120. In Vergilium Commentarii. 1554.

121. Besenyő Sándor, Hol terült el Jugria-Juhra a történelmi adatok szerint? Magyar Történelmi Szemle 3 (1972) 214-215.

122. Hunnia 44 (1993) 7.

123. Életünk 32 (1994) 720.

124. Életünk 32 (1994) 1071-1085.

125. Iulius Solinus ubae testimonium adducit, qui universae partis terrae meridiana quampulurimi propter solis ardorem perviam negaverunt (facta vel gentium vel insularum commemoratione, ad confirmandae fidei argumentum) omne mare quod ab India usque in Hispaniam retro Aphricam cingit, navigabile affirmavit, adiectis stationum locis, et spaciorum modo praescripto. Pii II., Asiae... 1531, 4.

126. Fő művét: a Collectanea rerum memorabilium-ot Mommsen adta ki. A legkorábbi nyomtatott munkáját J. Camers adta ki Bécsben 1520-ban, majd 1538-ban együtt jelent meg Pomponius Mela-val: C. Iulii Solini Polyhistor, Rerum toto orbe memorabilium thesaurus locupletissimus. Huic ob argumenti similitudinem. Gombocz Zoltán, A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány. Nyelvtudományi Közlemények 45 (1917-1920) 185: egy velencei 1508. évi kiadást említ. – J. H. Zedler, Grosses vollständiges Universal-Lexikon. B. 38. Graz, 1962, 586: főműve 1473 és 1621 között jelent meg több kiadásban. - Pomponii Melae, De situ orbis. Libros tres, fide diligentiaque summa recognitos, adiunximus. Basiliae, 1538. E. Vinetus Poitier-ben 1554-ben jelentette meg Solinust.

127. De corographia libri tres. – Kreuzfahrt durch die Alte Welt. Zweisprachige Ausgabe von Kai Brodersen. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt. 1994.

128. J. H. Zedler, Grosses vollständiges Universal-Lexikon. B. 28. Graz, 1962, 586: Er lebte nach dem Plinius und hat seinem Buche fast nichts anders gethan, als daß er den Plinius ausgeschrieben, weswegen er auch insgemein des Plinius Affe genennt wird.

129. Moravcsik Gyula, A bizánci Plethon a finnugor népekről. Magyar Nyelv 41 (1945) 70.

130. Pomponii Melae, Cosmographi de orbis situ. Liber primus - Liber tertius. Basiliae 1538. Megjegyzendő, hogy Cuspinianus, De caesaribus. atque imperatoribus romanis Opus insigne: Ab innumeris, quibus antea scatebat, mendis vindicatum. Francofurti 1601, 425: Pomponius Mela főművének címét Geographia-nak írta!

magyarázatokkal látott el.¹³¹ Sem Plinius, sem Mela, sem Solinus nem ismerte a magyarusokat, ők csak Szkítiáról tudtak, arról is csak közhelyeket.¹³²

Az azonban bizonyosnak látszik, hogy **C. I. Solinus** járhatott a Tanais (Don) forrásvidékén, az viszont, hogy Pseudo-Solinus, azaz az ún. veronai szerzetes járt-e ott, kérdéses. Mindenesetre a XV. században **Georgiosz Gemisztosz Plethon** görög filozófus és humanista az alábbi megjegyzéseket fűzte *Sztrabon Geographicon*-jához: „*úgy értesültünk, hogy Szarmatiától északra... az északi óceán egyik öblébe... ömlik egy nagy folyó, a Dvina, amelynek forrásaitól a Tanais (Don) forrásáig húzott vonallal lehet Európát Ázsiától elhatárolni... Az öböl környékén ... lakik egy nyomorúságos nép, amelyet permieknek neveznek, akik csupán vadászatból élnek. Úgy értesültünk, hogy ugyanott, ezektől keletebbre és kissé délebbre más nyomorúságos népek is vannak, amelyeket mordiváknak és mecsoráknak neveznek, s amelyek többnyire hallal táplálkoznak ama tavakból, amelyek körül laknak s ahonnan kiindulván a Káspi-tengerbe ömlő Ra (Volga) folyó keletről jövő ága felé folyik.*”

Laonikósz Chalkokondylesz pedig még azt jegyezte fel: „*A permiek a szarmaták fölötti északi területen laknak, határosak a szarmatákkal, és a szarmaták ugyanazt a nyelvet beszélik, mint a permiek.*”¹³³

Mindebből világosan kitűnik, hogy **II. Pius** adatait a vogul-osztyák és a magyar nép rokonságát illetően egyáltalán nem lehet felhasználni, hiszen Plethon sem „*ázsiai magyarokat*” mond, hanem permieket, mordvinokat és mecsereket.

Másrészt az is tény, hogy a középkorban a nyugati szerzők is tudtak arról, hogy két Magyarország volt: az egyik Európában, a másik Ázsiában. Ők természetesen Szkítiát írtak,¹³⁴ de némelykor Hungaria-t is.¹³⁵ Nem kétséges, hogy szkíták alatt magyarokat értettek, erre mutatnak **II. Pius szavai a székelyekről: **igazi szkítáknak mondják ezeket a magyarokat, akiknek jámbor ősei az Ó-Magyarországból jöttek el.**¹³⁶ Ezt a bizonyos másik Magyarországot már **II. Pius Juharia**-nak is nevezi, amiért **Otrokócsi Fóris Ferenc**¹³⁷ bírálja **Aeneas Sylviust**.¹³⁸ Akárki volt is „*a mi veronaink*”: kereskedő, szerzetes vagy közelebről nem ismert személy,¹³⁹ a Tanais (Don) mentén a XV. században semmiképpen sem találkozhatott a vogulokkal és az osztyákokkal, akik – némelyek szerint csak a legújabb időkben,¹⁴⁰ mások szerint 1300 tájától¹⁴¹ már az Urál**

---

131. Mela munkája együtt jelent meg Solinuséval és II. Piuséval: Pii Pont. Max. Decadum blondi epitome, qua omnis ab inclinatio Romanorum imperio historia, quae coepit fere anno Christi quadringentesimo septimo, per mille et amplius annos, miro compendio, citra obscuritatem tamen, complectitur. Basiliae, Ioann Bebelius. 1533.

132. Melae, Cosmographi... 1538, 219. – Corographia (Hrsg. K. Bodersen) 1994, 86.

133. Moravcsik id. mű 66 - 68.

134. Solini Polyhistor id. mű 1538, 157: Duplex est Scythia, una in Asia, alia in Europa.

135. Uott 292.

136. Scythas veros esse Hungaros aiunt, quorum parentes primi ab antiqua Hungaria profecti fuerint. Pii II., Commentarii... 1574, 597.

137. Újabbán már kedvező szavakat is olvashatni róla, vö. Voigt Vilmos, A magyar ősvallás fogalma. In: Honfoglalás és néprajz. Szerkesztette: Kovács László, Paládi-Kovács Attila. A honfoglalásról sok szemmel IV. Főszerkesztő: Györffy György. Budapest, Balassi. 1997, 303.

138. Otrokócsi Fóris Ferenc, Origines Hungaricae, seu liber, qua vera nationis Hungaricae origo et antiquitas, é veterum monumentis et linguis praesipuis, panduntur: Indicatio hunc ad finem fonte tum vulgarium aliquot Vocum Hungaricarum, tum aliorum multorum Nominum, in quibus sum:Scythia, Hunnus, Hungarus, Magyar, Jász, Athila, Hercules, Ister, Amazon, etc. Franequerae 1693, 261: Ae. Sylvius /Papa secundus Pius/ circa anno Domini 1454 de Hunnorum et Hungarorum antiquis sedibus, et subsequitis migrationibus prodiderit. – 264, 269: Per alteram Hungariam, in Scythia, intelligit hic Sylvius eam, que hodie Juhra vel Juharia vocatur, ultra fluvium Volgam, in Asia. Sed ea longissime adhuc distat ab ortu seu fontibus Tanais, versus Septentrionem et Orientem.

139. Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba I/2. Budapest, Tankönyvkiadó. 1976, 195. – Zsirai Miklós, A modern nyelvtudomány magyar úttörői. I. Sajnovics és Gyarmathi. Budapest, 1952, 10. – uő Jugria. Budapest, 1985, 62.

140. Vékony Gábor, A magyar etnogenézis szakaszai. I. Életünk 35 (1997) 274., II. 404.

hegység keleti oldalán laktak.¹⁴² Amennyiben **II. Pius** pápa, és nyomában az ő munkáit kivonatolók megbízható adatot jegyeztek fel,¹⁴³ az csakis a Julianus-féle baskíriai magyarokra vonatkozhat, amint erre már sok évtizeddel ezelőtt kitűnően rámutatott **Bendefy László**: „*ezt a forrást tehát ki kell emelnünk a Jugra-irodalomból és odahelyezni, ahová való: a Baskíriára vonatkozó kútfők közé.*”¹⁴⁴

Akik azonban vannak teszik magukat, hamarosan valóban nem is látnak!

Jugria

Több, mint hat évtizede a finnugristák egyik fontos őstörténeti bizonyítékként taglalják Jugriát, amely szinte meghatározza a magyar őshaza helyét is. Maga a tudományos ötlet **Mathias Miechovius** krakkói kanonok műve¹⁴⁵[*] alapján, **Hunfalvy Páltól**¹⁴⁶ származik, aki – **C. Lehrberg** nyomán¹⁴⁷ az ugor, jugor, Ugra, Jugra neveket azonosnak véve, Jugriát a vogulok és osztyákok szibériai földjével azonosította, erőteljesen hivatkozva egy XVI. századi „*szemtanúra*”, **Sigismundus von Herbersteinre** (1486–1553),¹⁴⁸ **Miksa** és **V. Károly** német császárok és **I. Ferdinánd** magyar király moszkvai követére, aki – úgymond – 1516-ban, majd 1529-ben felfedezte Jugaria-t vagy Juharia-t, ahonnan a magyarok származnak, és ahol még magyarul beszélnek.

A Kézai krónikájában olvasható regnum Jorianorumból „*erőnek erejével Jugor-országot akar csinálni... Hunfalvy úr szemében ez a Joriana nagy találmány, és ezért az után kellett látnia, hogy ennek a Jugriával való azonosságát bebizonyíthassa.*”¹⁴⁹

Miechoviust magyar kortársai nem fogadták lelkesen, **Szamosközy István** például ezt írta róla: „A

---

141. K.B. Wiklund, Finno-Ugrier. In: Reallexikon der Vorgeschichte. Hrsg. Max Ebert. III. Berlin Walter de Gruyter Verlag. 1925, 353-354.

142. Az osztyákok őslakosok Szibériában: Ferdinand Heinrich Müller, Historisch-geographische Darstellung des Stromsystems der Wolga. Berlin, Lüberitz. 1839, 302. – Gulya János, Megjegyzések az ugor őshaza és az ugor nyelvek szétválása kérdéséről. In: Magyar őstörténeti tanulmányok. Szerkesztette: Bartha Antal, Czeglédy Károly, Róna-Tas András. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1977, 119: „...úgy látszik, hogy a vogulok Perm városa és a Csuszovája folyó vidékéről délen az Urálon át keleti irányban települtek, észak felé pedig az Urálon innen húzódtak északra, majd át Szibériába.”

143. II. Pius maga is hangsúlyozza, hogy a Kelet előttünk ismeretlen! – Orientem nobis incognitum. Pii II., Asiae...1531, 5.

144. Bendefy László, A magyarság és Középkelet. Budapest, 1945, 268-286. – Sajnálatos, hogy Vásáry István, A Volga-vidéki magyar töredékek a mongol kor után. In: MÓT Budapest, 1977, 284 oldalon nem említi meg Bendefy László nevét, holott pontosan ugyanarra az eredményre jutott, mint ő – 32 évvel korábban!

145. Mathias Miechovius, Tractatus de duabus Sarmatiis, Asiana et Europiana, et de contentis in eis. Cracoviae 1517. Libri II: Accipe primo, quod Juri a Juhra regione Scythiae, de qua oriundi exiverunt: vocati sunt, et usque in nostra tempora a Bohemis, Polonis et Slavis Hungari appellantur, ab aliis autem Hugui (Hugni) tandem et Hungari dicti sunt. Accipe secundo, quod idem linguagium et loquela, pronuntiatioque acuta sunt luhrorum in Hungaria, et illorum qui in Scythia in luhra degunt. Verum Hungari in Pannonia christicolae sunt, et politiores, abundantioresque in omnibus. luhri autem in Scythia usque adhuc idololatrae sunt et agrestes. Accipe tertio, quod luhra septentrionalissima est absque altissimis et inaccessibilibus montibus ... in fine terrae iuxta Oceanum septentrionis ... luhra ... de qua egressi sunt luhri, a posterioribus Huni et Hungari dicti, ... A szöveget közölte Gombos F. Albin, Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. Tomus II. Budapestini 1937, 1608 skk.

146. Hunfalvy Pál (1818–1891) bölcséleti doktor, kir. tanácsos, a m. főrendiház tagja, a m. t. akad. igazgató tagja. 1827-ig a magyar nyelvben teljesen idegen volt. Vö. Szinnyi József, Magyar írók élete és munkái. IV. Budapest, 1896, 1415-1428.h.

147. C. Lehrberg, Untersuchungen zur Erläuterung der ältesten Geschichte Russlands. Sankt Petersburg, 1806.

148. Hunfalvy Pál, Magyarország ethnographiája. Budapest, MTA. 1876, 261-263.

149. Vámbéry Ármin, A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. Válaszom Hunfalvi Pál bírálati megjegyzéseire. Budapest, MTA. 1884, 31.

magyarok ázsiai hazájáról eddig senki sem mert pört támasztani, mint kevésbé vitás dologról, Mathias Miechovon kívül, aki ...a magyar nemzet eredetét könnyelmű vakmerőséggel az északi tájnak nem tudom micsoda zugaiba taszította be.”¹⁵⁰

Vásáry István e kérdéskört röviden így foglalta össze: „...a magyarok ősi lakhelyeit Jugriában vélték megtalálni. Ennek az új elméletnek az alapja pedig megint egy népetimológiai összekapcsolás volt. A Jugria-elmélet a 15. század végén keletkezett s virágzását a 16-17. században érte el. Ez az elmélet az ősi magyarokat összekötötte Jugria lakóival (Jugria az orosz Jugra területnév latinított formája), mely terület az Észak-Urál nyugati és keleti lejtőin terül el.”¹⁵¹ „A magyar nyelv eredeti fészket a régi Ugor-országnak vagy Juharia-nak, Jugoriának déli hatáira kell tenni. Ugor, Jugor ország a Nagy Iván (Mátyás királyunk kortársa) általi hódítása előtt 16000 c mrd területű volt, a szélesség 56°-67° között.”¹⁵² Hunfalvyt követve, **Zsirai Miklós** fújta fel a kis léggömböt óriási hőlégbalonná, amely bár manapság egyre több lyukat kap, még létezik. Manapság a Jugra névvel a Hérodotosznál említett jürkákat már nem kapcsolják össze,¹⁵³ őket legújabbban a szamojédok valamilyen rokonainak vélik,¹⁵⁴ illetve magyarok elődei is lehetnek(!?),¹⁵⁵ de azért érdemes Herberstein könyvét is alaposan feldolgozni, mert nagyszámú hamisságra derül fény.

Hunfalvy Pál egy Bazelban kinyomtatott 1554. évi második kiadásra hivatkozik,¹⁵⁶ amelyet átvett **gr. Kuun Géza** is.¹⁵⁷ Ez a könyv **Hajdú Péternél** már 1549-es kiadási évvel szerepel,¹⁵⁸ persze Zsirai nyomán. **Zsirai Miklós** adatai itt is pontatlanok, csak zengzetes fogalmazásai tündökölnék: „(S. Herberstein) szeretett volna a közvéleménybe felszívódó (vajon a XVI. századi magyar királyság közvéleményére gondolhatott a szerző?) ugor rokonítás végére járni. Aggályoskodás nélkül(?) tanítja ő is, hogy a magyarok Jugriából költöztek le Pannóniába.”¹⁵⁹ Ezt már 1850-ben „egészen hibás hyphthesis”-nek nevezte **Wenzel Gusztáv**.¹⁶⁰

Herberstein első követségi utazása valójában 1517-ben volt, és önéletírában csak annyit mond, hogy a „Jugritzek” Permiában magyarok lennének.¹⁶¹ Utazásairól, életében, részletes beszámoló nem jelent meg! Először Bécsben nyomatták ki 1557-ben úti beszámolóját, amelynek tartalmát tulajdonképpen a könyv címdala jelzi: *Moszkva, a főváros. S. von Herberstein, etc. utazásai. A moszkvai kormányzóság és az azzal határos területek leírása s annak megmutatása, hogy ott miben hisznek, félig tőlünk eltérően, s hogyan fogadják és tartják a nagyköveteket és követeket, valamint a két különböző moszkvai utazásról.*¹⁶²

Ebben a nagyalakú, oldalszámok nélküli könyvben a magyarokról nem esik szó. Annál inkább szó esik az 1563-ban, Bazelban megjelent könyvben, amelynek címdala felér a tartalomjegyzékkel: *A moszkvaiak csodálatos története, amely bemutatja a nagy Oroszországot, Moszkva fővárossal és más nevezetes környező*

---

150. Magyar Nyelv 4 (1908) 328.

151. Vásáry István, Középkori elméletek a magyar őshazáról. Életünk 35 (1997) 1143.

152. Hunfalvy Pál, Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? Budapest, MTA. 1883, 21.

153. Szádeczky- Kardoss Samu, A magyar őstörténet és bizánci forrásai. Magyar Tudomány 87 (1980) 353.

154. Vékony Gábor, A magyar etnogenézis szakaszai I. Életünk 35 (1997) 389.

155. Harmatta János, A magyarság őstörténete. Magyar Tudomány 97 (1990) 250.

156. Rerum Moscovitarum Commentarii Sigismundi Lib. Baronis in Herberstein, stb. – Hunfalvy Pál id. mű 262., 27. jegyzet

157. Com. Géza Kuun, Relationum Hungarum cum oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima. I. Claudiopli 1892, 64.

158. Hajdú Péter, Finnugor népek és nyelvek. Budapest, 1962, 9.

159. Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Budapest, 1937. és 1994, 479.

160. Wenzel Gusztáv, Eszmetöredékek a magyarok eredetéről. Új Magyar Múzeum 1 (1850) I. 497.

161. Sigmundus Freiherrn von Herberstein, Selbst-Biographie. Fontes Rerum Austriacum (a továbbiakban: FRA) – Oesterreichische Geschichts-Quellen. B. I. Scriptorum. Wien, 1885, 129: Durch das gross Permia, unnd uber ain gross wasser unnd Gepürg, die baide sy petzora (Pecora) nennen, ist vill mer dann vierhundert meill dahin zuraitten. Unnd dann khumbt man zu den Jugritzen. Das sollen die rechten Hungern sein, davon sy Iren ursprung haben.

fejedelemségekkel együtt, a vallásokat, a furcsa szokásokat és a moszkvai rettenetes nagyfejedelem eredetét, férfias cselekedeteit, hatalmát, országrendjét azért, hogy megértsék mindazt, ami eddig nálunk, a német nemzetnél ismeretlen volt.¹⁶³ A bevezetés után egy kétoldalas térkép található ezzel a felirattal: *Moscovia Sigismundi Liberi Baronis in Herberstein, Neiperg et Gutenhag, anno MDXLIX. A térképen az Urál hegységtől és az Ob folyótól keletre olvasható: Iuhra inde ungarorum origo*, azaz: Juhria, ahonnan a magyarok erednek. A következő kétoldalas térképen az Oby Fluss mellé ez van írva: *Iugra, unde Hvngari, Ivgritzi populi*, alatta pedig: *Grustinczi populi*.

Ezek a térképek azért érdekesek, mert a könyv szövegében Jugriát a szerző nem az Ob folyótól keletre helyezte! **Besenyő Sándor** kimutatta, hogy Herberstein politikai-diplomáciai okból Jugriát szándékosan helyezte az Ob-vidéki senki-földjére.¹⁶⁴ Éspedig azért, hogy az orosz cár ne hivatkozhatson arra, hogy a magyarok hajdan az orosz fejedelmek alattvalói voltak. Ez a következtetés vitatható, azok a megjegyzések azonban, amelyeket **Besenyő Sándor** a sztárolt finnugrista **Zsirai Miklósról** tesz, elgondolkoztatók. Bőbeszédűnek és igen gyenge színvonalon írónak tartja őt, aki a „*Jugria-kérdést lehető legteljesebben elhomályosította*”, mivel a tudatosan hamisító Herbersteinre és Lehrbergre támaszkodik s lépten-nyomon elárulja, hogy „*teljesen járatlan e kérdést illetően*”. Ugyanakkor az állításai ellen szólókat (pl. Witsent) gúnyolódva leszólja. Erről mondja Besenyő: „*Csodálkozni kell azon, hogyan írhatott le ily sorokat egy magyar egyetemi tanár!*” **Sigismundus Herberstein** tehát, aki **Zsirai Miklós** szerint „*tovább szőtte az érdekes szálakat*”,¹⁶⁵ azt állítja, bár az 1549-es jelzetű térképen nem ezt ábrázolja, hogy Jugria (Jugaria) a Pecsora és az Ob folyók között terült el.¹⁶⁶

Besenyő Sándor meggyőzően bizonyítja, hogy a finnugristák nemcsak abban tévedtek és állítottak hamisat, hogy az Ungaria és a Jugria szavak azonos jelentésűek,¹⁶⁷ hanem Jugria földrajzi fekvését illetően is, mivel egészében téves Jugria Szibériába helyezése. Jugria döntően mindig az Urál nyugati (európai) oldalán feküdt. Herberstein, akinek könyvét Bázelen másodjára is kiadták 1567-ben,¹⁶⁸ napjainkban is elsőrendű fontosságú forrásnak számít, ezért érdemes és szükséges állításainak utána nézni.¹⁶⁹ Olvassuk tehát **S. Herberstein** szövegét: „*Jugaria fekvése az előbb leírt országok révén eléggé ismert. Az oroszok ezt (ti. Jugaria-t) h-val ejtik: Juhra s az itteni népeket juhricenek nevezik. Ez a Juharia, ahonnan a magyarok korábban kivonultak(?) és meghódították Pannónia országát, vagyis Magyarországot és sok más tájat Európában, elfoglalták azokat, Atilla fejedelmükkel együtt. Amikor először voltam követ Moszkvában és beszélgetésbe elegyedtem egy Georgius nevű emberrel, ugyanis így hívták a kicsit, aki Görögországban született, ez (az ember) egészen komolyan azt mesélte, mégpedig azért, hogy nagyfejedelemének az igazságosságát és a litván nagyfejedeleméhez, valamint a lengyel királysághoz fűződő jogigényét ismertesse, hogy a nagyfejedelem*

---

162. *Moscovia der Hauptstadt. In Reissen durch hern Sigmunden Freyhern zu Herberstain Neiperg und Gutenhag, Obristen Erbkamrer und öbristen Erbtruckhsessen in Kärntn, Römischer und Hungern, und Behaim Khü. Mai. u. Rat Camrer und Presidenten der Niederösterreichischen Camer zusammen getragen. Samdt des Moscoviter gepiet und seiner anrainer beschreibung und anzaigung, in wen si glaubens halb mit uns nitgleichhellig. Wie die Potschafften oder Gesanten durch si emphanen und gehalten werden, samdt zwaien unterschiedlichen Raisen in die Mosqua. Wien, 1557.*

163. *Moscoviter wunderbare historien: in welcher deß treffentlichen Grossen land Reußen, sampt der Hauptstadt Moscauw und andere namhaftigen umligenden fürstenthumb und stetten gelegenheit Religion seltsame gebreüch: Auch deß erschrockenlichen Großfürsten zu Moscauw haerkommen mannlichetathen gewalt und landsordnung auff das fleyßigest ordenlichen begriffen: so alles bißhaer bey uns Teütscher nation unbekandt gewesen. Erstlich durch den wolgeborenen herren Sigmunden Freiherren zu Herberstein Neyperg und Gütenhag. Basel, 1563.*

164. Besenyő Sándor, Hol terült el Jugria-Juhra a történelmi adatok szerint? Magyar Történelmi Szemle 3 (1972) 231-234.

165. Zsirai id. mű (1985) 61. – uő (1952) 11.

166. Die rechte landstraß gehn petzora, Iugaria und biß zu dem fluß Oby. - Herberstein id. mű 89. Az Ostjug (Szuhána) a Jug mellékfolyója, mindkettő a Pecsorába ömlik.

167. Különösen határozottan állítja ezt Zsirai Miklós, Jugria.. Budapest, 1985, 106.oldalon.

168. Az 1563-as kiadás 215 oldalas, az 1567-es 236 + 6 oldal regiszter = 242 oldalas. A többletet Georg Wernher munkája jelenti Magyarország csodálatos vizeiről.

169. Madzsar Imre, A magyar-ugor rokonság irodalmához. Magyar Nyelv 18 (1922) 17-18.

juhárjai és azok ősei sok idővel azelőtt Moszkvában laktak s a Meótszi mocsarakhoz leereszkedtek, majd ezután meghódították Pannónia országát a Dunánál s ő utánuk magyaroknak neveztetnek. Ezt csak **ügy akartam jelezni, ahogyan hallottam!** Azt mondják, hogy a juhároknak mind a mai napig egy a nyelvük a magyarokkal, de **ezt nem tudom, hogy így van-e vagy sem!** S bár szorgalmasan kutattam azután, de nem jött senki abból az országból, akivel a szolgám(!), aki a magyar nyelvben igen jártas volt, beszélhetett volna.”¹⁷⁰

Herberstein tehát csak hallomásból értesült a fentiekről, mégpedig a szolgáján keresztül. A tudománya tehát édeskeveset ér, a finnugristák azonban ravaszul jártak el, mert idézik ugyan Herberstein szavait – de: latinul, ám Zsirai és **Hegedűs József** ezt a részt nem fordította le!¹⁷¹ Herberstein maga sem nagyon adhatott hitelt e szóbeszédnek, mivel más helyütt elmondja, hogy Magyarországot a következő népek lakták: előbb a peonok, majd a gótok, ezután a hunok, ezt követően a longobardok, majd ismét a hunok(!), akikhez Szkítiából a magyarok is csatlakoztak.¹⁷² A függelékben ugyan ismét előjön, hogy a tatárok szorították ki a permieket, a szibériaikat, a lappokat és a jugorokat onnan, ahonnan a magyarok is jöttek.¹⁷³

Herberstein szövegét latin nyelvű monográfiájában leköszölte **gr. Kuun Géza**,¹⁷⁴ ám nem fűzött hozzá leleplező kommentárt, mint ahogyan a finnugristák sem tették meg ezt soha. Egyedül **Thury József** mondta ki egyenesen és határozottan a véleményét s ez mindmáig irányadó kellene legyen: „*Herbersteinnek az az egyetlen argumentuma, hogy 'azt mondják'. De hát elfogadhatja-e a történeti kritika bizonyítékul ezt? Az én erős meggyőződésem szerint ilyen tanúskodást nem szabad elfogadni a kritikával dolgozó történetírónak, aki pedig elfogadja és épít rá, az nem veszi komolyan a történelmet, csak játszik vele. Hiszen Herberstein maga bevallja, hogy nem állott módjában személyesen meggyőződni annak igaz voltáról, amit hallott, – és a történetíróink mégis elhitték az általa feljegyzett mende-mondákat!*”¹⁷⁵ Sőt, nemcsak elhitték, de a „hívőket” manapság is nagyra értékelik.¹⁷⁶

De még Herbersteinen is túlesz a függelékét író **Georg Wernher**, aki erősebben kimutatja a foga fehérjét, mint a magyar király követe és odavágja: „*a mi magyarjaink még az eredetüket sem tudták volna, ha ti nem mutattátok volna*

---

170. Herberstein id. mű (1567) 94: Der landschaft lugaria gelegenheit ist auß vorerzelleten landen genügsam bekant: Reüssen die sprechen dieses wort mit einem „h” auß: Juhra, unnd nennen diese völker Juhrici. Es ist eben dieses Juharia auß waelche vorhin die Ungaren zogen, das land Pannonia oder Ungerland eroberet, unnd vyl andere landschaft in Europa mit samptirem fürsten Attila eingenommen. Als ich erstmalen in Moscoviten Legat gewesen und man in die handlung kommen erzullett Georgius so der klein genennet unnd in Griechenland erboren, ganz ernstlich damit er seines Großfürsten gerechtigkeit und anspruch zu dem Großfürstentum in Littaw unnd dem königreich Poland außführen möchte, daß die Juharen des Großfürsten, und errahnen vorzeiten in Moscau gewonet und sich an den Mäotischen moaß niedergelassen haben, nach diesem haben sie das land Pannonia an der Thunaw eroberet, und jne Ungaren geheissen. Dieses hab ich allein woellen anzeigen, wie ich es gehört hab. Man sagt es haben die Juharen noch auff den heütigen tag ein sprach mit dem Ungaren. Ich weiß aber nit , ob diesem also seie oder nicht. Dan ob ich wol fleißig noch geforschet, hab ich doch keinen auß den selbigen land mögen ankommen mit welchem mein knecht(!), so der ungarischen sprach wol erfahren, red halten möchte.

171. Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Budapest, 1994, 479.

172. Vorzeytten haben mancherley völker in Ungaren gewonet, als namlich die Peones, darnach die Gothen, demnach die Hunnen, auff dise die Langeparden, noch disen wider die Hunnen , zu welchen auch auß Scythia die Ungaren kommen. – Herberstein id. mű (1567) 216.

173. Uott 226.

174. Com. Géza Kuun, Relationum... I. Claudiopoli 1892, 64.

175. Thury József, A magyarok eredete, őshazája és vándorlásai. Századok 30 (1896) 681.

176. Lásd például:Fokos Dávid, Zsirai Miklós. Magyar Nyelv 51 (1955) 403-405. – Hegedűs József, A magyar nyelv összehasonlításának kezdetei az egykorú európai nyelvtudomány tükrében. Nyelvtudományi Értekezések 56. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1966, 67: Új színfoltot jelentett a rokotalan magyar nyelv hovatartozásának feltárásában a jugriai nyelv kapcsán Sigismund Herberstein báró híres könyve..., amely elhomályosította(!) még Miechovi munkáját is. – Békés Vera, „Nekünk nem kell halzsíros atyafiság!” – Egy tudománytörténeti mítosz nyomában. In: Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. Szerk. Kiss Jenő és Szűts László. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1991, 89, 92.

meg, hogy Juhra, vagy ahogyan a többiek nevezik: Jugaria a moszkvaiak országa mellett fekszik, mégpedig az ő uralmuk és alávettségük alatt, s amely helyről először a magyarok kijöttek és a nevüket is kapták. Bizonyára nem kételkedik senki abban, hogy Szkítiából jöttek, a nevüket illetően azonban biztosan nem lehet tudni, egyrésztől ugyanis azt mondják, hogy a hunok és az avarok keverék-neve, mások viszont valami mást gondoltak ki. Az igazsághoz azonban sokkal közelebb áll az, hogy a magyarok neve a Juhra-ból származik.”¹⁷⁷

A XVII. században, ismereteink szerint, a Herberstein-féle híradásnak nem tulajdonítottak a történetírók sem különösebb jelentőséget. Az I. fejezetben tárgyalt **Johann Weichard Valvasor** például mindössze megemlíti, mondván: „von Herberstein úr, Ganguinus-szal és Mechovius-szal megegyezően azt jelenti, hogy az Északi Sark és a Jeges-tenger(!) felé van Permia országa, amelynek közelében van Juguria, amelynek lakói egykor még a magyarokkal azonos nyelvet beszéltek.”

Mivel ezután **Valvasor Rubruk** és **Plano Carpini** adatait tárgyalja, nyilvánvalóan Baskíriára gondolt – bár a Jeges-tenger emlegetése zavaró.¹⁷⁸ A Jeges-tenger egyébként mások műveiben is felbukkan a magyarok kapcsán, tehát egy rossz közhelyről van szó.¹⁷⁹ A finnugristák felfogásának jellemzésére igen alkalmasnak találok **Hegedűs József** összefoglalását: „Végeredményben azt vagyunk kénytelenek látni, hogy – bár a nyelvünk rokonalanságát enyhítő felfogások a helyes irányba(?) mutattak – a két évszázad (ti. a XVI. és XVII. század) folyamán ez a jelentős felfedezés(?) nem tudott tovább fejlődni, nem tudott a holtpontról kimozdulni.” (Most tessék figyelni!) „Ha esetleg Herbersteinnek sikerült volna egy jugriai (feltehetően egy vogul) embert találnia, a helyzet másként alakulhatott volna. Kétségtelen, hogy nagy szerepe van az Urál-vidék felé mutató őshaza-hagyománynak, valamint a Jugria (Juhra, Jura, Ugra, Jugor, Ugor) és a Hungar, Ungar, az orosz Vengr stb. szavak nem éppen a véletlent sugalló(?)! összezsengésének.” „Nem elvi, hanem objektív nehézségek tették úgyszólván lehetetlenné a nyelv- és néprokonságról való meggyőződést. A kor 'hangulata' és a feltételezés(?) csekély meggyőző ereje, a mi kedvezőtlen viszonyaink(?) nem jelentettek elegendő indítékot(?) ahhoz, hogy valaki (talán elsősorban a magyarok közül) egy Kőrösi Csoma Sándor-szerű vállalkozásba kezdjen. A problémát természetesen az is nehezítette, hogy a nyelvrokonságunkat illetően nem csak helyes iránymutatások hangzottak el. Ezek között abban az időben eligazodni érthetően szerfelett nehéz volt.”¹⁸⁰

Harminc esztendő kellett ahhoz, hogy az Ungri – Jugri, ugor – jugor népnevek etimológiai összekapcsolását maguk a finnugristák vessék el, nevezzék tévesnek, s hogy végre leírják ezt a mondatot: „A finnugrista Zsirai a 20. században felmelegítette a Jugria-tant hasoncímű könyvében, ám munkáját, értékes részei ellenére, **alapvetően elhibázott** irányúnak tartom.”¹⁸¹

A finn – magyar rokonítás

A nyelvhasználat, mint módszer **G.W. Leibnitz** (1646–1716) nevéhez fűződik,¹⁸² akit a finnugristák is fölös számban idéznek.¹⁸³ Megteszik ezt a másik német hírességgel, **Wilhelm von Humboldt**tal is, de arra nemigen hívják fel a figyelmet, hogy ő a magyar nyelvet elválasztotta a többi ún. finnugor nyelvtől, mert

---

177. Es hetten auch unsere Ungaren gar noch jren ursprung nit gewüset , wann jr nit angezeigt das Juhra oder wie es die anderen nennend Jugaria noch bey der Moscowiten land gelegen, unnd jrer regierung und erworffen von welchem ort zu erst die Ungaren gezogen, und jren nammen entpfangen. Man zweyfet wol nit, das sy auß Scythia haerkommen: man weiß aber deß nammens halben nit eins: dann ein theil sagt es were ein vermischeter nam von den Hunnis von Auaris, die andere aber haben sonst etwas erdacht. Es ist aber der warheit vil gemaeßer das Ungaren nam kommen von Juhra haer. – Herberstein id. mű (1567) 240.

178. J. W. Valvasor, Die Ehre dess Herzogtums Crain. II. Laibach, 1689, 223: In der Relation deß Herrn von Herbersteines, ingleichen beim Gaungino und Mechovio wird gemeldet, es lige am euffersten Nord-Eck gegen Eis- Meer zu das Land Permia und nahe dabei Juguria, dessen Einwohner noch damals mit den Ungarn einerlei Sprache geredet.

179. Joannes Cuspinianus, De caesaribus atque imperatoribus romanis opus insigne. Francofurti 1601, 144: quo tempore Ugri, qui Hunni dicuntur, glacialis Oceani accolae, querendo sedes Pannonias ingressi sunt.

180. Hegedűs József, A magyar nyelv összehasonlításának kezdetei az egykorú európai nyelvtudomány tükrében. Nyelvtudományi Értekezések 56. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1966, 68.

181. Vásáry István, Középkori elméletek a magyar őshazáról. Életünk 35 (1997) 1143-1144.

nem látott szorosabb kapcsolatot közöttük.¹⁸⁴ A magyar nyelvhasználat történetét **Pápay József** dolgozta fel,¹⁸⁵ akinek a felfogását nyomban megismerhetjük, ha elolvassuk egyik nyitó mondatát: „*Ma már szertefoszlott az a köd, amely oly sokáig rajta ült a finnugorságon és előttünk áll a finnugor nyelvtudomány díszes palotája.*” Nos, e díszes palota alapjai igencsak hitvány anyagból készültek, hiszen mind Leibnitz, mind **Sajnovics János** azt állította, hogy a finn-magyar nyelvrokonságot már **Comenius Ámos János** hirdette 1657-ben, holott Comenius egy szót sem írt erről a kérdésről!¹⁸⁶ De hasonlóképpen járunk, ha a másik „*hírességet*”, **Johann Tröster** esetét vizsgáljuk meg. Sajnos, 1993-ban, a mintafejezet megírásakor Tröster munkáját még nem volt módomban kézbe venni, ezért ráhagyatkoztam **Zsirai Miklós** „*nagyszabású, mindmáig tudománytörténeti szempontból is alapvető kézikönyvére*”,¹⁸⁷ aki a következőket vetette papírra: „Tröst-l-er János a *Das alte und neue Dacia* c. könyvében (1666) a nemzeti elfogultságot és a népszerű szittyai rokonság délibábját (sic!) kárhóztató megjegyzésekkel kapcsolatban figyelmeztet a finnel való hasonlóságra. Rövid állítását egy-két szóegyeztetéssel is igyekszik bizonyítani, ezek általában hibásak, de az ocsú között egészséges szem is akad (sic!): *ein Metall Finnländisch waski heisst, das heisset ja ungarisch vas.*”¹⁸⁸

Tröster munkáját átnézve világossá vált, hogy 1/ a nevében nincs *I* betű¹⁸⁹ 2/ a könyv címe nem egyezik Zsiraiéval,¹⁹⁰ 3/ nem kárhóztatja a „*szittyai rokonság délibábját*”,¹⁹¹ nem ír egy szót sem(!) a finn-magyar nyelvrokonságról,¹⁹² hanem azt fejtegeti, hogy a germán nyelv is és a magyar nyelv is szkíta nyelv. Mindezt részletesen taglalja **Hegedűs József**,¹⁹³ csak elfelejti megemlíteni **Melich János** cikkét és **Pápay József** munkáját, aki ugyan nem olvasta Tröster könyvét, de a lényegét észrevette.¹⁹⁴

Általában hivatkozni szoktak **Martinus Fogelre** (1634–1675), aki elsőként készített finn-magyar-lapp szójegyzéket,¹⁹⁵ s 33 szóegyeztetéséből 23 – állítólag – ma is helytálló, ámde itt is csúsztatás van, mivel ezt a szójegyzéket a finn **Emil Setälä** csak 1888-ban találta meg a hannoveri könyvtárban, ahogyan egy mai

---

182. Gulya János, Etymologie im 18. Jahrhundert. Acta Linguistica ASH 26 (1976) 139-140. – uő Die Aufklärung und die Entdeckung der Sprachen Sibiriens. In: Vermittlung und Rezeption. Beiträge zu den geistesgeschichtlichen Berührungen in der Aufklärungszeit. Hrsg. Bodo Fehlig. Opuscula Fenno-Ugrica Gottingenska. Red. Gulya János. II. Frankfurt-Bern-New York, P. Lang. 1987, 56.

183. Legújabbban: H. Tóth Imre, A nyelvtudomány története a XX. század végéig. Szombathely, University Press. 1996.

184. Gragger Róbert, Humboldt és a magyar nyelv. Magyar Nyelv 7 (1911) 311–315., 402–406. Az idézett hely: 405.

185. Pápay József, A magyar nyelvhasználat története. Budapest 1922. – uő Nyelvünk finnugor eredetének kérdése Sajnovics és Gyarmati felléptéig. Székfoglaló értekezés. Budapest, MTA.

186. Pápay id. mű 10.

187. Békés Vera id. mű 89.

188. Zsirai Miklós, Finnugor rokonságunk. Budapest, 1994, 480.

189. Ezt egyébként 1895-ben tudták a magyar tudósok! Elképesztő, hogy sem Bárczi Géza, sem Balázs János, sem Zsirai Miklós még a Magyar Nyelv kötetét sem nézték át tisztességesen. Vö. Melich János, Tröster (Troester) János. Magyar Nyelv 25 (1895) 127-128.

190. Johann Troester, Das Alt und Neu Teutsche Dacia. Das ist: Neu Beschreibung des Landes Siebenbürgen, darinnen dessen Alter und Jetziger Einwohner. Nürnberg, 1666.

191. Még zamatosabb fogalmazást olvashatunk: Zsirai Miklós, A modern nyelvtudomány magyar úttörői. Bp. 1952, 11: ...próbálta sarokba szorítani a népszerű keleti származás délibábját után futkosó nemzeti elfogultságot! Egy professzor ne tudná, hogy a nemzeti elfogultság nemigen „futkos” semmi után?

192. „Trösternek esze ágában sem volt bebizonyítani, hogy a magyar ugor nyelv.” Melich id. mű 128.

193. Hegedűs József, A magyar nyelvhasználat-történet korszakolásának kérdése. Magyar Nyelv 88 (1992) 206-212. – uő A Tröster-legendáról. Magyar Nyelv 88 (1992) 295-304.

194. Pápay József id. mű 11: Tröster „furcsa kis munkájában” a magyar nyelvet a németből akarja származtatni, ám „Trösternek ezt az egynéhány adatát nem tekinthetjük komoly tanulmánynak, inkább csak ötlet az egész.”

finnugrista fogalmazott, „végzetesen(?) későn ahhoz, hogy befolyásolja a korabeli nyelvésztársadalmat”.¹⁹⁶ Ettől függetlenül(?) **Róna-Tas András** bátran így fogalmaz: „A sokféle és egymással ellentétes, ellentmondó rokonításnak volt egy pozitív szerepe ebben az időben. Felvetette ugyanis olyan szempontoknak a szükségességét, amelynek alapján eldönthető, hogy a sok elmélet közül melyik a helyes. A szavak külső hasonlóságán alapuló rokonítás nem járt meggyőző eredménnyel. Jelentős lépés volt tehát, amikor a nyelvtani elemek hasonlósága is szerepet kapott a kérdés eldöntésében. Úttörő volt ebben latinos nevén *Vogelius*, németes nevén *Martin Fogel De lingua Finnica observationes (1669)* című műve...”¹⁹⁷ Ámde, hogyan lehetett úttörő az asztalfiókban?

Nos, akkor most már igazán következzen egy „nagyágyú”, egy valóságos sarokkő, egy olyan könyv, amelyet érdemesnek tartottak arra, hogy 1730 után 1975-ben is megjelenjen, mégpedig Szegeden, hiszen szóhasonlításait az MSzFE rendszeresen idézi!¹⁹⁸ „A kiszélesedő látóhatárt egyre több olyan munka jelzi, melyeket a finnugor nyelvhasználat és a finnugor népek kutatása történetében előkelő hely illet meg, mindenekelőtt **Philip Johan Strahlenberg** említendő.”¹⁹⁹ „Az összes finnugor nyelvek rokonságát legelőször *Strahlenberg állította és bizonyította szövegezéssel.*”²⁰⁰

Strahlenberg svéd kapitány 1709-ben, a poltavai csatában esett orosz fogságba s igyekezett hasznosan eltölteni hadifogságának 13 esztendejét. Egyrészt sok feljegyzést készített, bár kézirata, útban Szibériából Moszkvába, elveszett, másrészt könyvekből is gyűjtött adatokat.²⁰¹ Első munkája, a *Prodromus* 1726-ban jelent meg, de csak négy évre rá tudta elkészíteni fő művét, amelynek már a címe is sokat mondó: *Európa és Ázsia északi és keleti része, és ennyiben az egész orosz birodalom, Szibériával és nagy Tatárországgal együtt, az ókori és újabb kori történeti-földrajzi leírása, sok más ismeretlen híradással bemutatva és még soha napfényre nem került Tabula Polyglotta-val /kiegészítve/ a tatár népek harminckét féle nyelvéről, egy kalmük szótárral, de különösen egy nagy és helyes térképpel a nevezett országokról és egyéb különböző rézmetszetekkel az ázsiai oldal ókorára vonatkozóan. Az Oroszországban töltött svéd hadifogság alkalmával saját gondos utánjárásával és további utazásokkal összegyűjtötte és elkészítette Ph. J. von Strahlenberg.*²⁰²

Erre a 436+16 (regiszter) oldalas B/5-ös formátumú könyvre érdemes nagyon ügyelni, mert egyrészt jól leleplezhető a finnugristák mesterkedései, súlyos pontatlanságaik, másrészt pedig kiderül, milyen és mekkora

---

195. Martinus Fogelius, *De Lingua Finnica observationes ad Magnum Ducem Etruriae pridem transmissae*. 1669. – vö. Aktuelle Fragen der finnougri-schen Sprachvergleichung. Einführende Referate zum Martinus Fogelius Hamburgensis Gedächtnis-Symposion. Mitteilungen der Societas Uralo-Altaica 2. Hamburg, 1968.

196. Hegedűs József id. mű 303. Itt csak az a kérdés, hogyan befolyásolhatta volna a 100 évvel ezelőtt előkerült anyag a 300 évvel korábbi nyelvésztársadalmat?

197. Róna-Tas András, *A nyelvrokonság. Kalandozások a történeti nyelvtudományban*. Budapest, Gondolat. 1978, 54.

198. Gulya János, *Etymologie im 18. Jahrhundert*. Acta Linguistica ASH 26 (1976) 141: Seine Wortvergleichen zitirt u.a. auch MSzFE regelmäßig!

199. Hajdú Péter, *Finnugor népek és nyelvek*. Budapest 1962, 10.

200. Szinyei József, *Magyar nyelvhasználat. Finnugor Kézikönyvek III*. Budapest, Hornyánszky. 1909, 16-17.

201. 1993-ban közzé tett minta-fejezetemben (Hunnia 44 (1993) 13.) itt Nicolaus Wittsen amszterdami polgármester nevezetes könyvére utaltam, amely azonban nem volt a kezemben, mivel a szövegét nem értem (Nord en Oost Tartarye. 1705.) Így, sajnos, elkövettem ismét azt a hibát, hogy hittem a finnugristáknak és elmarasztaltam Wittsen-t, holott neki volt igaza. Vö. Besenyő Sándor id. mű 227.

202. *Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia, in so weit solches Das ganze Rußische Reich mit Siberien und der grossen Tataren in sich begreiffet, in einere historisch-geographischen Beschreibung der alten und neuern Zeiten, und vielen andern unbekanntem Nachrichten vorgestellt, nebst einer noch niemahls ans Licht gegebenen Tabula Polyglotta von zwei und dreißigerlei Arten Tatarischer Völker Sprachen und einem Kalmuckischen Vocabulario, sonderlich aber einer grossen richtigen Land-Kharte von den benannten Ländern und andern verschiedenen kupfferstischen, so die Asiatisch-Seitische Antiquität betreffen. Bei Gelegenheit der Schwedischen Kriegs-Gefangenschaft in Rußland, aus eigener sorgfältigen Erkundigung, auf denen verstateten weiten Reisen zusammen gebracht und ausgefertiget von Ph. J. von Strahlenberg. Stockholm, 1730.*

tudománya volt ennek a derék svéd katonának, akit az elmúlt évszázadokban „megdönthetetlen érvelésű tudóssá” léptettek elő.

Strahlenberg szép kiállítású könyvét 21 kép és a könyv legvégén egy kihajtható nagy táblázat egészíti ki. Ennek a táblázatnak a *Harmonia Linguarium* nevet adta a szerző. A tatár nyelveket hat osztályba (I-VI) sorolta.

Közbevetőleg érdemes itt röviden kitérni a nyelvek osztályozásának XVIII. századi–XIX. század-eleji módszerére, amelyet a *Tudományos Gyűjtemény* 1827. évi kötetéből veszünk. Az első osztályba sorolták ekkoriban az egyszótagú nyelveket (kínai, a tonkini, tibeti, szíami/taí/, a burmai, a laoszi és kambodzsai). A második osztályba vették az indosztáni nyelveket: a szanszkrit, a prakrit, a maláj, etc., valamint a média nyelveket (a zend, a pehlevi /a parthus királyok udvari nyelve!/, a párszi, a perzsa, a kurd, az afgán, etc.) és az ún. szemita nyelveket (arameus, asszír, a babiloniai káld, szír, galileai, szamaritani, a föníciai, a zsidó, etc), valamint az indogermán-szláv nyelveket. A harmadik rendbe az ázsiai „nyelvfamiliákat” vették, így a csud nyelveket (finn, lapp, lív, észti, cseremis, csuvas, mordvin, votják, permi, zürjén, vogul, osztják), a magyart,²⁰³ az albániai szkippetárt, a kaukázusi nyelveket (a szamojéd, az örmény, a grúz, abház, cserkesz, osszét, ingus, lezg), a tatár nyelveket (török, mandzsú, tunguz, mongol, turkomán, üzbég, tadzsik, karakalpak, baskír, csuvas, kirgíz, etc.), a szibériai nyelveket és az ázsiai szigetek népeinek a nyelveit (maláj, japán, etc.).

1827-ben, tehát Strahlenberg könyve után közel száz esztendővel is alig tudtak valamit a szibériai nyelvekről: „A hegyes Tatár-ország, és a jeges tenger között otthonos Siberiai nyelvekről is keveset tudunk. Hogy a Mongolok Dschengis Chan alatt ezen tájakig nyomultak, s nyelveket itten más nemzetek is eltanulták, bizonyos, de mellyek azon nyelvek, melyek tőlük eredtek, meghatározni nehéz. Azon nyelvek, melyeknek Európa és Asia szélein élnek újabb származásúak, s nem Mongol eredetűeknek látszanak lenni. Némely nyelvek, mint a Kama körül a Permiaké, az Uraltól éjszakra a Mongoloké, Irtisch és Ob táján, az Osziakoké, a Volga bal partján a Tscheremiszeké, Oka és Volga mellékén a Morduinoké, oly sok finn szavakkal bírnak, hogy nem kevesektől annak leányinak tartatnak.”²⁰⁴

1940-ben az uráli népeket már finn, ugor és szamojéd ágra osztották, az altáji népek közé pedig a következő nyelveket sorolták: török-tatár, mongol, tunguz, mandsu, japáni és koreai.²⁰⁵

Strahlenberg azt írja, „hogy azonban a tatárokról összegezve valamit előre mondjak, akkor tudnivaló, hogy Európa és Ázsia fent említett északi és keleti részén a fő népek hat osztálya található, akiket azonban Európában összefoglalóan tatár név alatt hoznak, és úgy tekintik, hogy 1. az európai földön a mordvinok, cseremiszek, permiek, votjákok, Ázsiában pedig az oda elhatolt vogulok, osztjákok és a „barabinczi népek”, tehát a finnek, a lappok, az észtek, a magyar-székelyek (sic!) és a kevés megmaradt lív Kurlandban, ezek

---

203. A magyar nyelvet így jellemezték: „Kevés nyelv tartotta meg magát eredeti tisztaságában annyira, mint ez. A magán és mássalhangzók között való szép proportio, a szó minden betűinek teljes kimondása, a magánhangzóknak rendes egymásra következőzése, a magyar nyelvnek férfias és fellengző character adnak. Változtatásainak és hajtogatásainak s kaptolatásainak rendes törvényeit csak a Sanskritihez hasonlíthatni. Poetai mértékére nézve minden Európai nyelveket felülhaladván a görög és a déákéval vetélkedik.” J.: A Nyelvnek eredete, kifejlése, elágozása. Tudományos Gyűjtemény 10 (1827) III. 25. Itt jegyzem meg, hogy Sir John Bowring (1792-1872) angol nyelvész, diplomata és költőnek a magyar nyelvről adott jellemzése nem azonos azzal a szöveggel, amelyet én is felhasználtam: Kik vagyunk? Honnan jöttünk? Szombathely, Tikett-Tradorg. 1994, 40. oldalon. Dr. Végvári József, a debreceni KLTE és a miskolci MBE nyelvész-tanára végre megtalálta az eredeti angol szöveget, de nem a Life and Works első kötetében, hanem Poetry of the Magyars, Preceded by a Sketch of the Language and Literature of Hungary and Transylvania. London, Printed for the Author. 1830, VI.: The Magyar language stands afar off and alone. The study of other tongues will be found of exceedingly use towards its right understanding. It is moulded in a form essentially its own, and its construction and composition may be safely referred to an epoch when most of the living tongues of Europe either had no existence, or no influence on the Hungarian region. Azaz: A magyar nyelv távoli és magányos. Pontos megértéséhez más nyelvek tanulmányozása rendkívül csekély haszonnal jár. Lényegében saját öntőformájából került ki, kialakulása és felépítése bizvást oly korszakra tehető, amikor a mai európai nyelvek többsége vagy nem is létezett, vagy nem hatott a magyarlakta térségre. Hálásan köszönöm, hogy az anyagot megkaphattam Végvári Józseftől.

204. Tudományos Gyűjtemény 10 (1827) III. 28–29.

205. Bán Aladár, A turáni népek. Turán 23 (1940) 58–59.

mind, **kezdetben egy népet tettek ki**, és az ősidőkben a hunokhoz vagy unokhoz tartoztak, akik azonban nem tatárok. Egyébként is a hun név nem a saját nevük, hanem csak (általános) elnevezés.²⁰⁶

Az I. csoport: ezek a népek mindannyian a felső-magyar(?) és a finn nemzethez tartoznak, amelyeknek egymással azonos dialektusa van. Azért van az első kettő így feltüntetve, hogy az utána következő többi hatot, amelyek az orosz birodalomban, részben Európában, részben Ázsiában laknak, össze lehessen velük hasonlítani. Az ókorban ezeknek az ősei a hunok vagy unok voltak.²⁰⁷ Strahlenberg 61 magyar szót sorol fel és hasonlít össze a finnel, a vogullal, a mordvinnal, a cseremisszel, a permivel, a votjakkal és az osztyákkal.²⁰⁸ Ez édeskevés, és valamennyi idézett szó, kivétel nélkül, gyalázatosan rossz és zagyva. Ez önmagában még nem volna rettentő nagy vétek, hiszen a svéd kapitány egyáltalán nem tudott magyarul, ámde a többi „vizsgált” nép nyelvét sem ismerte! Sőt, azt az ősrégi módszert sem tudta alkalmazni a népek és nyelvek megkülönböztetésére, hogy összehasonlítsa a Miatyánk szövegét különböző nyelveken, mivel itt egyetlen nép sem ismeri a Miatyánkot és még kevésbé tudja elmondani, de miért? Azért, mert „ezek a népek olyan buták, mint az állatok és a tolmácsolással is kétszer annyi fáradságot okoztak nekem.”²⁰⁹

A szibériai népeket tehát mélyen megvetette s ezt meg is indokolja: „azért, hogy ezeknek a népeknek a nemzeti nyelvét (genus linguae) egyáltalán érintsem, azt kell tudni, hogy ezek a népek, mivel más nemzetektől nagyon elkülönülnek, nagy egyszerűségben élnek és laknak, és a nyelvükben azoknak a szavaknak a negyedrésszel sem rendelkeznek, mint amivel mi európaiak bírunk.”²¹⁰

Az osztyákokat Szibéria legostobább (leghülyébb) népének nevezi az Ob és az Irtis mentén!²¹¹ Szóhasonlításai, amelyeket ma is(!) nagyra értékelnek,²¹² elemista gyermekek előtt is nyilvánvaló számárságok, hiszen nála magyarul az egy = ecki, a négy = nelli, a nem, nemzedék = sogoek(?!), a város = keritit, az eső = saude(?!), a nyelv = nyelo, a láb = lap, a vaj = wau, a mocsár = foo(?!), a vásár = terwein(?), a tojás, a mony = many, etc. etc.

Ehhez képest a legelvadultabb amatőr „sumerológus” is akadémikus! S most újra felmerül a kérdés: miért

---

206. Soll ich aber von denen insgesamt so genannten Tataren etwas voraus melden: so ist zu wissen, daß sich in obbemeldtem Nord- und Ostlichen Theil Europae und Asiae sechs-Classes von haupt-Völkern finden, die in Europa doch alle zusammen gefasset, unter dem Namen Tatar passieren als: 1. Auf den eurpäischen Boden sind die Morduiner, Scheremissen, Permecken, auch Wotyacken, und in Asia die dahin gehdringen Wogulitzen, Ostiakern, und Barabinzischen Völker, so mit denen Finnen, Lappen, Esten, Ungarischen-Secklern (!), und wenigen übergeblieben Liwen oder Lifen in Kurland, alle mit einander anfänglich ein Volk ausgemacht, und vor alters zu denen so genannten Hunnen oder Unnen, welche doch keine Tataren sind, gehöret haben. Die hunnische Nahme ist kein Nomen proprium, sondern Appellativum. Strahlenberg id. mű 31–32.

207. I. Diese Völker gehören alle sämtlich in der Ober-Ungarisch- und Finnischen Nation, welche mit einander einerlei Dialect haben. Wesfalls die ersten beide auch angeführet sind, damit man die übrigen sechs folgenden, so im russischen Reiche, theils in Europa, theils in Asia wohnen, damit vergleichen kann, in der Antiquität sind die Hunni oder Unni, dererselben Vor-Väter gewesen. Strahlenberg id. mű Harmonia Linguarum táblázaton olvasható szöveg.

208. Erről írta Zsirai Miklós: „Kétségtelen, hogy a bizonyításra hivatott szóanyag meglehetősen(?) szűkös (például a magyarból 60, a finnből 58 szót sorol fel, a többi finnugor nyelvből 15-18 szót tud idézni) és szinte a felismerhetetlenségig torzított, illetőleg sajtóhibás(?)” Zsirai Miklós, id. mű (1952) 13.

209. Ich hätte denn die mancherlei da wohnende Völker, sowohl bei ihren Nahmen, als auch um mehrerer Sicherheit willen nach ihren Sprachen und Dialecten divtinguiren gelernt. Hierzu erwehte ich nun die leichteste und auch zugleich sicherte Methode ich hielte, wie jetzt, also auch damals vor gewiß, daß nicht allein beiden Völkern in Veränderung der Sprachen die Benennungen der Zahlen am längsten übrig beliben, sondern da auch ohne dem kein einziges Volk allhier Vater Unser in seiner Form weiß, vielweniger hersagen kan. So würde mir solches bei Völkern, **die so dumm, wie das Vieh**, in der Dolmetschung nur doppelte Mühe gekostet haben. Strahlenberg id. mű 57-58.

210. IV. Und damit ich das genus linguae dieser Völker überhaupt berühre, so wird zu judiciren sein, daß diese Völker, weil sie von anderen Nation sehr abgeschieden sind, und in großer Simplicität leben und wohnen, nicht den vierdten Theil der Worte in ihren Sprachen, wie wir Europäer, haben können. – uott 58.

211. Ostjaki, eine der stupidisten Nationen in Siberien am Obi und Irtisch. – Uott 5. oldal jegyzetében.

esett 1975-ben a választás ennek a könyvnek az újrakiadására? Ugyanezt a kérdést számos esetben feltesszük még, **Martin Fogel, Sajnovics János, J. Fischer**, etc. tárgyalásakor. Nem lett volna helyénvalóbb száz és száz más, valóban komoly és időtálló tartalmú könyv közül választani? Letagadható-e a finnugor irányzat mindenkifeletti támogatása ma is? Többen idézik, magam nem tudtam utánanézni ennek az adatnak, hogy 1876-ban (vagy 1877-ben?) **Trefort Ágoston** akkori kultuszminiszter, állítólag jegyzőkönyvben is rögzítve, az alábbiakat mondta: „...én az ország érdekeit kell nézzem és ezért a külső tekintély szempontjából az előnyösebb, a finnugor származás principiumát fogadom el, mert nekünk nem ázsiai, hanem európai rokonokra van szükségünk. A kormány a jövőben csakis a tudomány ama képviselőit fogja támogatni, akik a finn-ugor eredete mellett törnek lándzsát.”²¹³

Strahlenberg az összehasonlító táblázatához a következő útmutatót adja: – azért, hogy megmutassam ennek a táblázatnak a használatát és a használhatóságát, vegyük csak példaképpen az első, vagyis a hun nemzetet és gyűjtsük ki a magyar-székelyek és a finnek számneveit, a következő hat hunnal együtt és akkor azt találjuk, hogy ezeknek a magyaroknak és finneknek, amazokkal azonos a nyelvük. A magyar és a finn a négyes számot *nelly-nek* mondja, a másik hat ugyanezt *nillának, nille-nek, nelet-nek, nial-nak* és így tovább ejti ki. Ez, ennek megfelelő(?) egyéb más történeti híradásokkal(?) egyetemben, eléggé bizonyítja, hogy ezek a népek az említett magyarokkal és finnekkel össze kellett tartozzanak. Leibnitz báró egyébként ugyanígy vélekedik, amikor ezt mondja: *Ammianus Marcellinus és Tacitus adatai nyomán a hunok, a finnek és a magyarok rokonok.*²¹⁴

Mit bizonyít tehát **Philipp Johann von Strahlenberg** könyve? Valójában semmit, mégis magasztaljuk és újra kiadjuk. Ugyanakkor egyik bírálóm, **Láng Gusztáv**, számomra igazán teljesen érthetetlenül, arra buzdít, nem érdemes a múlt-béli dolgokat, hibákat, tévedéseket, gyűlöletet felemlíteni, mert a nemzeti öntudat nem gyógyítható ilyen eszközökkel.²¹⁵ De miért csak nekünk, magyaroknak nem szabad ezt tennünk? Más népek miért tarthatják elevenen akár évezredes valós vagy vélt sérelmeiket is? Miért tudományos a finnugristák legszerényebb eredményeit is felmagasztalni és nagy „megértéssel” kezelni, és miért tudománytalan kimutatni, ki mit állított és milyen bizonyítékai voltak? Miért tekintheti például a göttingai egyetem finnugor intézete legfontosabb feladatának **J. E. Fischer, Szibériai szójegyzékének** kritikai kiadását, amely a XVIII. században is elavult volt? Miért kell a szibériai vogulokból és osztyákokból minden áron „*legközelebbi rokont*” csinálni, amikor másfél évszázada tudjuk, hogy *felszínes nyelvrokonságon* kívül semmi, de semmi közünk nincs e két kis néphez.²¹⁶

Nagy Géza teljesen tisztán és jól fogalmazott: „*egyres jelenségek egyenesen arra mutatnak, hogy a vogulok (és az osztyákok) eredetükre nézve korántsem magyarfélék, azaz nem finn-ugorok, hanem a sarkvidéki népcsaládnak (talán a jenyiszeji osztyákságnak) egy olyan néptörödéke, mely még a történelem előtti időkben az északi ugarság – vagy mondjuk: az ősmagyarág – hatása alatt fölcserélte nyelvét egy északi ugor ős-*

---

212. Róna-Tas András, A nyelvrokonság. Kalandozások a történeti nyelvtudományban. Budapest, Gondolat. 1978, 54-55.: /Strahlenberg/ főleg szókészletileg egyezések alapján felállította az általa boreo-orientálisnak nevezett nyelvcsaládot, amely lényegében a mai urál-altáji nyelveknek felelt meg. Strahlenbergnek is van azonban egy jelentős módszertani érdeme, ugyanis egyeztetései közé felvette a számneveket s általában a legegyszerűbb köznapi fogalmak szavait.”

213. Hary Györgyné, Kiegészítések egy nyelvita történetéhez. Valóság 90 (1976) 94. – Dr. Oláh Béla, Édes Magyar Nyelvünk Szumír Eredete. Buenos Aires, Ósi Gyökér kiadás. 1980, 22.

214. VIII. Damit ich nun der Gebrauch dieser Tabelle und ihre Nutzbarkeit zeige, so nehme man nur zum Exempel die erste, oder die hunnsiche Nation vor, und collationire die Numern und Wörter derer Ungarischen Seckler nebst derer Finnen mit denen sechs folgenden Hunnen: so wird man finden, daß diese Ungarn und Finnen mit jenen einerlei Dialect haben. Der Ungar und Finne nennet die Zahl 4, Nelly und Nellie, die übrigen sechs aber pronunciren solche Nilla, Nille, Nelet, Nial, Neli, Nille und so weiter. Dieses, nebst andern hierzu einstimmenden Nachrichten in der Historie, ist ein ziemlicher Beweis, daß diese Völker mit gedachtem Ungarn und Finnen vor Zeiten müssen zusammen gehöret haben. Welcher Meinung der Baron Leibnitz in seinen Miscellinae p. 157. ebenfalls ist, allwo er meidet... Strahlenberg id. mű 60–61.

215. Láng Gusztáv, Hogyan lehetünk múlt századiak? Életünk 32 (1994) 1082–1084.

216. A finnugrista Wiklund is csak ezt írhatta le 1925-ben: Schon vor der Auflösung der wogulisch-ostjakischen oder Ob-ugrischen Spracheinheit hatte sich die Sprache der Ungarn aus der für alle ung. Sprachen gemeinsamen Ursprache losgelöst. Reallexikon der Vorgeschichte. III. Hrsg. Max Ebert. Berlin, 1925, 377.

*dialektussal, és ebből fejlesztette ki előbbi nyelvének soknemű befolyása alatt és részben szellemében a mai ismert vogul (és osztyák) nyelvet.*²¹⁷ Ma már eléggé tisztázott, hogy a vogul, osztyák és magyar nyelvi egyezések száma igen kicsi, a feltételezett kapcsolatok pedig tisztázatlanok.²¹⁸

Amikor e fejezet egy részét közzé tettem 1993/94-ben, a szombathelyi *Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola* két tanára különösen erősen elmarasztalt azért, hogy „*hevesen kikeltem a német tudományosság ellen, amelyik úgymond, a Németországban, főleg Göttingában tanuló magyarokat a finnugor rokonság hívévé nevelte át, talán, hogy ezzel is igazolják a magyarok másodrendű, alacsonyabb rendű voltát.*”²¹⁹

A finnugor-rokonság-elmélet „*magyargyűlölő német tudósok (J. E. Fischer, A. L. Schlözer) elméjében fogant meg, akik magyarul nem is tudtak, céljuk tehát nem nyelvünk történetének szakszerű feltárása volt, hanem a magyarság európai hírnevének lejáratása. Célzatos és elfogult állításaik kapóra jöttek a Világos utáni önkényuralmi rendszernek, hogy a 'barbár' és 'műveletlen' rokonság felemlegetésével ellensúlyozza a szabadságharc leverése után világszerte megnyilatkozó rokonszenvet a magyarság iránt, valamint, hogy aláaknázza a magyar nemzeti önérzetet, mely évszázadokon át a hun-magyar rokonság hagyományán és az 'Attila örökét' visszaszerző honfoglalás dicső emlékéen alapult.*”²²⁰

E két szerző, akárcsak a hivatalosan mérvadó kollégáik zöme, nagyon szívesen összemossa a finnugrizmus ellen fellépő szakembereket a dilettáns „*sumerológusokkal*”, abban bízva, hogy ezzel fogással eleve kiütötték az ellenfelet. Ez az eljárás teljesen etikátlan és az alkalmazóikra üt vissza. Két okból is. Az egyik: magam sohasem foglaltam állást sumér (szumír) szakkérdésekben, mégpedig azért nem, mert a sumér nyelvet nem ismerem.

A másik ok sem kevésbé súlyos: sajnos a sumér-magyar rokonságot keményen elítélők túlnyomó többsége sem ért a sumerológiához!²²¹ S most nemcsak olyan régészekre²²² gondolok, akikről biztosan tudom, hogy e tekintetben képzetlenek, hanem olyan kutatókra is, akik magukat a sumerológia szaktudósainak tekintik.²²³ Ami pedig a német tudósok magaviseletét illeti, valójában könnyen megítélhető, ha **elolvassuk** a műveiket, valamint elolvassuk a korabeli magyar visszhangokat is. Ne vagdalkozzunk tehát, hanem idézzünk, mégpedig pontosan.

Ráth Mátyás (1749–1810) győri evangélikus lelkész egyik cikke²²⁴ jelzi, milyen nagy erők mozdultak meg a magyar nyelv kiirtására.²²⁵ S aligha lehet lebecsülni a göttingai egyetem hatását, amikor alapításától (1737) kezdve az 1848-as forradalomig közel félezer magyar tanult itt. De mit tanultak

---

217. Nagy Géza, *Etnológia és nyelvészet*. Ethnographia 1 (1890) 423-424.

218. Bartha Antal, *A magyar nép őstörténete*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1988, 49. – Klima László, *A magyar szókészlet finnugor elemei és az őstörténet*. In: *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. Szerkesztette: Hajdú Mihály és Kiss Jenő. Budapest 1991.

219. Pusztyai János id. mű 1072.

220. Láng Gusztáv id. mű 1079.

221. Pusztyai János például a következő kijelentéseket teszi, mindenfajta irodalmi hivatkozás nélkül: „...a sumér nyelv eredetéről rendkívül kevés ismerettel rendelkezünk. A sumér nyelv és nép rejtélyes módon(?) néhány ezer éve egyszer csak(?) megszűnik létezni.” Pedig egy egyetemi hallgatótól is elvárható, hogy legalább a nemzetközi irodalom egy részét ismerje és jelölje meg, amikor valamiféle kijelentést tesz. Itt most csak néhány munkát említek meg, amelyekben a szakirodalom nyomon követhető: Winfried Orthmann, *Der Alte Orient*. Propyläen Kunstgeschichte in achtzehn Bänden. B. 18. Hrsg. Kurt Bittel, Jan Fonten, etc. Propyläen Verlag, Berlin. 1985, 533-554. – Érdy Miklós, *A sumér, ural-altáji, magyar rokonság kutatásának története*. I. rész: a 19. század. *Studia Sumiro-Hungarica* 3. New York, Gilgamesh. 1974, 18-27. – A sokszor kipellengérezett Götz László szakirodalmi forrásai is sokszorosan túltesznek a mi „elismert szakembereink” által használt apparátuson. *vö. Keleten kél a nap. Kultúránk a történelmi ősidőkből*. I-II. Budapest, Püski. 1994.

222. Bálint Csanád, *Már megint és még mindig a sumerosok*. *Tiszatáj* 27 (1973) 76-79. – Erdélyi István, *Sumér rokonság?* Budapest, Akadémiai Kiadó. 1989.

223. Makkay János, *Magyar Fórum* 1996. – *vö. „A neves magyar orientalista remek kis könyvét”*: Komoróczy Géza, *Sumér és magyar?* Budapest, 1976. – *vö. Kiss Gabriella, Komoróczy Géza: Sumér és magyar?* *Magyar Nyelv* 73 (1977) 31-49.

224. Ráth (Rát) Mathias, *Ueber die Ausrottung der ungarischen Sprache*. *Staatsanzeiger* 12 (1788) 339-353.

elsősorban? Kosáry megfogalmazása szerint: „A Göttingába jutott magyarok... első ízben találták szembe magukat egy olyan általánosabb kelet-európai koncepcióval, amely Magyarországot nem önmagában, hanem egy nagyobb egészen belül, annak részeként vizsgálta. Most első ízben találták szembe magukat azzal a realitással is, hogy ...a régi nagy hazában... a magyar... kisebbséget alkot.”²²⁶

A magyarellenesség vitathatatlan a XVIII. század elejétől s ez kiterjedt a magyar történelemre is. **II. József** magyar király (1780–1790) rendeletben tiltotta meg a magyar oknyomozó történelem tanítását.²²⁷ S vajon az engem ostrorozók elolvasták-e **J. E. Fischer**, **J. Hager** vagy **A. L. Schlözer** munkáit vagy csak olyan „mélyrehatóan”, mint például **Láng Gusztáv** tette az *Új Magyar Múzeum* c. folyóirat köteteit? Erre a kérdésre hamarosan visszatérünk.

Vizsgálódásunkat kezdjük **Johann Eberhard Fischer** (1697–1771) munkásságával,²²⁸ aki a finnugristák véleménye szerint, elsőként készítette el az uráli nyelvek etimológiai szótárát,²²⁹ amely „legtüzetesebben a magyarral foglalkozik. 158 magyar szó etimológiáját találjuk meg benne.”²³⁰ Ebből „a kétségtelenül helyes etimológiák száma: 85, a kérdéseseké: 46.” „Ez az arány pedig mai szemmel nézve is, minden elfogultság nélkül(?) elmondhatjuk, nagyszerű tudományos teljesítmény!” Hogyan került sor ezen 2500 szót tartalmazó szótár összeállítására? Fischer 1730-ban utazott Szentpétervárra, majd részt vett az 1739. évi²³¹ i [231]–második kamcsatkai expedícióban, amelynek vezetője **G. F. Müller** volt.

A szótár 1765-ben került Göttingába, ahol békésen feküdt a közelmúltig, amikor is a Finnisch-Ugrisches Seminar Göttingen vezetője, **Gulya János** elhatározta megjelentetését. „Nem hallgathatjuk el... Fischer szótárának nagy tudománytörténeti jelentőségét... Ez a Schlözer révén Göttingába került szótár lett ugyanis az alapja Schlözernek a finnugor s köztük az akkor legérdekfeszítőbb problémát adó (kinek?) magyar nép eredetéről vallott felfogásnak, fontos része a neves göttingai történeti iskolának... s mint szilárd alapon(?) e szótár tudományos igazságán formálódott ki először 'Európában'(?), majd nálunk is a későbbiekben a helyes(?) vélemény a magyar nyelv és nép(!) eredetéről.”²³² Valójában, s ezt maga Gulya is elismeri, ez a mű napjainkig „rejtve maradt... és szinte teljesen feledésbe merült”, tehát olyan egetrengető alkotás mégsem lehetett. De fel kellett fűjni, hogy legyen mire hivatkozni.

J. E. Fischer legismertebb munkájában, a „*Szibéria története, Szibéria felfedezésétől az orosz fegyverek által történt meghódításáig*” c. könyvében,²³³ melyet a Tudományos Akadémia gyűlésein olvastak fel, hosszasan foglalkozik a „*Jugor-hegység*” mindkét oldalán élő vogulokkal,²³⁴ s abból kiindulva, hogy a XVII. században élt **Abulghasi kán** szerint²³⁵ az Irtis folyóhoz közel hajdan az ujugrok egy része vándorolt fel s ott vadászatból éltek, azt gondolja, hogy az ujugor és a jugor egyazon elnevezés és mindkettő a vogulokra is

---

225. Kosáry Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1980, 522, 545.

226. Kosáry Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1980, 516-517., 521.– Futaky István, A magyar nyelv a Göttingische Gelehrte Anzeigen 18. és 19. századi recenzióinak tükrében. In: *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1991, 180.

227. Szinyei József, *Magyar írók élete és munkái*. V. Budapest, 1897, 1198. h.

228. *Allgemeine Deutsche Biographie*. VII. Leipzig, 1878, 73–74.

229. *Vocabularium continens trecenta vocabula triginta quatuor gentium, maxime ex parte Sibiricarum*. Röviden: *Vocabularium Sibiricum*.

230. Gulya János, A magyar nyelv első etimológiai szótára. In: *A magyar nyelv története és rendszere*. Szerkesztette: Imre Samu és Szathmári István. *Nyelvtudományi Értekezések* 58 (1967) 87–90. – uő *Etymologie im 18. Jahrhundert*. *Acta Linguistica ASH* 26 (1976) 140–144. – uő. XVIII. századi etimológiák. Mutatvány J.E. Fischer „*Vocabularium Sibiricum*”-ának készülő kiadványából. In: *Uralisztikai tanulmányok*. Hajdú Péter 60. születésnapja tiszteletére. Kiadta: Bereczki Gábor és Domokos Péter. Budapest, 1983, 163–171.

231. Kosáry Domokos id. mű 519. – Kesztyűs Tibor, Schlözer és a finnugor nyelvtudomány. In: *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Budapest, 1991, 358: 1733-43-at ír az expedíció idejeként. A szókészlet számát pedig ő 40x300=12 000-re teszi! Vajon kezében volt valaha is ez a szótár?

232. Gulya János id. mű (1967) 90. – uő 1987, 57-63.

vonatkozik, bár az ujugurokat és a jugorokat mégsem kell összekeverni azokkal az ujugurokkal, akik Turfán urai voltak, hiszen azoknak – egykoron²³⁶ – igen jelentős államuk, írásuk (amelyet azután a mongoloknak továbbadtak) és magas kultúrájuk volt, ellentétben a primitív vogulokkal, akik „megmaradtak született vadságukban és tudatlanságukban”,²³⁷ majd így folytatja: „a vogul és az osztyák nyelvben, a különböző nyelvjárások ellenére, közös anyára, tehát ugyanazon eredetre lehet ráismerni, mégpedig én úgy vélem, hogy az észtekre, a finnekre, a lappokra, a permiekre, a vótokra, a cseremiszekre, a mordvinokra és a csuvasokra. Végül is ezeknek a népeknek nem csekély számú olyan szavuk van, amelyek közösek a mai magyarokéval! Ez alkalmat ad annak a megvizsgálására, hogy vajon a magyarok nem állanak-e rokonságban a vogulokkal?”²³⁸

Fischer nem tétovázik, noha a fentieket csak feltételezte(!), a feltételezett ötletre újabb feltételezett ötletet rak: feltételezzük tehát, hogy a régi jugorok a mai magyarok ősei!²³⁹ Megemlíti ugyan, hogy egyes magyar írók a hungar szót a hun és az avar nevekből származtatják, „ezzel azonban itt most nem kívánok közelebbről foglalkozni!”²⁴⁰ Ami nem illik bele a hipotézisébe, azzal nem foglalkozik. Rendületlenül kitarat emellett, hogy állításait igazolta: „Ha tehát a jugorok és a vogulok egy nép, és ha a jugorok a mai magyarok ősei, akkor ebből elvitathatatlanul(?) következik, hogy a régi vogulok és a mai magyarok megegyeznek, vagyis ugyanazok.”²⁴¹ Bizonyítási eljárása, amely Zsirai Miklós szerint forrásértékűvé teszi ezt a munkát,²⁴² abból áll, hogy 13(!) szót összehasonlít a vogullal, a vóttal, a cseremisszel, az osztyákkal és a finnel. Kiváló magyar nyelvtudását mutatja, hogy az egy nála „edgj”, a négy nála „negji”, etc. Majd így folytatja: „mivel itt csak a magyaroknak a vogulokkal való rokonságát akartam kimutatni, itt ennyiben hagyom, de különösen azért is, mert ezt az anyagot már egy másik munkámban részletesen tárgyaltam.”²⁴³

---

233. Johann Eberhard Fischer, Sibirische Geschichte von der Entdeckung Sibiriens bis auf die Eroberung dieses Landes durch die russische Waffen, in den Versammlungen der Akademie der Wissenschaften vorgelesen. I-II. St. Petersburg, 1768.

234. Die Wogulen sind Einwohner diß- und jenseit des Jugrischen gebürges und an flüßen, deren einige in den Irtisch und Ob nach dem Eismeer und andere in die Kama. Fischer id. mú I. 121.

235. Abulghasi Bahadiir Chani, Historia Mongolorum et Tartarorum. Auctoritate et munificentia comitis Nicolai de Romanzoff. Ed. C.M. Fraehn. Casani, 1825.

236. Thury József, A magyarok eredete, őshazája és vándorlásai. Századok 30 (1896) 689-690., 880-886.

237. Wenn es wahr ist, was Abul-Gasi-Chan von den Uigur erzälet, daß sie nach dem Irtisch gezogen, und sich daselbst von der jagd ernäheret, so könnten sie wol vor der Wogulen ihre vorfahren gehalten werden, und die Namen, obschon eine kleine Veränderung nach dem unterschied der mundarten darinn vorgehet, kommen auch überein: jedoch muß man diese Uiguren oder Jugri nicht vermengen mit den andern, so herren von einem Stück der kleinen Bucharei und von dem Lande Turfan gewesen. Denn Abul-Gasi sagt ausdrücklich, daß die Jugern von einander getrennt, und der eine teil am Irtisch geblieben der andere aber nach dem Lande Bisch-balig gezogen: die erstere blieben in ihrer angeborenen Wildheit und Unwissenheit. Fischer id. mú 122.

238. ...die in ihren verschiedenen Mundarten gleichwol eine allgemeine Mutter und einerlei Ursprung zu erkennen geben, ich meine die Estländer, Finnen, Lappländer, Permier, Woten, Tscheremissen, Mordwiner und Tschuwaschen: endlich haben sie auch eine nicht geringe Anzahl Wörter, so ihnen mit den heutigen Ungarn gemeinschaftlich sind. Dieses gibt Gelegenheit zu untersuchen, ob nicht die Ungarn mit den Wogulen in Verwandtschaft stehen. Fischer id. mú I. 123-124.

239. Wir nehmen also an, daß die alte Jugri der heutigen Ungarn Stammväter sind.

240. ...dabei mich aber jetzt nicht aufzuhalten begehre. Fischer id. mú I. 126.

241. Wenn demnach die Jugern und die Wogulen ein Volk, und wenn diese Jugern der heutigen Ungarn vorfahren sind, so folgt unwidersprechlich, daß die alten Wogulen in Ansehung der heutigen Ungarn eben daßelbe sind. Fischer id. mú I. 127.

242. Zsirai id. mú (1994) 492.

243. Aber weil ich hier nur die Verwandtschaft der Ungarn mit den Wogulen zeigen, so laße es hiebei bewenden, insonderheit da ich diese Materie in einer besondern Schrift ausführlicher abgehandelt habe. Id. mú I. 134-135. – J.E. Fischer hivatkozott munkája a De origo Ungarorum, amelyet azonban Schlözer csak 1770-ben adott ki a Questiones Petropolitanae c. kötetben.

Röviden kitér a baskír-magyar kérdésre is, feltételezve, hogy a bascatir és a magyar valószínűleg ugyanazt a népet jelölte.²⁴⁴ Arra a kérdésre, hogy a magyar név honnan ered, azt a választ adja, hogy a magyarok ungar nevét az oroszok adták, bár az ugrí-ungri népnév ismert a VI. századtól, ekkoriban azonban az ugorok még nem voltak európai nép, hanem Perzsia közelében laktak.²⁴⁵ Visszatérve a vogul-magyar rokonságra további 15+9+19+7+16+12 szó egybevetését mutatja be táblázatokon.²⁴⁶ Majd így összegez: „*mindebből immár kiviláglik, hogy a csúd, a tatár és az osztyák nyelvek a magyarral azonosak! Nem helyes az a vélemény, hogy ez az azonosság csak a fenti táblázatokra terjed ki. Nem. Kiterjed az egész nyelvre. Mindamellett szívesen elismerem, hogy az etimológia önmagában nem elegendő arra, hogy a nyelvek rokonságát kimutassuk, ha azonban ezt támogatja a földrajz, az ókori és középkori történelem, valamint a népek közös erkölcsi és szokásai(?!), akkor – véleményem szerint – megalapozottan következtethetünk a rokonságra.*”²⁴⁷

1991-ben **Klima László** összeállította a magyar szókészlet finnugor elemeit, amelyek száma összesen 660. Ebből biztos megfelelés a vogulban 319, az osztyákban 287, a zürjénben 221, a votjákban 199, a cseremiszenben 153, a mordvinban 156, a finnben 212, az észtenben 160, a lappban pedig 173. Ennyi és nem több!²⁴⁸ Ha értékelnünk kívánjuk **J. E. Fischer** munkásságát magyar őstörténeti szempontból, nem csatlakozhatunk a **Zsirai Miklós**-féle áradozásokhoz, mely szerint „*várvavárt eredményeket és hiánypótló lépéseket*” köszönhetünk neki, s a könyvét sem nevezhetjük a magyar nyelv eredetéről írt „*egyik legjelentősebb munkának*”;²⁴⁹ ám azt el kell ismernünk, hogy helyénvaló észrevételei is voltak, különösen a magyar számnevek vonatkozásában és az Isten szavunk eredetét illetően, mivel észrevette, hogy az *egy* (nála „*ekj*!”), a tíz, a száz, az ezer szavunk éppenúgy, mint az Isten szó iráni, perzsa eredetű, tehát eleinknek Perzsia közelében kellett lakniuk.²⁵⁰

Fischer az általa összeállított szójegyzéket átadta barátjának, **August Ludwig Schlözernek** (1735–1809)²⁵¹, aki ki is aknáztta ezt a lehetőséget. Erről Schlözer a következőket közli az életrajzában. „*(Fischer ezen gesztusával) későbbi történelmi tanulmányaiban hasznos és fontos (tényező) lett. Leibnitz alaptételét*

---

244. Aber auch der Name Baschart führet uns auf die Spur zu dem Asiatischen Namen der heutigen Ungarn Madschar, und läset uns sehr warscheinlich mut maßen, daß Bascatir-Madschar alles einerlei Name und einerlei Volk bedeute. Fischer id. mű I. 128.

245. Fischer id. mű I. 134. – vö. Questiones Petropolitanae. Göttingen 1770, 28, 37.

246. Fischer id. mű I. 162-168.

247. Hieraus erhellet nun die Übereinstimmung der Tschudischen, Tartarischen und Üschtakischen Sprachen mit der Ungarischen. Die Meinung ist nicht richtig, daß dieselbe nur an die in den vorhergehenden Tabellen enthaltene Wörter gehe. Nein, sie gehet durch die ganze Sprache. – Bei dem allen gebe ich gerne zu, daß die Etimologie für sich allein nicht zurecht, die Verwandtschaft der Sprachen auszumachen: wenn sie aber von der Geographie und der Historie der alten und mittlern Zeiten, wie auch von den gemeinschaftlichen Sitten und Gewohnheiten der Völker unterstützt wird, so kann man, meines erachtens, einen begründeten Schluß von einem auf das andere machen. De azért annyit még, bizonyosággként, hozzáfűz: und wer einen Versuch mit der Finnischen und Tartarischen Sprache, die hier in Petersburg nicht unbekandt sind, in Absicht auf die Ungrische machen wollte, der würde von der Warheit dieses vorgebens leicht überzeugt werden. Ma már jól tudjuk, a finn és a tatár nyelv egyáltalán nem rokon nyelv, a magyar szem előtt tartása mellett sem! – Fischer id. mű I. 171., 174.

248. Emlékkönyv Benkő Loránd hetvendeik születésnapjára. Szerkesztette: Hajdú Mihály és Kiss Jenő. Budapest, 1991.

249. Zsirai Miklós id. mű (1952) 17. – Poór János id. mű 283. – vö. Hajdú Péter, Finnugor népek és nyelvek. Budapest, 1962, 10. – Bárczi Géza, A magyar szókincs eredete. Budapest, 1958, 50.

250. Munkácsi Bernát, Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. Magyar szójegyzék. Budapest, MTA. 1901, 2-3. A legújabb etimológiai szótárban: Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. I. Hrsg. Benkő Loránd. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1994, 628: oldalon az áll, hogy az isten szavunk alapja az is =ős, lásd isemucut!

251. Allgemeine Deutsche Biographie. XXXI. Leipzig, 1900, 567-603. Schlözer eredetileg teológiát tanult Wittenbergben. Kiváló képességeit jelzi, hogy Oroszországban, ahol 9 évet töltött (1761-1769), már 1765-ben II. Katalin cárnő kegyéből professzori címet kapott Szentpétervárott. 1769-től a göttingai egyetem tanára. – Meyers Enzyklopädisches Lexikon. B. 21. 147.

origines populorum nyelvükben keresni, már régen ismertem... Fischer szibériai utazásai során arra a gondolatra jutott, hogy az ismeretlen népeknél szavakat gyűjtsön, így készült el egy vocabularium, fajtáját tekintve egy különlegesség. Fischer nagyon szívesen megmutatta nekem, hiszen nagyon örült, hogy egy ott érdektelen munkáját én nagyra becsültem. Ebből a vocabulariumból alkottam meg az összes orosz nemzetségek classifikációját, mely az én Probe russischer Annalen és Allgemeine Nordische Geschichte útján a nagyközönség körében is ismert lett, s azóta minden szerző, Oroszországon kívül és belül a legcsekélyebb változtatás nélkül használja. Mivel én ezt a vocabulariumot még nem aknáztam ki, elkoldultam tőle az akkori göttingai Történelmi Intézet számára. Készségesen ajándékozta nekem az eredeti példányt, mely Göttingában a nagyközönség rendelkezésére áll, már máig is gyakran használtatott, és remélhetőleg a jövőben még szorgalmasabban használtatik.”²⁵²

A. L. Schlözer a német történészek általában nagyra értékelik,²⁵³ ám a magyar történetírás is kiemelkedő jelentőséget tulajdonít személyének.²⁵⁴ Emberi jellemvonásai kifejezetten ellenszenvesek voltak, nemcsak heves és sértő hangneme miatt, hanem azért is, mert családját terror alatt tartotta²⁵⁵ s alárendelt mindent féktelen becsvágyának. Rendkívül fölényes és beképzelt ember volt, aki önteltségében jogot formált mások megalázására is. Egyáltalán nem tudott sem magyarul, sem finnül, sem a többi un. finnugor nyelven, oroszul is közepesen tanult meg, mégis saját magát tekintette az igazság kútfejének.²⁵⁶ Hosszú időn át fő művére: az *Általános északi történelem. A legújabb és legjobb északi íróktól és saját kutatások alapján leírva, földrajzi és történelmi bevezető képpen valamennyi skandináv, finn, szláv és szibériai nép helyesebb megismeréséhez, kiváltképpen az ókorra és a középkorra vonatkozóan*,²⁵⁷ – a magyar történettudomány úgy tekintett, mint alapműre,²⁵⁸ amely – úgymond – mérföldkő! Igen jellemző, hogy **Poór Jánosnak** például 13 esztendőre volt szüksége, mire rájött, hogy Schlözer munkái egyáltalán nem voltak „nagyrabecsültek” és „kiemelt jelentőségűek” Magyarországon, amelyek „külön vonzó erőt jelentettek a magyar diákok számára”²⁵⁹ Sőt, 1991-ben már azt is le merete írni, hogy ez a könyv „a magyarságtudatban nem számít mérföldkőnek,”²⁶⁰ mivel új anyagot nem hoz. Schlözer Magyarországot már 1771-ben(!) úgy tekintette, mint amelyet „még ma is minden részében nagyobb részét szlávok népesítenek be”.²⁶¹ A szlávok „a legrégebb idők óta itt éltek és sehol a történelemben a

---

252. Kesztyűs Tibor, Schlözer és a finnugor nyelvtudomány. In: Tanulmányok a finnugor nyelvtudomány történetének témaköréből. Szerkeszti: Kiss Jenő és Szűts László. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1991, 358.

253. Max Büdinger, Nachrichten zur österreichischen Geschichte in altrussischen Jahrbüchern. I. Wien 1860, 3: ein bewundernswerter Mann-nak nevezte!

254. Farkas Gyula, A.L. Schlözer und die finnisch-ugrische Geschichts-, Sprach- und Volkskunde. Ural-Altäische Jahrbücher 34 (1952) 1-22. – Kosáry Domokos id. mű 518. oldalon még azt is leírja, – elismételve H. Balázs Éva ugyancsak „vonalas” szavait: A magyar jozefinisták külföldi kapcsolataihoz 1. Schlözer és magyar tanítványai. Századok 97 (1963) 1187. – hogy Schlözer alkotta meg az orosz állam normann eredetét valló téves elméletet, holott 1980-ban ennyire már nem kellett volna a szovjetek talpnyalójának lenni! H. Balázs Éva lelkesedik azért is, hogy „nagy figyelmet fordít a magyarországi szlávokra, elsősorban a szlovákokra”, ám egyetlen szava sincs a magyargyűlöletére!

255. Három fia volt: Ludwig, Christian és Karl. Allg. Deutsche Biographie. B. 31. Leipzig 1900, 599.

256. Kesztyűs id. mű 357-360. Gazdag irodalmi hivatkozással.

257. A. L. Schlözer, Allgemeine Nordische Geschichte. Aus den neusten und besten nordischen Schriftstellern und nach eigenen Untersuchungen beschrieben, und als eine geographische und historische Einleitung zur richtigern Kenntniß aller Skandinavischen, Finnischen, Slavischen, Lettischen und Sibirischen Völker, besonders in alten und mittleren Zeiten. Halle 1771.

258. Zsirai Miklós id. mű (1994) 493-494.: agyba-főbe dicséri, ezt teszi Bárczi Géza is, bár ő Schlözert Gáspárnak nevezi: A magyar szókincs eredete. Budapest, 1958, 61.

259. Poór János, A. L. Schlözer történetiszemléletéről. Történelmi Szemle 3-4 (1978) 557.

260. Poór János, Magyarországról és a magyarságról az Allgemeine Nordische Geschichte-ben, In: Unger Máttyás Emlékkönyv. Szerkesztők: E. Kovács Péter, Kalmár János, V. Molnár László. Budapest, 1991, 183.

261. Schlözer id. mű (1771) 239: Ungern, im eigentlichen oder engeren Verstande, ist noch heut zu Tag fast in allen seinen Provinzen mit Slaven angefüllt.

legkisebb nyomát sem találni annak, hogy bevándorlók lennének.”²⁶²

„Magyarország a különböző nemzetek olyan különös keveréke, mint talán egyetlen más birodalom sem a világon. Mindezeket biztos jellemzők alapján különválasztani, fajták szerint meghatározni és idejüvetelük idejét megadni, a történelmi kritika mesterműve lenne.” A magyarok a finn népek közé tartoznak, azonban a finn népek egyike sem uralkodó nép! „Még három nép van hátra, amelyek részben északon élnek ugyan, de önálló államot nem alkotnak és **nincs saját történelmük**, ezek a finnek, a románok és a magyarok.” „Ezek a részben ősi, népes, nagy nemzetek (a magyarokat kivéve) **nem játszottak soha szerepet a népek színpadán.**” „Egyedül a magyarok lettek később kivételek, ámde ők sem egy hódító, uralkodásra teremt nép, hanem mindig a szomszédaik martalékai voltak(?!), következésképpen saját történelmük nincsen!”²⁶³ Schlözer egy másik munkájában „pontosította” a magyarok jellemzését: „A magyarok **hordái**, melyek kelet felől a besenyőktől reszkettek, nyugaton az évek hosszú során át rettegésben tartották a hatalmas Germániát (sic!), ámde az az igazság(?), hogy nem a magyarok saját erején múlt ez, sem a tömegükön, sem a vitézségükön, sem pedig a hadművészetükön.”²⁶⁴ Erdélyről szólván kijelenti, hogy a székelyek szintén magyarul beszélnek, de durvábban és egy ismeretlen nyelvből való sok szóval keverve.²⁶⁵

Magyarország történetét három időszakra osztva tárgyalja: pannóniai korszak, a népvándorlás kora 975-ig és végül a kereszténység kora. A hunokról, avarokról és a magyarokról azt írja: „*Nem tudom azonban, hogy ez a három nép...honnan jött, milyen nyelven beszélt, hogy vajon különböztek-e egymástól, és ha igen, miben?*” Másutt viszont tiltakozik az ellen, hogy a magyar a hun és az avar keveréke lenne! De azért odaszúr: *Ám ezt egyetlen magyar történetíró sem tudja!*²⁶⁶ Azt azonban a leghatározottabban leszögezi, hogy a magyarokról szóló részt csak hozzátoldja a végén, mert nem tartoznak ide, mivel nem ősnép, hanem csak a IX. században vándoroltak be Ázsiából. Hogy a magyaroknak a nyelve a finnel és a lappal közeli rokon és így a nemzet a nagy finn néptörzs egyik ága *volna*, régtől ismert.²⁶⁷

Mind a mai napig a magyar őstörténet-kutatás „*mérvadó képviselői*” azt hangoztatják, hogy J. E. Fischer, de főként A. L. Schlözer legnagyobb érdeme, hogy „*elsőként fedezte fel a finnugor népeket az*

---

262. Sie scheinen auch von den ältesten Zeiten hier gewohnt zu haben, und nirgends will sich in der Geschichte die geringste Spur von ihrer Einwanderung finden. Uott.

263. Ungern enthält ein so sonderbares Gemische von ganz verschiedenen Nationen, als vielleicht kein anderes Reich der Welt! Alle diese durch sichere Kennzeichen auseinander zu setzen, ihre Arten zu bestimmen, und die Epochen ihrer Ankunft anzugeben, würde das Meisterstück den historischen Kritik sein. – Schlözer id. mű 248. – Noch sind drei Völker übrig, die theils zwar im Norden wohnen aber keinen eigenen Staat ausmachen, **keine eigene Geschichte haben**, theils nicht im Norden wohnen, und in so fern nicht zur Nordischen Geschichte gehören,... Dieß sind die Finnen, Ungern und Walachen. – Uott. – Allein alle diese, zum Theil uralte, zahlreiche, und weitausgebreitete Nationen, haben (die einzigen Madscharen ausgenommen) auf dem Schauplatze der Völker niemals Rollen gespielt. – Die einzigen Ungern in spätesten Zeiten ausgenommen, daß sie nie einen Eroberer gezeuget, sondern immer die Beute ihrer Nachbarn gewesen, folglich **auch keine eigene Geschichte**. Uott 301.

264. A.L. Schlözer, Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Kritische Sammlungen. I. Göttingae, 1795, 2: ...die Magyaren Horde, die im Osten vor Petscheingern zittirte, im Westen, eine lange Reihe von Jahren hindurch, das gewaltige Germanien (sic!) vor sich zittern, aber daran war in Wahrheit, nicht ihre innere Stärcke, daß ist, weder ihre Menge, noch ihre Tapferkeit, noch ihre Kriegskunst schuld.

265. Die Seckler, die gleichfalls ungrisch sprechen, es aber gröber(?) und mit vielen andern Wörtern aus einer unbekanntnen Sprache(?) vermischt, reden. Schlözer id. mű (1771) 251.

266. Wo diese drey Völker, Hunnen, Avaren und Madscharen, hergekommen, was die beyden ersteren für eine Sprache geredet, ob und wie sie alle drey von einander verschieden gewesen, weiß ich nicht, und kein Ungrischer Geschichtsschreiber weiß es. – Schlözer id. mű (1771) 251. – Az írott források általában – Schlözer szerint – unger-t, ungrus-t írnak, nem ungar-t és a legkevésbé hungarus-t(?). Az eredeti szó vitathatatlanul az ugor vagy ugr, a másik írásmód etimológiai ostobaságból(sic!) keletkezett, az unger ugyanis annyi, mint hun-avar, mintha a magyarok a hunok és az avarok keveréke lenne! – Das Stammwort ist unstreitig Uger oder Ugr, die andere Schreibart ist aus der etymologischen Thorheit entstanden, Unger sei so viel wie Hunn, Avar, als wenn die Madscharen ein Gemische von Hunnen und Awaren wären. Uott 306.

európai történetírás számára”, sőt „meggyőzően és lenyűgözően(sic!) ábrázolta ezt.”²⁶⁸

Schlözer az első ilyen munkájában – Fischer nyomán, sőt szövegét gyakran szó szerint újraközölve²⁶⁹ – felsorolja az egyes finnugor népeket, a finneket, a líveket, a lappokat, a mordvinokat, akiknek a nyelve „szemelláthatóan igen sok finn és magyar szót tartalmaz”, a zürjéneket, akiknek nyelve „tisztá finn nyelvjárás”, a vogulokat, akik Szibériában részben a Jugor-hegyek(?) és az Ob folyó mentén laknak s akiknek nyelvében „nagyon sok magyar elem van”, az osztyákokat, akik korábban nem Szibériában laktak és végül a letteket. Az Allgemeine Nordische Geschichte-ben gazdagabb nyelvi anyagot vonultat fel, például a vogul nyelvből 295 szót. Vegyünk néhány példát annak jelzésére, hogy milyen szavakat hasonlított össze, és Hunfalvy vogul szójegyzékével összevetve tűnjék ki, mennyire nem tudott vogulul sem!²⁷⁰

magyar	vogul	Hunfalvy-szójegyzék
ég	numna	leang
este	iti	iet
tó	tû	tur
arany	surm	sarni
fiú	pu	pi
ló	lu	lu
egy	aku	äkke
kettő	kiteg	kiti
hat	kot	kat
nyolc	nöllon	nollu
kilenc	öntollon	antellu
tíz	lou	lau

Schlözer a finnekről azt mondja, nem lehetnek szkíták, sem hunok, sem szamojédok, sem zsidók(!), de akkor kik voltak? A hunokról sem tudja, kicsodák voltak. Azután így ír: *itt megállok*,²⁷¹ Megáll, mert nem tud többet. De akkor miért szabad őt csodálatos és lenyűgöző tudósnak nevezni éppen nekünk, magyaroknak, akiket, bizony, nagyon gyűlölt és megvetett. Miért szólít fel bennünket éppen egy magyar tanár,²⁷² hogy „*ne tartsunk haragot Schlözerrel és 'cinkosaival', mert egy tudományos vizsgálódás eredményét nem minősíti okvetlenül indítékának nemes vagy nemtelen volta.*” Hogyne minősítené! A történelem, nem magfizika, a történelem éppen úgy hat (vagy még erősebben) az érzelmeinkre, mint az értelmünkre. Ha ez nem így volna, nem is volna értelme múltunkat kutatni és nem is érdekelné senkit az eredmény.

Igenis, rá kell mutatni arra, miért jellemzik ezt a XVIII. századi magyargyűlölő historikust úgy, mint, aki a legnagyobb jót tette velünk.²⁷³ Azt írják róla: „*Magyarországon inkább kijózanítóan hatott. A hun-magyar rokonság mítoszától Schlözer megfosztotta a magyarságot, hiszen művének népszerűsége (?) és saját*

---

267. Ungern. (Madschar). Diese flicke ich nur hinten an, weil sie nach meinem Plan nicht hieher gehören, indem sie kein Stammvolk, sondern erst im 9-ten Saeculo aus Asien eingewandert sind. Daß die Sprache dieser heutigen Ungern mit dem Finnischen und Lappischen nahe verwandt, und die Nation folglich ein Zweig des grossen finnischen Völkerstammes sei, ist was altes und längst bekanntes. Uott 306.

268. Kesztyűs id. mű 359. – Sogar mehrere Gelehrte (Müller, Fischer, Schlözer) hatten schon expressis verbis erklärt, daß die ungarische, die wogulische und die ostjakische Sprache näher miteinander verwandt sind. vö. Gulya János, Die Idee der Sprachverwandtschaft im Spiegel der kulturell-politischen Strömungen. In: Sprache und Volk im 18. Jh. Symposium in Reinhausen bei Göttingen 3-6. Juli 1979. Opuscula Fenno-Ugrica Gittengensia I. Frankfurt am Main-Bern, 1983, 76.

269. A. L. Schlözer, Probe russischen Annalen. Bremen und Göttingen. 1768, 101-112

270. Schlözer id. mű (1771) 308 - 315.

271. Schlözer id. mű (1771) 308.: Wer waren die Hunnen? Ich weiß es nicht und niemand weiß es! – Nun wenn also die Finnen weder Scythen, noch Samojeden, noch Hunnen, noch Hebräer sind: wei sind die denn? Hier bleibe ich stehen...

272. Láng Gusztáv, Hogyan lehetünk múlt századiak? Életünk 32 (1994) 1082.

egyetemi tanári tevékenysége révén hatásosan propagálta a mítoszromboló finnugor rokonság elméletét.”²⁷⁴ Schlözer tudatosan és megfontoltan fordult szembe a magyarsággal, azt kívánta elérni, hogy végérvényesen megváltozzon a magyar nép helye az európai hierarchiában. A magyarság pozíciója Európában „igen szerény”. **A magyaroknak nincs helyük Európa fő népei között, tisztázatlan az eredetük... és nincs joguk nemhogy Erdélyre, de Magyarországra sem.**”

És egy magyar történész mindezt így írja le: „ezeket a megállapításokat nehéz kétségbe vonni...”²⁷⁵

Ez már csaknem hazaárulás. S ezt pontosan látták eleink mind a XVIII. században, mind a XIX. században. 1820-ban erről így írtak: „a régi gúnyolók illő követője, a Magyaroknak pedig (kiket Európának honnyi Nemzetei között nem színel) rágalmazó Ellensége Aug. Ludw. Schlözer, híres Göttingai Oktató, ki az ő barátja, Jos. Eberhard Fischer után legelső tagadta meg a Magyaroknak a Régi Hunnoktól volt származásokat. Schlözernek és Tanítványainak állítása, színessen, de mohón is elfogadtatott a Német és Tóth Nemzetektől, mivel ez által a Nagy Hunn Nemzetnek Vitéz Tetteit a Magyaroktól elutalajdonítatva szemlélték – már Vadon csoportozó népekre (wilde horden) legyaláztatva kedvessen érzették. Illyen természeti indító okokból nem lehet ezt az Idegenekben tsudálni – mint inkább megvetni, sőt igazi jussal gyűlölni nem kevés számmal magokat ki különböző Hazafiakat (neveket szégyenökre függeszteni nem kívánom), kik Schlözerrel pusztán tsak vallásbéli közösülés végett s annak oktatói auctoritássa miatt kezet fogtak, s önnön Nemzeteknek józan ok nélkül való gyaláztatását elfogadván, sőt helyben hagyván, mind itthon, mind külső nemzetek előtt könyveikben vitatni igyekeztek... Azt kívánni és vitatni tehát, hogy a nyolcz száz esztendeig fenálló tradítiót... és tanúbizonyosságait megsemmisítse, nagy vakmerőség, ne mondjam esztelenség.”²⁷⁶

„A Magyarokat Hazai Historicussaink a Hunnussokkal és Avarokkal egynek tartják. Hasonló értelemben vagnak a közép Századok-béli Görög és Deák Írók, u.m. Procopius, Menander, Simocatta, Theophanes, Paulus Diaconus, Greg. Turonensis. Ezeknek tanúbizonyosságának hitelesebbnek kell lenni, mint némely mai Tudósok vélekedésének, kik a Magyaroknak a Hunnussokkal és Avarokkal való atyafiságát, úgy látszik, csak azért tagadják, hogy azokat Finnusi törzssökre vihessék.”

„Tőlük származtatni pedig a Magyarokat csudálatos Hypothesis.”²⁷⁷

Elutasította Schlözer rágalmazó állításait **Toldy Ferenc** (1805–1875),²⁷⁸ **Wenzel Gusztáv** (1812–1891) **Jászay Pál** (1809–1852) és **Szabó Károly** (1824–1890) is. Idézzük **Wenzel Gusztávot**: „Nem indokok, hanem egyedül néhány egyoldalú ösvényen járó külföldi tekintélye ingatta meg a magyarok eredetéről régi felfogásunkat, s főleg miután Schlözer, szenvedélyességének egész hevével, a **magyar őstörténetet felforgatni** kísérte, s a Hell-Sajnovics-féle állításokat egyoldalúlag megragadván s egész a túlságig megfeszítvén, egy részről Gyarmathyt arra bírta, hogy a finn nyelvek és a magyar közti, szerinte minden kétséget kizáró rokonságot bebizonyítsa, más részről pedig minden magyart gúnyszavakkal illetett, ki ellene és csatlósai ellen amannak pártolója maradni merészelt.” „Schlözer minden helyes indok nélkül reánk tukmált szellemi kényuraságát tovább túrni nemzeti gyaláztatnak érezvén”, sokan szembefordultak vele. Majd Wenzel megállapítja: „Nem volt kor, melyben a német literatúra oly hatályosan folyt volna be nemzetünk szellemi életére, de nem is volt kor, melyben német tudósok befolyásukkal annyira visszaéltek volna.”²⁷⁹

Mennyire hamis tehát mindaz, amit **Pusztay János** és **Láng Gusztáv** állít a német tudósokkal

---

273. Egyesek odáig elmentek, hogy azt állítják, hogy Schlözert Sajnovics és Gyarmathi ösztökélte(!?) a finnugor nyelv kutatásra?! Lásd. Csetri Elek, Körösi Csoma Sándor indulása. Bukarest, Kriterion. 1979, 176.

274. Egyesek akkoriban is igyekeztek mindent felhasználni, így Schlözer egyik munkáját még magyarra is lefordították a magyar gyermekek számára: A világ történetének tudományára való készület. Írta a gyermekek számára Slözer Augustusz Lajos. Fordította Németh László. Soprony, 1795.

275. Poór János id. mű 187-188.

276. Y., A Magyaroknak nem die Ungarn, hanem die Magyaren új elnevezése a Németek által, valóságos Philológiai téveledés. Tudományos Gyűjtemény 4 (1820) III. 4-6.

277. Kovács Sámuel, A Magyarokról és Törökökről. Tudományos Gyűjtemény 6 (1822) VI. 11-12.

278. Toldy Ferenc, A magyarok míveltségi állapotjai a keresztyénség felvétele előtt. Új Magyar Múzeum 1 (1850) 37: a magyar és hún törzssök azonossága vagy közel vérrokonsága... Schlözer és vak követőinek negatioja által kétségessé tétetett ugyan, de meg nem cáfoltatott.

kapcsolatban! Mindazon kórnak a vírusa, amely mára gyógyíthatatlan beteggé tette a magyarságot a megcsonkított maradék-hazában, éppen ekkor, a XVIII. században került nemzetünk szervezetébe, és éppen azáltal, hogy elhitették „a magyarok minden kultúrát nélkülöztek, tehát mint valóságos horda vagyis népsöpredék (Schlözer szavai: Madjaren Orde, wilder Nomaden-Schwarm, unbedeutende rohe asiatische Orde, subalterne Orde) mostani hazájukba érkezvén, csak itt tanulták mind azon szép dolgokat, melyeket magyar nemzeti míveltségnek nevezni szokás.”²⁸⁰ És ne gondoljuk, hogy ezek a kérdések ma már idejétmúltak. A Kárpát-medencei magyar anyagi kultúra kialakulása „az Európával való találkozás következtében” itt, a Duna-mentén alakult ki – állítják egyesek 1994-ben!²⁸¹ **Elvesztettük önbizalmunkat, kiölték belőlünk ősi hitünket és tartásunkat.** „Alig van nemzet, melynek becsületes nevére több szennyet igyekeztek volna némely ellenszenvűek ragasztani, mint a magyaréra” – írta **Jászay Pál**.²⁸²

Bartal György (1820–1875) így vallott 1858-ban: „én Magyarország történetét literatúránk azon korszakában tanultam, melyben Schlözer tana következtében... általános szokássá vált... azt a thesist tanítani, mintha a magyarok az Etele népéveli kapcsolatot csak azért színlelnék, hogy ez által eredetüket nagyobb dicsőségben tüntessék fel... őseinket, az én időmben is, Schlözer rajza szerint mint vad nomádokat írta le. Schlözernek ezen tanát Büdinger egészen sajátjává tévén, minap akép fejezett ki, miszerint őseink itteni letelepedésük korában az emberi fejlődés legalsóbb fokán állottak volna... Schlözer eszmékedéseit, ha mégoly tiszták volnának is az ellenszenvtől, mint azzal irántunk telve vannak,... nem tehetem elébe a legrégebb elődeinktől jött s nemzedékről nemzedékre szállott és így néphitté szentesített tradíciónak.”²⁸³

S vajon ok nélkül nevezte volna **Szabó Károly** a göttingai tudóst „magyarfaló Schlözer”-nek,²⁸⁴ **Ribáry Ferenc** pedig terroristának („történeti irodalmunknak Schlözer által terrorisált szerencsétlen korszaka lejárt” – írta 1859-ben²⁸⁵)?

Amikor **August Ludwig Schlözer** nevezetes munkája megjelent, már kinyomtatták **Sajnovics János** (1733–1785) könyvét, a *Demonstratio*-t,²⁸⁶ amelyet a magyar finnugrista nyelvészek „szent könyvnek” tekintenek, amelynek szerzője „valóban korszakalkotó művet hozott létre.”²⁸⁷ És mi sem jellemzőbb Schlözerre, hogy az ő eszméit hirdető Sajnovicsot is kicsúfolta, mondván: nevetséges, hogy Sajnovics úr megállapításait az új felfedezések rangjára emelték, holott már 1717 óta²⁸⁸ tudjuk mindezt!

Persze, folytatja a német tudós, a magyar kutatók eddig semmit sem tudtak(!) arról, amit a magyarok eredetéről tudniuk kellett volna. Amit meg tudtak, az rossz és megalapozatlan volt.²⁸⁹ Az azonban érdekes, hogy Sajnovics „dictatori hangnemét még Schlözer is keménylette, valamint azt is csípősen a szemére veti, hogy írni

---

279. Wenzel Gusztáv, Eszmetörödékek a magyarok eredetéről, Szontagh Gusztáv értekezésére vonatkoztatva. Új Magyar Múzeum 2 (1851) VI. 307-308.

280. Wenzel id. mű 312.

281. Bálint Csanád, A 9. századi magyarság régészeti hagyatéka. In: Honfoglalás és régészet. Szerkesztette: Kovács László. A honfoglalásról sok szemmel. I. Főszerkesztő: Györffy György. Budapest, Balassi. 1994, 45.

282. Jászay Pál, A magyar nemzet napjai, a legrégebb időktől. Új Magyar Múzeum 2 (1852) 787.

283. Bartal György második nyílt levele Pauler Tivadarhoz Béla király Névtelen jegyzője körül. Új Magyar Múzeum 8 (1858) 358-359.

284. Szabó Károly id. mű (1869) 60., jegyzetben.

285. Ribáry Ferenc, A mordvin nyelv a magyar ághoz tartozik-e? Új Magyar Múzeum 9 (1859) 259.

286. Sajnovics János, Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponorum idem esse. Hafniae 1770.

287. Balázs János, A hazai magyar és finnugor nyelvészet története 1850-től 1920-ig. In: Tanulmányok a magyar és finnugor nyelvtudomány történetéből (1850-1920). Budapest, 1970, 17. – Vásáry István, A magyar őstörténet kutatásának hagyományai. Magyar Tudomány 87 (1980) 369: valóságos mérföldkönek nevezni! – Békés Vera id. mű 91. Simoncsics Péter Sajnovicsot és Gyarmathit „zseniálisnak” nevezi: Ethnographia 118 (2007) 306.

288. Szinyeyi József, Sajnovics János Demonstratio-ja. Magyar Nyelv 26 (1896) 225: 1617-et ír!

289. Schlözer id. mű (1771) 306. oldalon a jegyzetben!

bátorkodott.”²⁹⁰ Számunkra **ma** már nem az a fontos, hogy Sajnovics valójában mekkora tudós volt, hanem az a módszer, amellyel ezt az egyébként derék jezsuita csillagászt és matematika pap-tanárt felmagasztalják és korszakalkotó nyelvesszé nyilvánítják,²⁹¹ holott a lapp-magyar nyelvrokonság gondolata sem az övé, hanem **Hell Miksáé**, aki szerint a magyarok őshazája *Karélia* volt s ezt akarta bizonyítani.²⁹² Ezért vette maga mellé Sajnovicsot, akinek viszont nyelvészeti és történeti ismeretei szinte egyáltalán nem voltak.²⁹³

„A két magyar csillagász...az ottani lakosok nyelvjárásán tett néhány esetleges észrevétel nyomán azonnal egy nagyszerű hypothesis gondoltak kimondhatni, magokat is, másokat is **elámítani** ügyekezvén ‘idioma Hungarorum et Lapponum idem esse’. És íme az alap le volt téve, melyen azóta a magyar őstörténeti zavarok támadtak.”²⁹⁴

„Sajnovics és Gyarmathi kutatásai külföldön ismeretesebbek lettek, kik **kevés** tudománnyal ugyan, de annál több önhitességgel szóltak a dologhoz, a finn-magyar-lapp rokonság kérdését a tudós külföld eldöntöttnek hitte, – és corollariumul a magyarok finn származásán többé senki sem kételkedett. Ez több volt, mint aminek kimondására Sajnovics és Gyarmathi **gyenge** kísérletei a tudósvilágot jogosíthatták volna.”²⁹⁵

„Sajnovicsnak a nyelvtudományba vágó több alapvető gondolata is téves, hangtani ismeretei pedig egyáltalán nem voltak” – írta **Halász Ignác**.²⁹⁶ 150 szót hasonlított össze, amelynek zöme rossz, mára már legfeljebb 33 tartható helyesnek,²⁹⁷ a könyvét mégis két ízben is újra kiadták,²⁹⁸ sőt elkészült a magyar fordítása is(!). Miért? Letagadható-e a szándékos túlhangsúlyozás, magyarán a tudományos félrevezetés? Róla a legnagyobb tapintattal nyilatkoznak,²⁹⁹ de például **Beregszászi Nagy Pálról** (1750–1828), aki kiválóan felkészült nyelvész volt és helyes szóegyeztetései száma sem marad el Sajnovicsé mögött, csak azt jegyzik meg, hogy „konokul folytatta a rossz hagyományt, a napkeleti nyelvek zavaros fogalmát(!) és a kalandos nyelvészkedést.” Megpróbált(!) ellenvéleményt kifejteni és „némi elismerés talán meg is illeti, habár ezzel inkább kompromittálta(?) a magyar nyelvészetet a német felvilágosult (sic!) szakemberek előtt.”³⁰⁰

---

290. Horváth Endre, A Magyar Nemzet nem Finn származatú. Tudományos Gyűjtemény 7 (1823) II. 39. – Schlözer id. mű: Das idem esse auf dem Titelblatte ist übertreiben. So weit geht Herr Sajnovicsens Vergleichung des Ungrischen mit dem Lappischen noch nicht, dass sich mit Grunde von Identität sprechen liesse. Sein Verzeichniss verglichener Vörter S. 35-52. enthält nur 154 Beyspiele, und rechnet man die Derivata ab, so bleibt nicht einmal die Hälfte von radical Wörtern, die hier allein entscheiden, übrig.

291. Z. M. Csupor, Zur Erinnerung an János Sajnovics. In: Zweiter Internationaler Finno-Ugristen Kongress. Helsinki, 1965, 14: J. Sajnovics, der Begründer der vergleichenden historischen Sprachwissenschaft.

292. Kisbán Emil, Tordasi és Kálózi Sajnovics János. 1733-1785. Debrecen-Budapest, 1942, 41.

293. A. L. Schlözer keményen le is dorongolja már 1771-ben, mondván „herr Ioan. Sainovics S. I. Ungari Tordasiensis” nem ismeri sem a finnugor népeket, sem a magyarok történetét és vándorlásait. Ha ismerte volna, sokkal több hasonlóságot találhatott volna a vogullal. Egyszer talán még szerencséje lesz eljutni az Urál és a Volga vidékére. Schlözer id. mű (1771) 306-307. oldalak jegyzeteiben.

294. Wenzel Gusztáv id. mű 306.

295. Ribáry Ferencz, A mordvin nyelv a magyar ághoz tartozik-e? Magyar Nyelvészet 4 (1859) 269.

296. Budapesti Szemle 1880, 101.

297. Békés Vera id. mű 91. – Pusztay János, Az „ugor-török háború” után. Budapest, 1977, 151.

298. Joannis Sajnovics, Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse. With an Introduction by Thomas A. Sebeok. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series. Vol. 91. Bloomington 1968. - Johannes Sajnovics, Beweis, daß die Sprache der Ungarn und Lappen dieselbe ist. (Aus dem Lateinischen übertragen von Monika Ehlers.) Mit Anmerkungen und Nachwort herausgegeben von Gyula Décsy und Wolfgang Veenker. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 5. Otto Harraschowitz, Wiesbaden. 1972.

299. Benkő Loránd, Megjegyzések a magyar nyelvtudomány történetéhez a Sajnovics-évforduló kapcsán. Magyar Nyelv 66 (1970) 385-396. Hunfalvy Pál, bár jól látta mit ér Sajnovics munkája, mégis így fogalmazott: „Hell Tódor viselkedék leginkább nagy érdekléssel a nyelvrokonság iránt, ő ösztönözte Sajnovicsot, és segítgeté s mi, látván mily ügyetlenül és készület nélkül fognak a munkához, sajnálkozhatunk rajtuk, de megvetni nem szabad sem Sajnovicsot, sem Hell-et.” Hunfalvy Pál, A lapp nyelv. Új Magyar Múzeum 7 (1958) 11., jegyzetben.

300. Kosáry Domokos id. mű 591.

S miért kompromittálta? Mert „Sajnovicsék képesek voltak volna némi fényt gyujtani, s a magyar nyelvészetben ép oly mozgalmat előidézni, mint a szanszkrit a külföldön. Azonban leginkább a félreértett nemzeti büszkeség, mely ez által az 'Isten ostorá'-től származtatást veszélyeztetve vélte látni s mélyen irtózott a rút külsejű lappok rokonságától, az érintett férfiak nyomozásainak eredményeiben semmi áron osztozni nem akart.”³⁰¹ S nem lehangoló-e, hogy napjainkban is ezt a nótát fújják,³⁰² mintha nem tudnák, hogy igenis van a történelemben is nemzeti érdek, igenis nemzeti tudomány a történelem, a nyelv- és irodalom! Amikor a nemzeti tudományok „lankadatlan művelését” feladtuk, „melyek nélkül nincs indokolt nemzeti önértzet és honszerilem, ezek nélkül viszont nincs ösztön és erő önfenntartásunkra,”³⁰³ akkor készítettük elő Trianont!

„**Sajnovics János** 1769-ben utazott ki Vardö szigetére, mivel **VII. Keresztély** dán király arra kérte **Mária Terézia** magyar királynőt, küldene ki az Északi sarkhoz tudós csillagászokat, akik majd a Vénuszt fogják tanulmányozni.”³⁰⁴ Sajnovics részben Vardö szigetén, részben Koppenhágában belevetette magát a lapp nyelv tanulmányozásába és nagy boldogan állapította meg, hogy „magyarok ők, a mi testvéreink, a mi magyar nyelvünket beszélnek, a mi magyar ruháinkat viselik, a mi régi magyar őseink erkölcsé és élete szerint élnek.”³⁰⁵ **Zsirai Miklós**, nem feledkezve meg a **Sztálinra** hivatkozásról sem, Sajnovicsot tudatosan igen magasra értékeli, úgy tüntetve fel, mintha „a tudományosságunk az alkotó munka mezején alárendelt szereplőnek, majdnem tétlen szemlélőnek, sőt a keleti eredet ábrándképe(!) miatt a fejlődés kerékkötőjének(?) mutatkozott” volna. „Pedig a tudós világ joggal hihette, hogy a kételyek eloszlatására, meggyőző eredmények felmutatására legfőképpen a magyar kutatók volnának hívatva.”³⁰⁶ Általában manapság is hevesen tiltakoznak a „mértékadó kutatók” az ellen, hogy a Habsburgoknak érdekében állt a magyar múlt dicsőségének szétrombolása, de megfélemednek arról, hogy minderről maga **Sajnovics János** számolt be, aki elmondja, hogy **Mária Terézia** királynő (1740–1780) kívánta azt, hogy tegyenek közzé minden magyar-lapp rokonságra vonatkozó adatot!³⁰⁷

A Sajnovicssal szembeni rendkívüli elfogultságot jól mutatja az is, ahogyan a kínai-magyar nyelvrokonság kérdését kezelik, szemben a magyar-lapp nyelvrokonsággal. Holott a magyar-lapp nyelvrokonság kérdése mind a mai napig teljesen megoldatlan, a kínaival való rokonság pedig fel sem merülhet! A lappok nyelvének eredete homályos volt régen is és az ma is.³⁰⁸ Sőt, újabban felmerült, hogy „nem is olyan régen váltak olyanná, amilyenné, tehát látszólagos más fajú néppé. Ez az állítás megkérdőjelezi a nyelvcsere is. De az is lehet, hogy a lapp, a karjalai nem is népnév, hanem foglalkozásnév.”³⁰⁹ Hát ilyen szilárd eredményeink vannak. Sajnovics

---

301. Riedl Sz., A nyelvészetről általában. Magyar Nyelvészet 1 (1856) 29-30.

302. Pusztay János és Láng Gusztáv id. mű 1084.

303. Toldy Ferencz, Tudománybeli hátramaradásunk okai.

304. Vass József, Sajnovics János két ismeretlen levele. Új Magyar Múzeum 7 (1857) 136-146.

305. Zsirai Miklós, A modern nyelvtudomány magyar úttörői. I. Sajnovics és Gyarmathi. Budapest, MTA. 1952, 21.

306. Zsirai Miklós id. mű (1952) 18.

307. Sajnovics János, Demonstratio. Reprint, Bloomington 1968, 127: Ipsa certe Augustissima Imperatrix et Regina nostra Maria Theresia, ubi plenior ex R. Patre Hell informationem acceperat, rem hanc Ungariae suae per honorificam compellere non dubitavit...ut quidquid seu ad Idiomatis, seu ad Originis affinitatem pertinet, a Scriptoribus Ungaris diligenter excussum, publicis monumentis in Gentis Ungaricae gloriam vulgaretur. – Ugyanez a német kiadásban: Wiesbaden 1972, 136: Selbst unsere Erhabenste Kaiserin und Königin Maria Theresia zögerte nicht... diese Sache überaus ehrenvoll für die Anweisung, alles was die Verwandtschaft in Sprache und Ursprung betrafte, solle von den ungarischen Wissenschaftlern sorgfältig untersucht und zum Ruhm des ungarischen Volkes dokumentiert und veröffentlicht werden.

308. Wiklund: Von ihrer ursprünglichen Sprache weiß man so gut wie nichts. – Hrsg. Max Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte. III. Berlin 1925, 366. – Szinnyei József, Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft. Leipzig 1910, 17: Die Lappische mit dem Ostseefinnischen in sehr naher Verwandtschaft. Anthropologisch aber gehören die Lappen und Ostseefinnen nicht zusammen! Überhaupt stehen die Lappen in anthropologischer Hinsicht völlig isoliert. Es muß demnach angenommen werden, daß sie ursprünglich eine andere Sprache gesprochen und ihre jetzige Sprache von einem finnisch-ugrischen Volke entlehnt haben. – Pusztay János, Az uráli őshaza rekonstruálásának egy lehetséges nyelvészeti modellje. Életünk 35 (1997) 419-420.

309. Szij Enikő id. mű (1990) 263.

értékelésekor azonban szinte szóba sem kerül a kínai és a magyar nyelv rokonítása, illetve Zsirai csak mint „hibás tételt” emlegeti mindösszesen három sornyi terjedelemben,³¹⁰ holott – másoknál – oldalakon keresztül csapkod a bíráló pörölyével.³¹¹

Sajnovics János a maga korában alig hatott a magyar közvéleményre, munkáját alig olvasta valaki. „Sajnovics többet ígért és kevesebbet adott. Nem győzött meg senkit s így nem ösztönzött senkit az illető nyelvek tanulására.”³¹²

Nemzeti történetírásunk egyik megalapozója, **Pray György** (1732–1801) természetesen nyomban elolvasta szerzetes-társa munkáját, és nagy figyelmet fordított a finn-lapp-permi nyelvrokonság érveire,³¹³ sőt új könyvében felsorolja a finn-lapp, észt, lív, mordvin, cseremisiz, permi, zürjén, kondai vogul, a török csuvas és tatár nyelvek számneveit és más alapszavait³¹⁴ és elismeri a hasonlóságokat is, de azért továbbra is kitarat a hun-magyar rokonsági hagyomány mellett, a törököket is hunoknak tartván.³¹⁵ „Meghajolt ugyan a bizonyítékok súlya előtt,”³¹⁶ de nem lett finnugrista, amint ezt helyesen emelte ki **Bárczi Géza**: „elismeri a finnugor rokonságot, de oly módon, hogy amellettt fenntartja a török rokonságot is.”³¹⁷

Teljesen hamis az a beállítás is, hogy súlyosan támadták Sajnovicsot és „a vihar izgalmai és az otrombán személyeskedő rágalmak(?) annyira lesújtották a túlzottan érzékeny lelkű(?) Sajnovicsot, hogy további nyelvtudományi tervei megvalósításáról lemondva, szárnya szegetten visszavonult csillagászati tanulmányaihoz.”³¹⁸ Éppen nem így volt! **Éder Zoltán** kimutatta, hogy Sajnovicsot életében nem támadták és azért hagyta abba a nyelvészedést, mert csillagász akart lenni.³¹⁹ Külföldön is elsősorban a schlözeri iskola foglalkozott vele s a viták is nagyjából Göttingában folytak.³²⁰ Másutt alig volt hatása.³²¹ Az viszont tény, hogy Sajnovics lovat adott egyesek alá, akik – **Ady Endre** szavaival élve – kedvet éreztek a magyarok rugdosásához.³²² Elsőként **Joseph Hager** említhető, aki hírhedt könyvével³²³ sokak ellenszenvét váltotta ki, mivel ismételtelen hangoztatja, hogy a magyarok Lappóniából származnak, amiként **Hell Miksa** kigondolta. Ezt a munkát Zsirai „tartalmas tanulmánynak” nevezi.³²⁴ Hager állításait **Beregszászi Nagy Pál** vette bonckés alá, azt írván: „Ha a magyar nyelv valóban rokonságban volna a lappal, amely még nincs bebizonyítva, abból még nem

---

310. Zsirai Miklós id. mű (1952) 31.

311. P. Nagyfalusy Lajos S. J., Sajnovics János S. J. és a kínai nyelvhasználat. A kalocsai Jézus-társasági Érseki Szent István Gimnázium 1935/36. évi Értesítője, 1-16.

312. Hunfalvy Pál, A török, magyar és finn szók egybehasonlítása. Új Magyar Múzeum 5 (1855) 102-103.

313. Pray Georgius, Dissertationes historico-criticae in Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum. Vindobonae 1774, 16-28., 104.

314. Pray György 37 mongol és 67 török szót sorol fel. Id. mű 42-43., 106-108.

315. Pusztay János id. mű (1977) 152: Pray tovább szélesíti a kört, a rokonság körébe vonja a török nyelveket is.

316. Zsirai Miklós id. mű (1994) 498.

317. Bárczi Géza id. mű (1958) 56.

318. Zsirai Miklós id. mű (1952) 33.

319. Éder Zoltán, Újabb szempontok a „Demonstratio” hazai fogadtatásának kérdéséhez. Napoli 1975, 14.

320. Futaky István, A magyar nyelv a Göttingische Gelehrte Anzeigen 18. és 19. századi recenzióinak tükrében. In: Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. Szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1991, 181-182.

321. Lakó György, Sajnovics Demonstartio-jának visszhangja Finnországban. Magyar Nyelv 49 (1935) 402-405.

322. Ady Endre, A hőkölő harcok népe c. versének 4. versszaka: S ki egyszer rúgott a magyarba, / Szinte kedvet kap a rúgáshoz.

323. Joseph Hager, Neue Beweise der Verwandtschaft der Hungarn mit den Lappländer, wider neue Angriffe der Sajnovitschischen. Wien 1793.

324. Zsirai id. mű (1952) 32.

következik, hogy a magyarok Lappországból származának!”³²⁵

Beregszászi több jeles munkájában³²⁶ utasította el a finn-lapp rokonságot,³²⁷ miért magára vonta Schlözer haragját, aki őt „*említésre sem méltó álmodozónak*” nevezte.³²⁸ Hager könyvét is **Beregszászi Nagy Pál** ismertette a magyar olvasóközönséggel s itt említi meg, hogy a német tudósok romlására törtek.³²⁹

Am itt felmerül a kérdés: miért nevezhető (például **Kosáry Domokos** által) a kortársai (például **Th. Ch. Tychsen**) által is nagyműveltségűnek és rendkívüli nyelvtudásúnak tartott Beregszászi, aki az erlangeni egyetemen a keleti nyelveket adta elő, mint rendkívüli tanár s akit a Göttingai Tudós Társaság 1801-ben tagjává választott,³³⁰ „*hírhedtnek és kalandornak*”? S miért nem adják ki az ő műveit is, együtt Sajnovicséval? Tisztességes-e az a kultur- és tudománypolitika, amelyik ennyire nyíltan részrehajló? Mert ne feledjük, lehetséges, hogy a katolikus és protestáns ellentétek is szerepet játszottak,³³¹ a döntő azonban az volt, hogy a finnugor rokonságot dühödt magyargyűlölettel tálták.

Igen helyesen fogalmazta meg ezt **Vámbéry Ármin** (1832–1915):³³² „*Ha a nem magyar tudósok, mint Schlözer, Zeuss, Büdinger, Roessler stb. e kérdéssel azon tisztán tudományos tárgyilagossággal foglalkoztak volna, melyet tőlük, mint külföldiektől várni lehetett, és ha a magyar nép elleni, csak alig palástolható gyűlölet nem tűnnék ki mindenütt, egyébként érdemes munkáikból: akkor az olvasó a magyarok finn-ugor eredetének általok védelmezett tanát szigorúan tudományos meggyőződés eredményeképpen elfogadhatta volna. De fájdalom, a dolog nem így áll!*”³³³

A német tudósok illetően magatartása ellen még azok is felléptek, akik egyébként híveik voltak, mint például **Engel Keresztély János** (1770–1814),³³⁴ aki **Cornides Dániel** (1732–1787) műveit is kiadta.³³⁵ Engel is Göttingában tanult s mesterei közt volt Schlözer és Gatter is, az utóbbival állandó kapcsolatban is maradt,³³⁶ égis elutasította Fischer és Schlözer támadásait. Könyvének címe magyarul: *Kritikai kérdésfeltevés arról, hogy jelen ismereteink szerint hol volt a magyarok eredete és milyen népekkel van rokonságban?*

Engel elmondja, hogy korábban a göttingai, majd a bécsi könyvtár által nyújtott segítséggel szeretné

---

325. Beregszászi Nagy Pál, Ueber die Aenlichkeit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen. Erlangen, 1796, 189: Ist die Ungarische Sprache wirklich mit der Lappländischen verwandt (welches noch nicht beweisen ist) so folgt daraus nicht, dass die Hungarn aus Lappland herkommen.

326. Beregszászi Nagy Pál, Parallelon inter linguam Persicum atque Hungaricum. Erlangen 1794. E munkáját értékelte Munkácsi Bernát, Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. Magyar szójegyzék. Budapest, MTA. 1901, 4-8. – Beregszászi Nagy Pál, Versuch einer magyarischen Sprachlehre mit einiger hinsicht auf die türkische und andere morgenländischen entworfen. Erlangen 1797. – vö. Imre Sándor, Beregszászi Pál élete és munkái. Budapest, 1880.

327. Pápay József, Beregszászi Nagy Pál finnugor szöveggyűjtései. Magyar Nyelv 17 (1921) 86-90.

328. A. L. Schlözer, Nestor. Russischen Annalen. III. Göttingen 1805, 119: Träumereyen und keiner Erwähnung wert. – vö. Pukánszky Béla, Budenz József, Göttinga és a magyar nyelvhasználat. Nyelvtudományi Közlemények 50 (1936) 367.

329. Tudományos Gyűjtemény 6 (1822) II. 104 - 107.

330. Szinyei József, Magyar írók élete és munkái. I. Budapest, 1891, 923-925. h.

331. Gulya János id. mű (1983) 79.

332. Vámbéry (Vamberger) Ármin is zsidó származású volt és nagy magyar hazafi!

333. Vámbéry Ármin, A magyarok eredete. Ethnológiai tanulmány. Budapest, MTA. 1882, XI.

334. Kubinyi Ágoston, Engel J. Keresztély levelezésiből. Új Magyar Múzeum 5 (1855) II. 67-73., 474-482. A levelekből világosan kitűnik, hogy A.L. Schlözer pártján állt.

335. Danielis Cornides, Commentatio de religione veterum Hungarorum. Viennae 1791.

336. Hoc ille lexicon Regio Instituto Historico Göttingensi dono dedit, e cujus bibliotheca illud mecum humanissimus et illustrissimus Gatter, inspiciendum et excerptum communicavit. Engel Christianus, Disquisitio critica, quo in loco nunc adhuc cognitio nostra de Hungarorum origine et cum aliis gentibus affinitate posita sit? Viennae 1791, 115.

megvilágítani, hogy a tudós férfiak, mint **Pray György, Hell Miksa, Sajnovics János, Katona István, J. E. Fischer** és **Thunmann**, gyakran milyen különböző véleményekre jutottak.³³⁷ Filozófiai, történeti és nyelvi szempontból (methodus) vizsgálódik és leszögezi, hogy a szövegyezések önmagukban semmit sem bizonyítanak, hiszen például Meiners a magyar és a szláv szavak (deák, puska, sátor, pogány, német, király, rab, koma, etc.) egyezései alapján kijelentette, hogy a magyarok, a nevük és a nyelvük szerint, egy valódi szláv nép. Nemhiába nyerte el a göttingai, a prágai, a müncheni és a harkóvi tudós társaságok levelezői tagságát, higgadt kritikával nyilatkozott, rámutatván, hogy a Balti-tengertől a Volgáig terjedő hatalmas területen a megtelepült finn népek mintegy láncot alkottak,³³⁸ az V. század után azonban a szlávok ezt a láncot megszakították s egy részüket a hideg Szibériába úzték. Ennek alapján vélte Sajnovics és **Hell Miksa** a magyart és a lappot rokon nyelvnek, Wöldik a magyart és a grönlandi nyelvet, Fischer pedig a vogult, a konditárt és más szibériai nyelveket vette a magyarral rokon nyelvnek.³³⁹

Engel János Keresztély végezetül azt kívánta, hogy a magyarok sajtóságos és valódi eredetének, valamint az esetleges leszármazottaknak (maradványoknak) kikutatására a Magyar Tudós Társaság nyelveket ismerő tudós férfiakat küldjön Oroszországba, összegyűjtendő a magyarok emlékeit, megszemlélni Magyar város romjait a Kaukázusban, megismerni a vogulokat és más szibériai népeket, és legelső sorban bejárni a Kaukázust, annyi nép őshazáját.³⁴⁰

A XVIII. század végén azonban váratlan fordulat történt, mivel ismét egy magyar ember, **Gyarmathi Sámuel** (1751–1830) hangosabb hirdetője lett a finn rokonság elméletének, mint maguk a német feltalálók.

Gyarmathi Sámuel iskolázott, művelt ember volt, de orvosnak készült és 1782-ben orvosi diplomát is szerzett. Így is indult neki első ízben Németországnak. Ekkortájt még meg sem fordult a fejében, hogy a magyarság és a magyar nyelv nem keleti eredetű. Lelkesen foglalkozott a hun-szkita rovasírással, és hirdette: „*a magyar az Napkeleti Nyelv, melyre nézve különbözik is nagyon az Európaiaktól... Márpedig azzal bátran dicsekedhetünk, hogy az Európai Nyelvek között a Magyar Nyelv a legközelebb járul egy ilyen nagy tökéletességű képzelt Nyelvhez... A Magyar Nyelv, mely a Napkeleti Nyelvek természetével bír, ha a Napnyugati Nyelvek formájába öntődik, oda lesz annak minden szépsége, ereje és tisztasága.*”³⁴¹

Amikor 1795-ben másodjára Göttingába érkezik, hamarosan Schlözer hatása alá kerül, aki ráveszi a vele való együttműködésre. **Zsrai Miklós** ezt így tálalta: „*(Schlözer) bíztatja, sürgeti: mentse meg (sic!) a magyar tudományosság hírnevét, mert a mai magyar őstörténészek, nyelvhasznítóik javíthatatlan etimológizáló rajongók.*”³⁴²

---

337. Olim Göttingensis, nunc Vindobonensis Bibliothecae subsidiis adjutam, abdemus, et lucido, quantum per tenuitatem virium licet, ordine cuncta persequemur. Cum vero doctissimi viri: G. Pray, Hellius, Sainovicsius, Katona, Fischerus, Thunmannus, in diversas saepissime eant sententias. Engel id. mű 53.

338. Milyen érdekes, hogy ezt a kétszáz évvel ezelőtti elméletet látjuk újjászületni napjainkban az un. őshaza-lánc elmélet formájában: Pusztay János id. mű (1997) 417.

339. Nemini in republica literaria ignota esse possunt clarissorum virorum, Hellii, Sainovicsii, et Fischeri de linguae nostrae historia merita. Antequam Slavi ex oris Danubii egressi in omnem Bohemiam, Poloniam, et Russiam dissiparentur. Russicum imperium potissimum a Fennicis populis in sessum fuit, qui longam a mari Baltico usque ad Volgam protensam, quasi catenam formarunt. Supervenientes deinde Saeculo V. Slavi, catenam populorum Fennicorum ruperunt. Pars illorum in glaciales Lapponicae, Finmarchiae, Grönlandiae, pars in frigidis Siberiae plagas recesserant. Cum vero Hungari ad idem Fennicum seu Ugricum populorum genus, a quo se circa 625 separantes, peculiarem gentem formarunt, spectassent, mirum jam nemini videbitur, Cl. Sainovicsium et Hellium de affinitate linguae Lapponicae, Wöldikium de affinitate linguae Grönlandicae, et Fischerum de affinitate Linguae Vogulicae et Condicae, aliarumque linguarum Sibericarum, cum Hungarica disseruisse. Engel id. mű 113-114.

340. Specialia et certa de Hungarorum origine forsitan posteritas expertura est, cum affulgente literis meliore luce, Societas Scientiarum Hungarica orientur, virosque linguarum peritos in Russiam mittet, ut Hungarorum reliquias quaerant, rudera urbis Magyaricae contemplantur, Vogules et alias Sibiricas nationes cognoscant, et inprimis Caucasum, tot gentium patrem, perlustrent. Engel id. mű 117.

341. Gyarmathi Sámuel, Okoskodva tanító Magyar Nyelvmester. 1794. – Éder Zoltán, Gyarmathi Sámuel Nyelvmestéének egyik fő forrása. Magyar Nyelv 91 (1995) 52-63. – Gulya János, Gyarmathi Sámuel. Budapest, 1978, 65., 102., 107., 117.

342. Zsrai Miklós id. mű (1952) 39.

Schlözer azt írta Gyarmathinak, köszörülje ki azt a csorbát, amelyet **Beregszászi Nagy Pál** és rajongói okoztak a magyar tudományosságának.³⁴³

Wenzel Gusztáv viszont ugyanezt így tárgyalja: „Schlözer szenvedélyessége egész hevével a magyar őstörténetet felforgatni kísérle s a Hell-Sajnovics-féle állításokat egyoldalúlag megragadván s egész a túlságig megfeszítvén, egyrésztől Gyarmathit arra bírta, hogy a finn nyelvek és a magyar közötti... rokonságot bizonyítsa, másrészt pedig minden magyart gúnyszavakkal illetett, ki ellene és csatlósai ellen amannak pártolója maradni merészelt.”³⁴⁴

Schlözeren kívül sorompóba állt Gatter, Lichtenberg, Blumenbach, Cantaler, Büttner és a szláv Dobrowszky s így „napról-napra tisztultak Gyarmathi nézetei” és „Gyarmathi maga lát hozzá az igazságosztó (sic!!) munkához”³⁴⁵ és 1796-ra el is készült a „Grammatikai bizonyítása a magyar és a finn eredetű nyelvek rokonságának” c. műve.³⁴⁶

Gyarmathi Sámuel orvos volt, tehát nyelvészetileg teljesen képzetlen, magyarán igen-igen gyenge színvonalat képviselt, mégsem pellengérezték ki a finnugristák sem régebben, sem ma. Ha viszont a „*másik oldalon*” jelentkezik valaki, aki nem hivatásos, mint például napjainkban a török-magyar rokonsággal foglalkozó **Sára Péter**, azt nyomban a legsúlyosabb jelzőkkel illetik a – Zsiraihoz hasonlóan – magukat ítélő bírának képzelők (például **Rédei Károly**, **Vásáry István**). Gyarmathi összeállított nyelvtani hasonlóságokat (névszóragozás, melléknévi középfok-képzés, igeragozás, igeképzés, névmás és határozószó-képzés, etc.) és szóegyezéseket, amelyek zöme rossz.³⁴⁷ Gyarmathi azzal védekezett, hogy a rendelkezésére álló „könyvekben nagyon kevés olyasmit lehetett találni, ami az olvasót e nyelvek természetének beható vizsgálatára képesítette volna.” Ekkoriban még azt is tervezte, hogy Svédországban népszerűsíti a lapp-magyar rokonságot!³⁴⁸

Igen értékesnek tartják azon kitételét is, mely szerint a magyar nyelv nagyszámú török elemei nem lehetnek a rokonság bizonyítékai. Ezt „végtelenül fontos igazságnak”(?) nevezi Zsirai. Azt írja: „A magyar nyelvbe átvett nagyszámú tatár szó tehát nem bizonyít mást(?), mint azt, hogy népünk eléggé sok ideig élt az ő szomszédságukban és a velük folytatott állandó kereskedelem révén szükségszerűen tatár szavakat kölcsönöztünk tőlük vagy a mi magyar szavainkat adtuk át nekik.”³⁴⁹

Gyarmathi Sámuel szerény olvasottságát jelzi, hogy **Bél Mátyás Adparatus**-át sem ismerte, aki a magyar és az ún. finn nyelvek rokonságát éppen a szomszédsággal, a kölcsönös érintkezésekkel magyarázta.³⁵⁰ De ez egészen kézenfekvő, amint erre majd kitérünk **Hunfalvy Pál** tevékenységének tárgyalása kapcsán.

Alig másfél évtized múlva **Fessler Ignác Aurél** (1756–1839)³⁵¹ **Bél Mátyáshoz** hasonlóan érvel: „...a sötét őskorban már létrejött egy nagy, ámbár a természeti csapások és gondok terhe alatt elvadult finn világ, amely a Jeges-tengertől az Urálig, a Dontól és a Dvinától az Irtisig terjedt. Ezeknek a népeknek nagyon korán

---

343. Schlözer magyargyűlöletét és magyar-gyalázását egyes magyar szerzők „sajátságos kapcsolatnak”, „egyoldalú beállításnak”, „meglepő elfogultságnak” vagy „alig menthető megítélésnek” neveznek. Pukánszky Béla, Budenz József, Göttinga és a magyar nyelvhasználat. Nyelvtudományi Közlemények 50 (1936) 365-366.

344. Wenzel Gusztáv id. mű (1851) 307.

345. Zsirai Miklós id. mű (1952) 40.

346. Samvele Gyarmathi, Affinitas Linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticae demonstrata. Nec non Vocabularia dialectorum Tataricarum et Slavicarum cum Hungarica comparata. Göttingae 1799.- Reprint kiadása: Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series, Vol. 95.

347. Zsirai Miklós id. mű (1952) 43.

348. Lefler Béla, Gyarmathi Sámuel levele a Stockholmi Tudós Társasághoz. Magyar Nyelv 9 (1913) 37-43.

349. Non ergo aliud numerosa in linguam hungaricam assumpta vocabula tatarica demonstrare videntur, nisi gentem nostram longo satis tempore in eorum vicinitate vixisse, atque per continuum cum iis commercium inevitabili necessitate voces ab iis tataricas mutuasse, aut illis nostras hungaricas communicavisset. Gyarmathi id. mű 232.

350. Lásd az I. fejezet vonatkozó részét.

351. Koszó János, Fessler Aurél Ignác, a regény és történetíró. Budapest, 1923. Ismertetése: Századok 60 (1926) 64-65. – Hegedűs József, I. A. Fessler és a magyar nyelv rokonsága. Magyar Nyelv 91 (1995) 156-162.

kellett megtelepedniük, és nagyon sok sorscsapást szenvedtek el, mivel időszámításunk első századaiban már olyan mélyre süllyedtek, hogy elképzelhetetlen vadságban, nyomorúságos szegénységben élő emberekként voltak ismertek, akiknek nincsenek fegyvereik, nincsenek lovaik, nincsenek emberi lakásaik. Táplálékuk füvekből állt, a ruházatuk állatbőrökből és a fekvőhelyük az anyaföld volt. Minden reményük a nyilaikban volt, amelyeket – vas hiányában – csonthegyekkel láttak el.”

Fessler világosan kimondja, hogy a finn nyelvű népek és a magyarok között **van** nyelvi kapcsolat, hiszen e népek között legeltettek egykor Pannonia későbbi és legutolsó hódítói, akik önmagukat mind a mai napig magyaroknak nevezik, akiket a finn nyelvű szomszédaik ugoroknak neveztek. A nyelvi kapcsolatoknak hasonló magyarozatát adja, mint **Bél Mátyás**: a finn népek ezektől /a magyar/ emberektől sok mindent eltanultak: a dolgokat megismerni, felfogni, megjelölni, elkészíteni és /a nevüket/ kimondani. Innen a sok magyar szó, szóragozás, szófordulat s a finn nyelvek hasonlósága a magyar nyelvvel, amelyet bizonyítéknak használnak fel gyakran a magyaroknak a finnektől való leszármazására. Ezek az emberek azonban nem lettek finnek, és még kevésbé a nagy finn néptörzs egyik ága. Schlözert, Müllert, Hagert, Sajnovicsot és Gyarmathit bírálva rámutat arra, hogy *„nagyon gyakran, nagy fáradtsággal és erőltetett, művi úton hasonlították össze a magyar nyelvet, de sohasem azon alapelv szerint, amely szerint össze kellett volna hasonlítani ahhoz, hogy a nyelvek hasonlóságából ne csalárd módon a magyarok és a finnek rokonságát mutassák ki, hanem helyes következtetéseket vonjanak le.”*

A nyelvazonlításra vonatkozó fejtegetései is nagyon figyelemre méltóak! Nagyon egybe csengenek a jó félévszázad múlva alkotó, kiváló magyar nyelvész, **Szilády Áron** nézeteivel.³⁵²

Fessler azt mondja: ugyanazon törzs népeinél egynek kell lenniük a töszavaknak az alapszókincsben! A magánhangzók különbözősége és az egy és ugyanazon hangképző szerv mássalhangzóinak felcserélődése nem rontja az egységet, ám ha ugyanazt a tövet az egyik nyelvben ajakhanggal, a másikban torokhanggal ejtik ki, nyelvi egység sohasem létezett közöttük! Készített hat táblázatot, amelyekben összehasonlítja a magyart kilenc finn-féle nyelvvel, legelől megadva a német jelentést. 130 magyar szót vizsgált. Mit jelent az, teszi fel a kérdést, ha néhány száz tárgyat ebben és abban a nyelvben is azonosan vagy hasonlóan jelölnek? Az semmi mást nem bizonyít, mint azt, hogy a magyarok a finn népek között laktak s hogy ezek közül számos csoport kapcsolatban maradt velük, és távolabbi vándorlásaikon is elkísérték őket.

A magyar nyelv jó néhány száz dolgot, amely az ember legsajátosabb szükségleteit és legközelebbi környezetét illeti, egészen sajátos magyarsággal nevez meg, amely a finntől teljesen idegen, de más nyugati nyelvekkel sem rokon. Hol és mikor jutottak a magyarok ezeknek az ismeretéhez? Ilyenek például az 'oroszlán, őszvér, poroszka, teve, sárkány, hiúz, sas, gyapot, bíbor, selyem, bársony, üveg, dinnye, kénkö, etc'. Ezeket a fogalmakat a magyarok csak **Ázsia délebbi** részében ismerhették meg! *„Az az állítás tehát, hogy a magyarok a finnektől származnának, egyoldalú kutatások megengedhetetlen eredménye. A magyarok épp oly kevésbé finnek vagy lappok, mint ahogyan a bolgárok sem szlávok, bár egykor a szlávok között laktak és ma szlávul beszélnek.”*

Fessler keményen és határozottan visszautasítja Schlözerék támadásait, mondván: *„bosszúsággal és felháborodással lehet hallgatni Schlözerék ríkoltozásait, erős és sértő kifejezéseit, hiszen ők Pray, Katona, Cornides és Engel érvei közül egyetlenegy sem cáfoltak meg vagy tettek semmissé.”*³⁵³

Visszatérve **Gyarmathi Sámuel** tevékenységére, meg kell még említenünk, hogy egyrészt Schlözer durva magyar-ellenessége azért bántotta, erről tanúskodnak hazaírt levelei,³⁵⁴ másrészt mihelyst kikerült a németek bűvköréből lényegében felhagyott a nyelvészkedéssel, hiszen könyvének számos tételét inkább vitatták, semmint dicsérték.³⁵⁵

A jelek szerint igaza van **Nagy Ottónak**, hogy csak az a becsvágy hajtotta, hogy visszavágjon **Beregszászi Nagy Pálnak**³⁵⁶ Kortársai nemigen becsülték, tudósi hitelét is kétségbe vonták. **Kazinczy Ferenc** szerint még filológiai érzéke sem volt, **Kölcsey Ferenc** pedig olyan *„napkeleti fejnek”* nevezte, akitől egyszerűen irtózik.³⁵⁷ **Gyarmathi Sámuel** otthon, Erdélyben egy szótárt állított össze,³⁵⁸ amely szintén nem vált díszére, bár a fáradozását elismerték.³⁵⁹ Ilyesmiket ír benne: *„mi sem értenők meg Árpádék nyelvét”*, holott a nyelvemlékeink világosan az ellenkezőjét bizonyítják!

Gyarmathi Sámuel esetéből azt tanulhatjuk, hogy bármilyen gyenge műből vagy szerény képességű szerzőből is

---

352. Szilády Áron, Magyar szófejtegetések. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. 9 (1872) 1-5.

lehet korszakalkotó alapművet létrehozó zsenit „csinálni”, ha a tudományos élet irányítói ezt akarják.³⁶⁰ Sőt, napi politikai tanulságokat is a régen elhott szájába adhatunk, amint ezt, meglehetősen gátlástalanul, megtette **Zsirai Miklós**, amikor ezt írta le: „*Gyarmathi Sámuelért kell éltetnünk, mert ezzel az igazságszótással(?) mulasztást pótolunk, ugyanis az ő műve is beleszólt a magyar nép józan világ- és önszemléletének formálásába is. Az előkelő önhittség(?) misztikus fellegeiből visszahozott bennünket a realitások szilárd földjére. Hiába lázongtak a horvátistvánok, vámbéryárminok (sic!), majd a turanista mozgalom sámánjai, a gondolkodó(?) magyar többség(?) tudomásul vette... azt, amik vagyunk.*” „*Finnugor rokonságunk illetően tanulsága pedig arra figyelmeztetett, figyelmeztet állandóan bennünket, hogy ne essünk az önteltség, a nyelvi vagy faji sovinizmus(!) végzetesen hóbortos hibájába!*”³⁶¹ S ő lett volna a kommunista uralom áldozata?

Új távlatok (1800–1849)

Zsirai Miklós „félévszázados tétovázásnak” nevezi ezt az időszakot³⁶² amely az égvilágon semmivel sem

---

353. Dr. J.A. Fessler, Die Geschichte der Ungern und ihrer Landsassen. Erster Theil. Die Ungern unter Herzogen und Königen aus Árpád's Stamme. I. Leipzig, 1815, 172-178, 183-187., a táblázatokra: 727.: und so entstand all dort in dunkler Vorzeit schon eine grosse, doch unter Naturplagen und Sorgendruck verwilderte Finnen-Welt, welche von dem Eismeere bis an den Ural herabreichte und vom Don und der Duna bis an den Irtisch ausgebreitet war. Sehr früh müssen ihre Bewohner in sie eingewandert seyn, und mancherley Schicksale mochten sie gedrückt haben, weil sie im ersten Jahrhunderte der christlichen Zeitrechnung schon so tief herabgesunken waren, dass sie bekannt wurden als Menschen von ungemeiner Wildheit, jämmerliche Armuth, ohne Waffen, ohne Pferde, ohne menschliche Wohnungen. Ihre Nahrung waren jetzt schon Kräuter, die Kleidung ein Thierfell, die Lagerstätte die Erde. Alle Hoffnung lag in ihren Pfeilen, welche sie aus Mangel an Eisen mit Knochen zuspitzen. - Mitten unter diesem Volke weideten einmal auch Pannoniens nachmalige und letzte Eroberer, welche sich selbst, bis auf den heutigen Tag, Magyarok, nennen. - Von ihren Finnischen Nachbarn, Ugern und Ugier, von Ugor, Ogur... genannt worden. - Vieles lernten die Finnischen Horden von diesen Leuten kennen, auffassen, bezeichnen, aussprechen und machen, daher die vielen Magyarischen Wörter, Wortbeugungen, Wendungen und die ganze, so oft als Beweis für die Ungrische Abstammung von den Finnen gebrauchte Aenlichkeit der Finnischen Mundarten mit der Magyarischen Sprache: aber diese Leute wurden keine Finnen, und waren nichts weniger als ein Zweig des grossen Finnischen Völkerstammes, welches ihre Sprache und die Eigenthümlichkeiten ihres Volkscharakters beweisen. - Schon oft genug, auch bisweilen mühsam und künstlich, ist die Ungrische Sprache mit den Finnischen Mundarten verglichen worden, aber noch nie nach dem Grundsatz, nach welchem man hätte vergleichen müssen, um aus der Aenlichkeit der Sprachen die Verwandtschaft der Ungern mit den Finnen, nicht zu erschleichen, sondern richtig zu folgen.

354. Gyarmathi Sámuel levele 1795. július 21. Göttinga. Magyar Nyelv 40 (1944) 361.

355. Gulya János, Gyarmathi Sámuel. Budapest, 1978, 160. Ligeti Lajos, Gyarmathi Sámuel és a nyelv hasonlítás. In: A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van. II. Budapest, MTA. 1979, 381-382. éppen azt hangsúlyozza, Lucien Adam az 1870-es években mennyire nagyra tartotta Gyarmathit.

356. M. Nagy Ottó, Gyarmathi Sámuel élete és munkássága. Erdélyi Tudományos Füzetek 182. Kolozsvár, 1944, 44.

357. Zsirai Miklós id. mű (1952) 49.

358. Gyarmathi Sámuel, Vocabularium in quo plurima Hungaricis vocibus consona variarum lingvarum vocabula collegit...- Szótár, mellyben sok magyar szókhöz hasonló hangú idegen nyelvbéli szótak rendbe szedett Gyarmathi Sámuel Orvos doktor és a Göttingai Tudós Társaság tagja. Bétsben 1816.

359. Kölcsey Ferenc levelezése. Budapest 1990, 66.

360. Kosáry Domokos id. mű (1980) 592: “Sajnovics munkája után /Gyarmathi Affinitas-a/ a másik nagy pillére annak a hatalmas hídnak(?), amely a magyar felvilágosodás nyelvtudományának alkotásaként ívelt át az elavult nemesi hagyomány zavaros medre fölött a jövő felé.” Ezt a mondatot akár Kosáryné Réz Lola is írhatta volna. Ő legalább nem volt a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

361. Zsirai Miklós id. mű (1952) 53.

362. Zsirai Miklós id. mű (1994) 506.

vitte előbbre a magyar nyelvtudományt. Az ugyanis elfogadhatatlan, hogy a magyar nyelvet ne származtassuk sehonnan, se a finnugor nyelvekből, se a török nyelvekből, hanem induljunk ki abból, hogy „*a mi Nyelvünk úgy áll a több Nyelvek között, mint a Phoenix az ég madarainak számában... a maga nemében egyetlen!*” Ezt **Kazinczy Ferenc** fogalmazta meg így,³⁶³ de a magyar ősnyelvi mivoltát régen is,³⁶⁴ újabban is sokan vallják. **Gieswein Sándor** szerint: „...*a magyar nyelvnek... ugyanaz a fontos rendeltetése akadt, amelyet a magyar nemzetnek a Gondviselés a népek életében kijelölt. A magyar nyelv az indogermán nyelvterület közé beékelve, az ural-altáji nyelvek legnyugatibb előőrse... arra van hivatva, hogy általa a Nyugat és a Kelet népeit, a kaukázusi és a mongol fajt egybekötő ősi kapocs nagyobb világosságba helyeztessék.*”³⁶⁵

E patetikus megfogalmazás manapság „*nem időszerű*”, de maga a gondolat régen is élt, és ma is él. **Benkő Loránd** 1990 óta egyre határozottabban hangoztatja, hogy „*a magyarság igen korán elszakadt nyelvrokonaitól, és azoktól teljesen független életet élt nagyon hosszú ideig... – /a magyar nyelvet/ elsősorban saját elemei, szabályai jellemeznek, saját fejlődési törvényei irányítanak.*”³⁶⁶ „*A magyar nyelv... már a honfoglalás kori állapotában is egyike azoknak a legrégibb idők óta önálló európai nyelveknek, melyek máig fennmaradtak.*” „...*olyasféle 'európai ősnyelv', mint mondjuk az örmény vagy az albán.*”³⁶⁷

A reformkorban, amikor a magyar nyelv még hivatalos állami nyelv sem volt Magyarországon, még fontosabb volt a vele törődés és ősiségének hangoztatása. Voltak természetesen félresiklások, mint például a magyar-szanszkrit nyelvi rokonságot hangoztató soproni **Szabó József** írásai,³⁶⁸ akit keményen meg is bíráltak,³⁶⁹ az érdeklődés azonban megmaradt.³⁷⁰ Érdekes, hogy a régmúlt búvárlása közben hányszor és milyen különös utakat is bejártak egyesek a nyelv kutatás során. Példaként **Dankovszky Gergelyt** (1784–1857) hozom fel, aki – keményen megbírálván **Szabó Józsefet** – az eredeti magyar szavak számát néhány százra(!) tette csupán,³⁷¹ ugyanakkor lelkesülten hirdette a magyar nemzet ősiségét és dicsőségét. Dankovszky azt állította, tévesen persze, hogy a magyar nyelvben csak 4668 törzsszó van, de ezek közül 1898 tót, 889 görög, 334 római (latin), 288 német, 268 olasz, 25 francia, 14 zsidó (összesen tehát 3706 idegen szó) és mindösszesen 962 az eredeti magyar.³⁷² Magáról így írt: „*Én sem a költségeket nem kíméltem azért, hogy nem egy értékes és*

---

363. Tudományos Gyűjtemény 2 (1819) XI. 26-27.

364. Beregszászi Paulus, Versuch einer magyarischen Sprachlehre mit einiger hinsicht auf die tuerkische und andere morgenlänsichen Sprachen. Zum Gebrauch seiner Vorlesungen entworfen / von P. Beregszászi/. Erlangen, 1797, XV.: Unsere Sprache, sagte einst der Kaiser in China zu einem Missionar, ist majestätisch, die Worte klingen angenehm in den Ohren: hingegen wenn ihr Europäer mit einander sprecht, so höre ich nichts, als ein beständiges Gemurmel, welches dem Jargon unserer Provinz Fo kien ziemlich gleich soemmt. Diese Missionare waren sicher keine Magyaren, sonst wäre Seine Majestät schwerlich veranlaßt worden, den Europäern diesen Vorwurf zu machen.

365. Idézi: Nagyfalusy id. mű 12

366. Benkő Loránd, Őstörténetünk és a magyar nyelvtudomány. Magyar Tudomány 97 (1990) 267.

367. Benkő Loránd, A honfoglaló magyarság nyelvi viszonyai és ami ezekből következik. In: Honfoglalás és nyelvészet. Szerkesztette: Kovács László, Veszprémy László. A honfoglalásról sok szemmel III. Főszerkesztő: Györffy György. Budapest, Balassi. 1997, 164.

368. Szabó József, A Magyar Név és Eredet méltóságának kivívása. Tudományos Gyűjtemény 10 (1826) V. 3-18. – uő A dicső magyar szó és nyelv őskorú régisége. Soprony 1829.

369. Toldy Ferenc, Tudományos Gyűjtemény 14 (1830)

370. A.J., A Nyelvnek eredete, kifejlése, elágazása. Tudományos Gyűjtemény 11 (1827) III. 3-38. – Pecz Lepold, A Szanszkrit és Török nyelvnek a Magyarra vélt rokonságáról. Tudományos Gyűjtemény 17 (1833) III. 85-112. – Szilágyi János, A Magyar nyelvnek alaphangokkal való bővülködéséről a Szanszkrit és minden más nyelvek felett. Tudományos Gyűjtemény 19 (1833) IX. 21-39.

371. Majláth Béla, Adatok a helynevek történetéhez. Értekezések a történettudomány köréből 4. Budapest, MTA 1882, 12.

372. Hungariae Gentis avitum Cognomen, Origo genuina, Sedesque priscae, ducentibus Graecis Scriptoribus coaevis detectae, a Georgio Dankovszky. Posenii 1825. – Ismertette Horváth István, Tudományos Gyűjtemény 9 (1825) II. 97-121. – vö. Tudománytár 3 (1839) X. 251.

drága könyvet megszereztek, sem a fáradtságtól nem riadtam vissza, hogy a Krisztus születése előtt és után élt görög szerzőket áttanulmányozzam azért, hogy az ókorról hiteles képet tudjak felvázolni. A magyar történelem kibővítéséhez és helyreigazításához hozzá kívántam járulni s ezért bőséges, nagyúri jutalmam az a tudat, hogy nem éltem hiába a magyar földön!”³⁷³

Kimutatni igyekezett a görög nyelv hatását, amely különös ötlet, de ne feledjük, **Szabédi László** (Kolozsvár) korunkban vallotta a magyar és a latin nyelv szoros kapcsolatát!³⁷⁴ A XIX. század elején nagy hatása volt a szanszkrit és az un. árja nyelvek kutatásában elért új eredményeknek, ebben teljesen egyetértek **Láng Gusztávv**al,³⁷⁵ akkoriban azonban nemcsak elméletben foglalkoztak őstörténettel, őskutatással, hanem neki is vágtak új felfedező utaknak s éppen ez volt a múlt század nagy hozadéka!

Egyre-másra indultak el tettekes magyarok is felkutatni és megismerni őshazánkat. A legelső helyen kell említenünk **Kőrösi Csoma Sándort**, aki ugyancsak hitt a török, a mongol, a tibeti és a szanszkrit hatásokban.³⁷⁶ Ő is Göttingában tanult Eichorn és Blumenbach növendékeként, de nem hitt Schlözeréknek! Mindez azonban nem ok arra, hogy mai történészek, ráadásul a budapesti Eötvös-egyetem professzora a reformkori állapotokról az alábbi jellemzést adja: *„Az a felemás helyzet, melyet az jellemez, hogy a polgári átalakulás vezetője a nemesség egy része, az őstörténetírásra is rányomja a bélyegét. A polgári nemzetévtől tökéletlensége, felemássága továbbra is a nemzeti öntudat buzdítójának a szerepében jelöli ki az őstörténet helyét. Fő feladata az ősiség, a történeti jogok bizonygatása, mind középkorias vonás, mely a modern polgári gondolkodástól idegen volt. E korban kellett volna az őstörténetnek igazi tudománnyá válnia, amikor is a nemzet minőségét nem az dönti el, hogy székíták vagyunk-e, hunok vagy finnugorok, hanem a jelen társadalmi, politikai és kulturális teljesítményei.”³⁷⁷ Jól(?) érzékelteti a polgárosult avagy polgárosodó Európa és hazánk közti szakadékot Kőrösi Csoma Sándor életútja és munkássága. Csoma legbelső indítékai, hogy a keleten maradt magyarokat megtalálja (s akiket természetesen már nem találhat meg, mert nincsenek), ugyanakkor, mintegy melleleg és kényszerből a modern tibetisztika megalapítója lesz s mint ilyet ma is ismerik világszerte. Ha „melleleg” nem lesz tibetista, **ma nem tud róla senki a világon.”**³⁷⁸*

---

373. Der Völker ungarischen Zunge und insbesondere der sieben Völkerschaften, von welchem die heutigen Magyaren unmittelbar abstammen, Urgeschichte, Religion, Cultur, Kleidtracht, Verkehr mit den Persern und Griechen u. 550 Jahre vor Christi Geburt. Nebst 100 rein griechischen und einigen persischen Wörtern, die man bis ißt für ächt ungarisch gehalten. Zum ersten Male nach den griechischen Quellen bearbeitet von G. Dankovszky. Preßburg, 1827: 4.

374. Szabédi László, Magyar nyelv őstörténete. Bp. 1974.

375. Láng Gusztáv id. mű 1082.

376. Hungari Literati postquam uberiores literaturae sanscriticae aquisiverint notitias, mirabuntur quanta sit affinitas (!) huius antiquae linguae cum nostra vernacula. Analogiam ingentem esse cum lingua Turcica, Mongolica, Tibetana, Sanscritica aut India magna cum voluptate didici. Kőrösi Csoma Sándor levele Calcuttából 1832. április 10-én. Tudományos Gyűjtemény 16 (1833) I. 96-97. – „Bátor vagyok azt állítani, hogy én jártas vagyok több régi és újabb európai és ázsiai nyelvekben, és hogy anyanyelvem, a magyar közel rokon, nem szavakban ugyan, de alkotásban, a török, indiai, kínai, mogul és tibeti nyelvekkel. Minden európai nyelvben, kivéve a magyart, a törököt és a finn eredetű nyelveket, találtnak előragok, a héber és arabs nyelvek mintájára. A magyarban úgy, mint az indiai, a kínai és a tibetiben, postpositiok fordulnak elő és affixumok, a végett, hogy többrendű igeformák alkothassanak ugyanazon gyökből. Idézi: Duka Tivadar, Kőrösi Csoma Sándor dolgozatait. Budapest, MTA. 1885 (reprint: Buddhista Misszió, Budapest 1984), 47-48.

377. Nem lehet ezt a megfogalmazást szó nélkül hagyni, hiszen – látszólag – roppant „tudományos”, de nem beszél arról, vajon miért szabad a dicső ősi multat a zsidóságnak életben tartania és magasztalnia s náluk ez miért nem „retrográd”? Hahn István, Zsidó ünnepek és népszokások. Budapest, Makkabi. 1995, 63.oldalon írja: *“Őseink a jövőbe vetett reményüket csak a szépséges múltnak kiszínezésével merték kifejezni. Minél reménytelenebb messziségben érezték magukat a jövő megváltásától, minél sívárabb volt a jelen és ijesztőbb a holnap: annál erősebb szálakkal kapaszkodott belé a zsidó lélek a dicsőséges múltba. ...ezért a reményért volt szent őseinknek, ezért szent, százszorosán szent minékünk is a múlt...”* Nekünk, magyaroknak is szent a múltunk!

378. Vásáry István, A magyar őstörténet kutatásának hagyományai. Magyar Tudomány 87 (1980) 370. Kell-e ennél szomorúbb idézet mai állapotunk jelzésére?

Kőrösi Csoma Sándorral sokan foglalkoztak,³⁷⁹ azt azonban máig sem tudatták, hogy miért nincs közzétéve az akadémia Kőrösi Csoma-kéziratosa anyaga teljes egészében?³⁸⁰ **Csetri Elek** részletesen tárgyalja a göttingai éveket,³⁸¹ s úgy véli, hogy Kőrösi elsősorban **Johann Friedrich Blumenbach** (1752–1840) hatására gondolta azt, hogy a magyarok az ujjuroktól származnak. Ez persze, mondja, teljesen hibás nézet csakúgy, mint a szanszkrit nyelvvel kapcsolatos rokon vonások kimutatása.³⁸² Pedig ezt a kérdést sem volna szabad ilyen meggondolatlanul tudománytalanul minősíteni! Kőrösi Csoma kimutatta, hogy a szanszkrit és a tibeti nyelvvel kapcsolatba hozhatók például az alábbi szavaink: atya, tűz, Bihar, béka, Pannónia, Dákia (szöllős, szöllőben bővelkedő!), Buda=Buddha, Pest jelentése alatt lévő terület, géta, jelentése vándorolni, menni, sátor, katona, Sándor, Isten, vászon, vajda, Gejza, muszka, jelentése: erős ember, Kárpát, kakas, kút, kend, pénz, párthus, fazék, sisak, szoba, udvar, Árpád! Mindezeket egy 270 szót tartalmazó kimutatásban foglalta össze, amelynek a végére ezt írta: *Materiam dedi, formam habetis, quaerite si placet!*³⁸³

Valóban, ő megmutatta az utat, csak keresni kellett volna a dicsőséget, akinek tetszik. Kevesen követték,³⁸⁴ még kevesebben követik,³⁸⁵ pedig megvan a történeti alapja az összevetésnek, hiszen mind a kusánok, mind a heftaliták (fehér hunok) nemcsak eljutottak Indiába, hanem ott hatalmas birodalmat hoztak létre. Márpedig az avarok, mai ismereteink szerint, döntő mértékben a közép-ázsiai heftalitákkal voltak rokonok. **Kőrösi Csoma Sándor** tehát megfontoltan írta le híres levelét 1821. március 1-én, Teheránban: „*Kedves Hazámfiak! Nemzetünk eredetének és régebbi történeteinek felkeresése és kifejtése végett indúltam volt ki Hazámból... és indulok a mi Elejünk legrégebbi Hazájába, nagy és kis Bukáriába (Buchara), de ha én, Isten őrizzen, olyan szerentsés nem lehetnék, hogy ezen utaimat végrehajtsam, ímé ezennel **meghagyom**, hogy az, aki ezen Tzélban én utánam megindul, Konstantinápolyban a török nyelvet megtanulván... egyenesen az említett országokba menjen s onnan kezdje további vizsgálódását. Ugyanis én az eddig valókból tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a Mi Elejünk ezen vidékről szállottak le, mint cultus nemzetek, a Krisztus előtt több századokkal, és minekutánna a mai Persián, Arábián által mentek volna, onnan visszatérvén, Syrián, Assyrián, Armenián, Georgián és Russián át Európába kéntelenítették menni az ásiak revolutiok miatt.*”³⁸⁶

Ezt a szövegrészt közli **Kiszely István** is,³⁸⁷ bővebb kifejtést azonban nem tart szükségesnek, holott ő (és többen mások) több ízben járt ezen a területen.

Kőrösi Csoma Sándor után indult el kutató útjára a Kaukázusba **Ógyallai Besse János** (1765–1838),³⁸⁸

---

379. William Wilson Hunter, A zarándok tudós. Budapest, 1885. – Debreczy Sándor, Kőrösi Csoma Sándor csodálatos élete. Budapest 1938. – Cholnoky Jenő, Kőrösi Csoma Sándor. Budapest, 1942. - Kara György, Kőrösi Csoma Sándor. Budapest, 1970. – Baktay Ervin, A világ tetején – Kőrösi Csoma Sándor nyomdokain Nyugat-Tibetben. Budapest, 1930. – uő Háromszéktől a Himalájáig. Budapest, 1942. – uő Kőrösi Csoma Sándor 1960. – Szilágyi Ferenc, Kőrösi Csoma Sándor hazai útjai. Budapest, 1966. – Csetri Elek, Kőrösi Csoma Sándor indulása. Bukarest, Kriterion. 1979.

380. Dr. Blaskovich Lajos, Őshaza és Kőrösi Csoma Sándor célja. Kőrösi Csoma Sándor halálának 100. évfordulóján. Budapest, Studium. é.n. 26., 41. – vö. Terjék József, Kőrösi Csoma dokumentumok az Akadémiai Könyvtár gyűjteményeiben. Budapest, 1976. Magam e kérdésben nem kutattam, így biztosat nem állíthatok!

381. Csetri Elek id. mű 135-207.

382. Nagyon jellemző, hogy 1974-ben ifj. Kodolányi János a nagyközönségnek szánt szemelvényes könyvben hogyan fogalmazott: “Tibet felé vette útját Kőrösi Csoma Sándor, hogy a magyarság őshazájának nyomára bukkanjon. Tibetben át szeretett volna tovább haladni Közép-Ázsia felé, terveit azonban nem sikerült megvalósítania. S tudjuk (?), ő is téves úti célt követett, nem érhetett volna el a remélt eredményt (?).” In: A finnugor őshaza nyomában. A magyar néprajz klasszikusai. Budapest, Gondolat. 1974, 10.

383. Duka Tivadar id. mű 49-59., 412-420.

384. Blaskovich Lajos, id. mű.

385. Aradi Éva, Néhány erdélyi földrajzi név szanszkrit eredete. Kézirat. Ő a Kárpát, a Maros, a Tisza, a Túr, a Körös, a Szamos, a Tatrang, a Bihar, a Hargita, a Szatmár, a Kovászna, a Ménaság és a Bereck neveket elemzi.

386. Thaisz Redactor, Tudományos Gyűjtemény 9 (1825) I. 9-10.

387. Kiszely István, A magyarság őstörténete. (Mit adott a magyarság a világnak?) Budapest, Püski. I. 1996, 86.

a Don vidékére **Jerney János** (1800–1855),³⁸⁹ majd 1841-ben **Reguly Antal** (1819–1858) előbb Szentpétervárra, majd Svéd- és Finnországba, onnan pedig az Urál vidékére és Szibériába utazott és csak 1846-ban tért vissza Szentpétervárra. Egészen távol áll tőlem, hogy a tragikus sorsú **Reguly Antalt** rossz szóval illessem, de az mégsem hallgatható el, hogy ő, bármily lelkes volt, egyáltalán nem volt hivatásos szakember. Jogot végzett és a nyelvészek, kivált **A. M. Castren** (1813–1852), kifejezetten rossz véleménnyel voltak munkálkodásáról. Őt azonban ezért ma már nem éri gáncs, ha azonban egy „nem-finnugristának” nincs történelmi, nyelvészeti, néprajzosi vagy régészeti egyetemi oklevele, azonnal dilettáns fajankónak minősítetik. (lásd például **Götz László** esetét).

A tárgyilagosság a tudományos tevékenység alapfeltétele, ezért nem szabad kétféle mércével mérni. **Reguly Antal** megállapításait tehát igen helytelen „szigorúan tudományos realitásoknak” nevezni,³⁹⁰ mégpedig csak azért, mert beleillik a finnugor képbe. Ő ugyanis például pusztán, mint ötletet vetette fel, hogy „a vogulok a zürjén szomszédaitól Jögra nevet viselnek, ez elevenen emlékeztet(!) a régi Ugor vagy Jugor névre... ezen Jögra nép után neveztetett tehát az egész tájék, melyen ők laktak és laknak, hajdan Jugriának. De felteszik(!), hogy az oroszok a magyarokat is Jugrinak nevezik, midőn a keletiek tulajdon nevünket Madzsarnak ösmerték! Nem lehetne-é (sic!) ezen mostani /zürijén kimondás után/ Jögra a régi Jugrival egy név?, valamint talán(!) a vogulok tulajdon neve a Mansi, gyökere a Magyar névnek!”³⁹¹

De még mennyire, hogy lehet – kapták fel nyomban ezt az ötletet s ma már oda jutottunk, hogy magyar nevünk eredetét egyesek³⁹² egy soha nem létezett(!) erek és egy mancsa nevű népcsoport(?) egyesüléséből magyarázzák: „Az er népcsoport bizonyosan(?) szintén ugor nyelvet beszélt, mégpedig nagy valószínűséggel(!) olyan ugor nyelvjárást, amely közelebb állt(?) a magyarhoz, mint az obi-ugorhoz.”

Ezt a meglepő és meglehetősen képtelen ötletet még a szerző szegedi kollégái is megkérdőjelezik, mondván, okfejtése nem tűnik meggyőzőnek.³⁹³ Egy kiválóan kiképzett mai professzornak szabad ilyesfajta feltevést hirdetnie, ám egy régi, ugyancsak professzornak!, a szüntelen gyalázott és kicsúfolt **Horvát Istvánnak**³⁹⁴ „természetesen” nem lett volna szabad olyan dilettáns nézeteket leírnia, hogy a mi magyar nevünket elsősorban mégis csak a magyar nyelvből kellene magyarázni, hiszen nem lehet „a Magyar nevezetnek olyan jelentést tulajdonítani, a milyent a Magyar névben Magyar nyelvünkön nem érthetnek.” „A Magyar nevezet igaz jelentését nem más nyelvben, hanem a magunkéban kell és lehet helyesen és jó sikerrel nyomonznunk.” Így azután lehetséges, hogy a mag szó³⁹⁵ rejtezik benne (mag-zat, mag-am, mag-ad, Mag-óg, etc.) s talán azt jelenti: mag-nemzet, mag-eresztő mag-vető. Míg a gyar „gyökérszó”, amely benne van a gyar-apodás, a gyar-mat, gyar-at, azaz gereblyézik, a gyar-ló, etc. szavakban, gazdagodást, kiváltságot jelentett régen.³⁹⁶ A magyar nyelv Czuczor-Fogarasi-féle szótárában³⁹⁷ elfogadhatónak vélik a szerzők a mag-eresztő értelmezést. Ugyanakkor utalnak arra is, hogy az er, eri szavunk benne van a here, férj, erő szavainkban is.

---

388. Részletesebben lásd Bakay Kornél, Az Árpádok országa. Bp. 2002. III. fejezetben.

389. Részletesebben lásd Bakay Kornél, Az Árpádok országa. Bp. 2002. IV. fejezetben.

390. Zsirai Miklós id. mű (1994) 523.

391. A finnugor őshaza nyomában. Válogatta és szerkesztette: ifj. Kodolányi János. A magyar néprajz klasszikusai. Szerkeszti: Ortutay Gyula. Budapest, Gondolat. 1973, 35.

392. Róna-Tas András, A honfoglaló magyar nép. Budapest, Balassi.1996, 246.

393. Makk Ferenc, Egy őstörténeti kézikönyv margójára. Aetas. Történettudományi folyóirat. Szerkesztette: Koszta László. 2-3 (1997) 170.

394. Horvát István, Rajzolatok a magyar nemzet legrégebb történeteiből. Pest, 1825, 45-50. – Holéczy Mihály, A Magyar nevezet értelme. Tekintetes tudós, Horvát István Úrnak a Széchenyi Országos Könyvtár őrődjének, az ős magyar történetek fő bűvárának, nemes barátomnak, tiszteletül. Tudományos Gyűjtemény 18 (1834) III. 1.: Ha megoszlanak is történeti vitatásaid felett a vélemények, mély és széles tudományodról senki sem kételkedhetik, ha Tégedet egy némelly tébolyodottnak képzel is, én jeles dicsőségemnek tartom általad barátaid közé számláltatni.

395. Bárczi Géza, Magyar szófejtő szótár. Budapest, Trezor. 1994, 194.: a mag szó bizonytalan eredetű!, 102.: a gyarló török eredetű, a gyarmat, nyelvújítási szó?!

396. Holéczy Mihály id. mű 2-17.

397. Czuczor Gergely – Fogarasi János, A magyar nyelv szótára. IV. Pest, 1867, 48.h. skk.

Jászay Pál szerint a Magyar mint férfinév már 1362-ben előfordul.³⁹⁸ A magyar nyelv etimológiai szótárában³⁹⁹ ma is kitartanak a manysi + er teória mellett!

Mindezen új eredmények tárgyilagos kiértékelésére azonban már nem kerülhetett sor, (s ezt még a német származású Szontagh Gusztáv is szükségesnek tartotta lejegyezni: „*az éppen leperdült forradalom e kérdések további nyomozását, mint száz mást, ideiglen eltemette*”⁴⁰⁰ mert az 1848/49-es forradalom és szabadságharc vérbefojtása után a bécsi udvar a magyar nyelv és a magyar történelem ellen is fellépett, mégpedig nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a magyarságban meggyöngítse a nemzeti öntudatot, a nemzeti önbecsülést és kiölje a nemzeti büszkeséget, amely erőt adhat az ellenállásra. Erre a körülményre sokan rámutattak már, és nagyon jellemző, a „*mértékadó hivatalos főtudósok*” ingerült és felháborodott reagálása. Úgy tesznek, mintha nem lett volna a kegyetlen megtorlás mellett általános magyargyűlölet is, sőt azt akarják elhíttetni, hogy nekünk még védekeznünk sem szabad, mert ezzel „*megbántjuk*” a szomszédos népek jogos nemzeti önértetét.

A finnugor irányzat uralomra jutása

(1850–1867)

1993/94-ben, amikor ennek a fejezetnek egy részét közzé tettem, a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola egyik tanára, **Láng Gusztáv** válaszában azt állította, hogy én a szabadságharc utáni „*nemzetellenes összeesküvés*” egyik ördögi figurájaként mutattam be **Hunfalvy Pált**, holott valójában „*álismereteket*” terjesztettem, mert **Hunfalvy Pál** (1810–1891) egészen más ember és igaz, nagy magyar tudós volt. Bizonyíték képpen többször hivatkozik az *Új Magyar Múzeum* 1850. évi 1. és 2. számában megjelent Hunfalvy-írásra.⁴⁰¹ Bár **Láng Gusztáv** cikke egyáltalán nem olyan súlyú, hogy szükséges volna vele hosszasan foglalkozni, mégis megteszem, mert – vagdalkozás helyett – szeretném tárgyyszerűen bemutatni, hová vezet az, ha egyrészt az ember a saját munkájában hibázik, másrészt, ha a bíráló erősen felületes, és csak csipeget a gyorsan átlapozott kevéske forrásában, abban bízva, nem alaptalanul, hogy az olvasók úgysem néznek utána a forrásoknak.

A magam legfőbb mulasztásával kezdem. Sajnos, közlésemből kimaradt,⁴⁰² hogy csak egy részlet közzé tételéről van szó. Másrészt, amikor megemlítettem, hogy **Hunfalvy Pál** testvére, **Hunfalvy János** börtönbüntetést is szenvedett, kimaradt a kéziratból, az „*aki*” vonatkozó névmás s így az a látszat keletkezett, hogy **Hunfalvy Pál** kapott kegyelmet Haynautól 1850-ben.⁴⁰³ Így sétált bele a saját csapdájába **Láng Gusztáv**, amikor azt fejtegeti, miért kapott amnesztiát **Hunfalvy Pál**, aki valójában soha nem volt vád alatt⁴⁰⁴ és elítélve sem volt egyetlen percre sem. Mégpedig miért nem? Azért, mert Kossuth ellenfeleinek táborához, az ún. békepárthoz tartozott, amely a dinasztiaival való kiegyezést óhajtotta. 1849 őszét Békéscsabán töltötte, de az év végén már Pestre jött és semmi bántódása nem esett!⁴⁰⁵ Elég lett volna mindennek megismeréséhez egy

---

398. Jászay Pál, A magyar nemzet napjai a legrégebbi időktől. Új Magyar Múzeum 3 (1852) XI. 793.

399. Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. II. Hrsg. Lorand Benkő. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1994, 923 - 924: Das erste Glied ist Erw aus der ugr Z, vgl: wog (T) mänci 'Wogule', ungetauftes Kind ...zweite Glied er ist Erw aus der fgr Z, vgl. ember-férj-némber.

400. Szontagh Gusztáv, A magyarok eredete. Új Magyar Múzeum 1 (1850) II. 81.

401. Láng Gusztáv, Hogyan legyünk múlt századiak? Életünk 32 (1994) 1079-1082.

402. Az Életünk főszerkesztőjétől, Pete Györgytől levélben kértem, mivel hosszasan Németországban tartózkodtam, tüntesse fel, hogy egy részletről van szó, másrészt: javítsa ki a goromba hibákat. Sajnos, kéréssem teljesítésére nem került sor.

403. Bakay Kornél, Hogyan lettünk finnugorok? Életünk 32 (1994) 740.

404. A szabadságharc utáni megtorlásokra lásd: Konek Sándor, Magyarország bűnvádi statisztikája. Új Magyar Múzeum 9 (1859) 265: felségárulás 1856-ban Magyarországon 9 eset, felségsértés Magyarországon 1856-ban 41, 1857-ben 101! – vö. Tábori Kornél, Titkosrendőrség és kamarilla. Akták, adatok a bécsi udvari és rendőrségi levéltárból. Bevezetést írta: Marczali Henrik. Budapest, 1921.

lexikont leemelnie a polcra.⁴⁰⁶ De nem emelt le, inkább azon bölcsekedik, hogy „*ha egy magyar tanár az ő /ti. Bakay Kornél/ Hunfalvy-jellemzése alapján mutatná be a finnugor nyelvhasználat ezen úttörőjét tanítványainak, ugyanúgy az általa kárhozott 'másodkézből idézés' csapdájába sétálna be, s ugyanúgy álsmereteket oktatna.*”

Ami pedig a bécsi udvarhoz fűződő viszonyát illeti, a korabeli megítélésről ő maga számolt be, ám ezen adatok elolvasását is mellőzte kritikussal: Hunfalvyt már 1850 körül is osztrák titkos ügynöknek nevezték,⁴⁰⁷ sőt ez annyira beleivódott a közvéleménybe, hogy Hunfalvy még 1883-ban is beszélt erről: „*Midőn 1856-ban a 'Magyar Nyelvészet'-et akartam megindítani, több általam ismert és tisztelt magyar író támogatásra szólítottam fel. Az egyik... támogatását megígérvén, azt is tudatá velem, hogy egy igen tekintélyes akadémiai tag(!) által... figyelmeztetett arra, hogy engem az osztrák kormány azért vesztegetett meg, hogy a magyar nemzet hitelét a finn rokonság hirdetésével lerontsam, tehát óvakodjék én tőlem.*”⁴⁰⁸

Mielőtt megvizsgálánk Hunfalvy álláspontját és magaviseletét, mégpedig részletesen, nemcsak egy folyóirat két füzeté alapján, mint **Láng Gusztáv** tette, ki kell térnem **Hunfalvy Pál** emberi tulajdonságaira is. A Késmárk melletti Hunsdorf szepesi szász faluban született s 1827-ig (17 éves koráig!) számára a magyar nyelv teljesen idegen volt:⁴⁰⁹ „*Nyíltan megvallom, mi a magyart igen távolról néztük, s oly világban, mely bennünk hason érzelmeket korántsem gerjesztett. A magyar állapot idegen volt tőlünk.*”⁴¹⁰ Amikor egyre jelentősebb tisztségek birtoklója lett, szembeszökően kitűntek ellentmondást nem tűrő, zsarnoki vonásai. Az Akadémia „*mindenható titkára*” lett,⁴¹¹ aki – ha kedve úgy diktálta – tudományos életpályákat is szétrombolt, például **Bálint Gábor** esetében, akinek egyetemi tanári pályázatát, elsősorban Hunfalvy javaslatára, elutasították, aminek következtében 1879-ben ez a kiváló képességű és nagy tudású férfiú „*ismét kezébe veszi a vándorbotot, új hazát keres magának, és lemond mindarról, ami a fajtájához kötötte.*”⁴¹² **Hunfalvy Pált** tehát nem lehet minden további nélkül nemzeti érdekű magyar tudósak nevezni, aki „*az új idők beköszöntését sejtette,*”⁴¹³ főleg nem néhány tucat oldalnyi szövegének átlapozása után. Lássuk tehát most azt a két szakfolyóiratot, amelynek létrehozója elsősorban Hunfalvy volt: az *Új Magyar Múzeum*-ot és a *Magyar Nyelvészet*-et.

Az *Új Magyar Múzeum* (ÚMM) első száma 1850. október 1-én látott napvilágot, valóban döbbenetesen rövid idővel a világségi fegyverletétel után. Nyitó tanulmányát természetesen **Hunfalvy Pál** írta.⁴¹⁴ Ezt a tanulmányt újabban „*bátor és őszinte számvetésnek*” nevezik,⁴¹⁵ s persze tetszés szerint idézgetnek belőle. Láng is így tesz. De egyetlen szóval sem mutat rá Hunfalvy mondanivalójának a lényegére: „*A magyarság helyét a többi nemzet között társadalmának fejlettsége fogja mindig is meghatározni... Egész ezer éves múltunkban hiát (hiányt?) látunk, honnan származik ez a hi?*” „*Nemzetünk hiát nem a harci vitézség hiánya teszi, hanem teszi az, hogy a vitézségén kívül más tulajdonait nem fejtette ki úgy, s nem dolgozott annyit a tudományok, a művészetek és az anyagi ország terén... amennyit dolgoznia kellett volna is.*” „*A magyar nemzet oly restül tanult,*

---

405. Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái. IV. Budapest, 1896, 1416-1417. h. Manapság is bizonygatják, hogy Hunfalvy Pál „bújdosni kényszerült”: Simoncsics Péter, *Ethnographia* 118 (2007) 299.

406. Gracza György, A magyar szabadságharc története. Budapest, Wodianer. V. kötet 969.

407. Zsigmond Gábor, Hunfalvy Pál útja az embertudománytól az etnográfiaig. In: Népi kultúra – népi társadalom. *Folclorica et ethnographica*. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve X. Főszerkesztő: Ortutay Gyula. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1977, 244.

408. Hunfalvy Pál, Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? Budapest, MTA. 1883, 4.

409. Domokos Péter - Paládi-Kovács Attila, Hunfalvy Pál. Budapest 1986.

410. A finnugor őshaza nyomában. Budapest 1973, 37.

411. H. Laborc Júlia, Adalék Reguly fogadtatásához az abszolutizmus kori sajtóban. (Új Magyar Múzeum). In: Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Szerkesztette: Hajdú Mihály és Kiss Jenő. Budapest, 1991, 396.

412. Bodor András, Szentkatolnai Bálint Gábor, a nyelvtudós. In: Szentkatolnai Bálint Gábor. Erdélyi Tudományos Füzetek. 220. Kolozsvár, 1994, 9.

413. Pusztay János, Az „ugor-török háború” után. Budapest, 1977, 158-159.

414. Hunfalvy Pál, Igaz arany bulla. Intő és buzdító szózat, bevezetésül. ÚMM 1 (1850) 1-35., 93-120.

415. Zsigmond Gábor id. mű 212.

oly keveset dolgozott, hogy alig érdemli meg az önállást.” S ezek az állítások, szemrehányások igazak.⁴¹⁶ A nevelés legfőbb eszköze a nyelv, ezért kell azt alapvetően búvárolni. **H. Laborc Júlia** is úgy fogalmaz, mint én tettem: „/Hunfalvy/ felvilágosult kozmopolitaként hirdeti meg a történet- és nyelvtudomány feladatát.”⁴¹⁷ „Szükséges, hogy nem csak a magyar, hanem a vele rokon nyelveket is búvároljuk, nekik az összes nyelvek sorában helyt mutassunk ki.”⁴¹⁸ Hunfalvy nézeteit meglehetősen nagy felháborítás fogadta mind a *Religio* c. lapban, mind a *Pesti Naplóban*, ám Hunfalvy megismételte állítását, hogy a magyar sem a középkorban, sem újabban szellemileg nem tett annyit, mint kellett volna.⁴¹⁹

Való igaz, a felelős szerkesztő (később: kiadó) **Toldy Ferenc** (1805–1875), a szerkesztőbizottság tagjai között azonban Hunfalvy nem egy a 12-ből! (**Érdy János, Hunfalvy Pál, Jerney János, Lugossy József, Lukács Móric, Pauler Tivadar, Reguly Antal, Repiczky János, Szilasy János, Szontágh Gusztáv, Toldy Ferenc, Wenzel Gusztáv**). Ezért is robbant ki nyomban éles és kemény vita a lap hasábjain, amelyről **Láng Gusztáv** sajátos módon (vagy azért, mert nem olvasta a tanulmányokat vagy azért, mert mondandójához ez már egyáltalán nem illett!) nem tesz említést. Láng oda lyukad ki, hogy „képtelenség lenne feltételezni, hogy Hunfalvyék ócsárolni akarták azt a nemzetet, melyhez önként csatlakoztak, melynek nyelvét és műveltségét magukénak érezték. A finnugor rokonság elmélete azért tűnhetett a Hunfalvy-nemzedék számára vonzónak, mert általa a magyar nyelvet – és rokonait – beszélő egykori etnikumok ‘fajbéli keletkezése’ értékközömbös(?) tényező lett. Ahogy saját ‘fajbéli keletkezésök’ is azzá vált számukra.”⁴²⁰

A dolog azonban nem egészen így állt. **Toldy Ferenc** is mindjárt az első számban leszögezi: „a magyar nyelv a szkíta nyelvek osztályának, a mandzsú, mongol, török-tatár, szamojéd és finn nyelvek... tagját képezi... de egyikkel sem tart anya vagy leánynyelvi rokonságot!”⁴²¹ Határozottan kiáll a hun-magyar rokonság mellett, kiemelve, hogy a magyar Atilla-hagyomány hatott a németre és nem fordítva! Ő még úgy látja: a magyar nép világtörténeti változásokat idézett elő az európai népéletben. Felhívja a figyelmet arra, hogy a külföldi kútfőket a „Jegnagyobb vigyázattal kell használnunk”, mert elfogultak és magyargyűlölők. Vallásukat illetően a magyaroknál „tisztá monotheismus” volt, hitték a lélek halhatatlanságát, a soknejűség tőlük idegen volt, vendégszeretet, hűség, bajnoki becsület egészítik ki e nép jellemképét. „Ha a régi magyar nyelvet gondosan átnyomozzuk s azt a maival összehasonlítjuk, határozottan lehet állítanunk, hogy jelen hazájában egyetlen új nyelvtani alakot nem fejtett ki, egy képzővel sem bővült... egyedül idegen szók felvétele, még inkább a szóképzés ősi alaptörvényei szerint folytatott származtatás, valamint az összetétel útján gazdagodott... azon népnek, mely magának ilyen nyelvet teremtett, bár mily név alatt(!), szükségkép jelentős múltat, nem közönséges szellemi szükségeket, sőt egy rég elsüllyedt míveltségi időszakot kell tulajdonítanunk.”

A magyarságnak volt ősi írása is, nyilván közép-ázsiai eredetű, s voltak régi magyar hősmondái és költészeti alkotásai is. Ám **Szent István** korától az „őskori népélet minden emlékét kiirtották” s ezt Toldy mélyen fájlalja.

Szontágh Gusztáv (1793–1858), aki „nagy és előkelő családból származott, ősei pedig Szászországból jöttek hazánkba”⁴²² hamarosan választ írt Toldynak,⁴²³ s ebben úgy okoskodik, hogy a magyarok Szkítiából jöttek ki és nem a finnektől származnak, „mivel napjainkban ez már elavult kérdés,” egyébként is „a vogul és magyar nyelv...messzibb állván egymástól, mint hogy e hasonlóság belülről fejlődhetett volna ki, azt kell hinnünk, külsőleg, életbeni érintkezés által támadott.” De aztán kijelenti: találta nyomát a finneknek, a turkoknak és a mongoloknak, „hát a magyarok? Engedelmet kérek, azokat sehol sem fedezhettem föl.” „S arról, hogy a magyarok alkottak volna Ázsiában nagy birodalmat, arról, fájdalom, a história semmit sem tud.”

---

416. ÚMM 1 (1850) I. 2 - 3., 6.

417. H. Laborc Júlia id. mű 395.

418. ÚMM 1 (1850) II. 109.

419. Hunfalvy Pál, Felvilágosító észrevételek az „Igaz arany bulla” c. értekezést illető bírálatokra. ÚMM 1 (1850) I. 216-226.

420. Láng Gusztáv id. mű 1081-1082.

421. Toldy Ferenc, A magyarok míveltségi állapotjai a kereszténység felvétele előtt. ÚMM 1 (1850) I. 36-49.

422. Dékány Andor, Szontágh Gusztáv irodalmi bírálatai. Budapest, Sárkány Nyomda. 1929, 3.

423. Szontágh Gusztáv, A magyarok eredete. Tájékoztató. ÚMM 1 (1850) II. 81-93.

S most jön az igazi mondanivalója: „*Őseink talán nem is voltak igen műveltek? Nem voltak felette műveltek és szelídek, mert nem lehettek: mi szégyen az?*” „*Nagy fontosságot egyébiránt nem is tulajdonítok e kérdésnek, nem foghatván meg: mi dicsőség áradhatna ránk, ha a már most elenyészett, de hajdan a világ legpusztítóbb népei, rokonaink lettek volna, vagy mi haszon, mindektutána e népek irodalommal nem bírtak s rablásaik hírére kívül bármi tökélyű emléket nem hagytak magok után.*” „*Mit bajlódunk azzal a magyar milyenn volt?*”

Nem véletlen természetesen, hogy a marxista íróink Szontághot „igen tárgyilagosnak” találják s a válaszadó **Wenzel Gusztávot** ítélik el, aki kimerítő és alapos választ adott Szontághnak és közvetve **Hunfalvy Pálnak**.⁴²⁴

Wenzel Gusztáv elutasítja a finnugor rokonság elméletét, majd keményen megrója Szontághot, aki semmiféle tudományos kíváncságnak nem tett eleget, értekezésében semmi határozott tudományos szint nem mutat, ugyanakkor azt terjeszti, hogy a magyarok hajdan minden kultúrát nélkülözve jöttek a Kárpát-medencébe. Ezzel szemben Wenzel „*a magyarokat már eredetöknél és első fellépésöknél fogva az u.n. műveltségi népek (Culturvölker) sorába*” teszi. Jelenkori marxistáink e nézet veszélyességét hangoztatják,⁴²⁵ mivel a magyarság állítólagos magaskultúrája „*predesztinálta a magyarságot a Kárpát-medence népei feletti szupremációra.*” Ilyen zavaros és ostoba „*tudományos tételek*” fertőzték és fertőzik ma is a szellemi életünket.⁴²⁶

Wenzel tisztán látja a Szontágh-Hunfalvy-féle nézetek káros voltát: „*hazánkfiai közt kevesen vannak, kik az itt fenforgó kérdések fontosságát csak méltányolni is akarják, s nagyobb része nem is sejtí mind azon káros következményeket, melyeket azoknak még további elhanyagolása vagy egyedül színleges megfejtése legbecsesebb nemzeti érdekeinkre nézve okvetlen szülni fogna.*”

Nagyon fontos tudnivaló szerinte, hogy a magyar hajdan egy igen hatalmas, mind Ázsiában, mind Kelet-Európában elterjedt, világtörténeti jelentőségű népcsalád tagja volt, sorolta a szkítákat, a hunokat, az avarokat, a bolgárokat, a kazárokat, a magyarokat, a palócokat, az oroszokat (varjagok, azaz varégek), a besenyőket, az úzokat és a kunokat is sorolta.

Határozottan rámutat arra, hogy a „*német és szláv írók szünet nélkül tépegetik a hu-scytha népek történeti legszebb virágait... s a bolgároknak csak azért jut kegyelem, mert elszlávosodtak.*” Ezek az idegen történetírók „*egyáltalán nem akarják megengedni, hogy a Konstantinus Porphyrogenetától említett árpádi magyarokon kívül valaha más magyar vagy magyarral vérrokon nemzet létezett volna, s ezeknek eseményeit úgy fogják fel, mintha azok csakugyan közvetlen az égből hullottak volna le.*”

Ugyanakkor Wenzel egy mindmáig alapvető és nagy fontosságú forráskritikai megállapítást is tesz, mégpedig azt, hogy **Bíborbanszületett Konstantin** császár leírásait nem szabad kizárólagosnak és minden részletében abszolút hitelesnek tekinteni! Végül **Wenzel Gusztáv** így zárja fejtegetéseit: „*nem engedhetem, hogy egyik, nemzetiségünk szempontjából felette fontos tudomány, valóságos tudóshoz nem illő könnyelműséggel oly tudományos folyóiratban alacsonyítottassék le, melynek én is egyik kiadója vagyok.*”

Szontágh Gusztáv válaszaiban⁴²⁷ arra hivatkozik: szabad-e hazafiságot, nemzeti érzést, lelkesedést valótlanra, tehát ámitásra s mystificationra alapítani? S itt szabadságharcunkra is utal, amelyet, úgy mond, „*valótlan képzelgések buktatták meg szemünk előtt.*” Elveti, hogy a hunok, avarok, bolgárok, kazárok és kunok magyar fajúak voltak, s elvet mindent, amit Wenzel és Toldy állít.⁴²⁸

Szontágh érvelése, írja **Zsigmond Gábor**, elhatározó jelentőségű volt Hunfalvy számára is, „*el kellett határolódnia a tudományos közvélemény nagyobb hányadától, és hamarosan szembe kellett néznie a nyílt támadásokkal, gyakran becsületbe vágó sértegetésekkel.*”⁴²⁹ **Hunfalvy Pál** minden erejét a nyelvészeti érvek

---

424. Wenzel Gusztáv, Eszmetörédek a magyarok eredetéről. Szontágh Gusztáv értekezésére vonatkozva. ÚMM 2 (1851) VI. 305-329., 431-457., 486-499.

425. Zsigmond Gábor id. mű 216.

426. Vö. Bakay Kornél, A magyar őstörténet kérdései - régész szemmel. Belvedere. JGYTF Történezhallgatók Lapja Kiskönyvtár 9. Szeged, 1996, 49 skk.

427. Szontágh Gusztáv, Tudomány, magyar tudós. ÚMM 1 (1850/51) 377-390. – uő Eszmecsere Toldy Ferenc és Wenzel Gusztáv társaimmal. ÚMM 2 (1851) V. 663-695.

428. Toldy Ferenc csípős glosszákkal kíséri végig a szöveget!

429. Zsigmond Gábor id. mű 219.

bemutatására összpontosítja,⁴³⁰ különösen a nyelvhasználat mindent eldöntő jelentőségére.⁴³¹ Ekkoriban azonban még azt tartja: „*Minden nemzetnek legősibb története okvetlenül rokon nyelvű nemzetek közelében folytak le. Tehát lehetetlen, hogy a magyar nemzet legősibb történeteit akár a sémi, akár az indogermán népek között találjuk, mivel ha ott találhatnók, nyelve nem volna magyar... Mi a magyar nyelv? Miben nem hasonlít máshoz, hanem csak önmagához? Ez bizonyosan minden nyelvészgálódásnak a feladata.*”⁴³²

De azt a kortársak is világosan látják, hogy az új helyzet **Hunfalvy Pálnak** köszönhető. **Vass József** írta: „*Napjainkban, midőn a finn-magyar nyelvkérdést oly sok oldalú s alapos előkészülettel és annyi hivatottsággal látjuk a derék Hunfalvy Pál által a magyar nyelvészet mezején előtérbe hozatni.*”⁴³³

Sokan nem értettek egyet Hunfalvyval,⁴³⁴ nyilván ez is arra sarkallta, hogy egy új folyóiratot hozzon létre, amely már csak az ő nézeteit hirdeti. Így született meg 1856-ban a *Magyar Nyelvészet*. A termékeny Hunfalvy immáron három lapban is közölhette írásait: *Új Magyar Múzeum*, *Akadémiai Értesítő* és a *Magyar Nyelvészet*. Tanulmányt ír a lapp nyelvről,⁴³⁵ az osztyák nyelvről.⁴³⁶ De hiába szorgalmasak ő és hűséges hívei,⁴³⁷ lassan, de egyre erőteljesebben megszólalnak az ellenzők is. Talán ez is közrejátszhatott abban, hogy 1858-ban **Hunfalvy Pál** Magyarországra hozta **Joseph Budenzet** (1836–1892), aki 20 éves koráig magyar szót nem hallott.⁴³⁸ Hunfalvy erőszakossága révén azonban Budenz 1862-ben már a magyar akadémia levelező tagja, ugyanakkor 1861-től 1875-ig az akadémiai könyvtár könyvtárnoka, ahol **Hunfalvy Pál** 1851-től haláláig főkönyvtárnok volt.⁴³⁹

Az 1860-as években úgy tűnt, nem lesz finnugor hegemonia, hiszen a küzdőtéren igen jól felkészült tudósok jelentek meg, így **Ribáry Ferenc** (1827–1880), **Lugossy József** (1812–1884), **Czuczor Gergely** (1800–1866), **Mátyás Flórián** (1818–1904) és **Szilády Áron** (1837–1910). **Szilády Áron** kivételével ezek a magyar tudósok, ellentétben Hunfalvyval, mindannyian súlyos börtönbüntetést szenvedtek el a szabadságharc miatt! Ribáry kiállt a magyar nyelv ősi eredetisége mellett s elvetette azt, hogy a magyar nyelv a finn és a turk „*egyestől származott.*” Bírálta Hunfalvyt, „*akit a keleti képzelődés néha elragad*” s azt állítja, hogy Árpádék tán értették az osztyákat és a zürjén a magyar testvére. Nem az, sőt a mordvin nyelv sem tartozik a magyar ághoz.⁴⁴⁰ Még keményebben fogalmazott a Tanodai Lapok-ban,⁴⁴¹ amikor ezt írta: „*A nyelvészet nem pótolja ki egészen a történettudományt,⁴⁴² hanem hathatós segéd tudománya, melyre azonban hypothesiseket építeni csakugyan hiú merészség. Hunfalvy úr nyelvünket holt tömegnek nézi, melynek megfejtését mindig csak a*

---

430. Hunfalvy Pál, A finn és magyar szók egybehasonlítása. ÚMM 3 (1853) IX. 448-488. – uő Magyar nyelvtudományi mozgalmak. ÚMM 4 (1854) II. 157-184.

431. Hunfalvy Pál, Az altáji nyelvészetben nyilatkozó mozgalmak külföldön. ÚMM 4 (1854) 330-348. – uő A török, magyar és finn szók egybehasonlítása. ÚMM 5 (1855) II. 61-67., 99-152. – uő A dakota nyelv. ÚMM 6 (1856) I. 225-290.

432. ÚMM 5 (1855) II. 147., 150.

433. Vass József, Sajnovics két ismeretlen levele. ÚMM 7 (1857) I. 137.

434. Ballagi Móric, A magyar szónyomozás és az összehasonlító nyelvészet. ÚMM 7 (1857) II. 34-49.

435. ÚMM 8 (1858) II. 5-59.

436. Magyar Nyelvészet (MNY) 4 (1859) 142-152., 204-226., 369-400.

437. Fábrián István, Nyelv. Nyelvkülönbőség és nyelvrokonság. ÚMM 9 (1859) 497-515. – Rosty Zsigmond, A magyarok és finnek között volt viszonyokról. Magyar Nyelvészet 3 (1858) 217-222.

438. Budenz József, Török-magyar nyelvhasználat és hasonlító magyar-altáji hangtanról. Székfoglaló. Magyar Akadémiai Értesítő 2 (1862) 158-159: Mikor 1856-ban először hangzék magyar szó fülemben, még álomban sem képzelhetem vala, hogy valaha itt Magyarországon... a magyar nyelvtudományról értekezéssel szólhatni szerencsém lesz... Néhány éve múlt, hogy a magyar nyelvet saját honában tanulgatom... aminek vaj mily jól tudom, mennyire a kezdetén vagyok még.

439. A. Molnár Ferenc, Régi finnugor nyelvészek mint könyvtárosok. In: Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. Szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1991, 492-493.

440. Ribáry Ferenc, A mordvin nyelv a magyar ághoz tartozik-e? ÚMM 9 (1859) I. 258-293.

441. Tanodai Lapok 16 (1859) I. 184.

rokon nyelvek nyomán kell megkísérteni, a reciprocitást (a fordítottját) nem ismeri, mellynél fogva a rokon nyelveket kellene gyakran a **magyar által megfejteni!**"

Hunfalvy persze igyekszik visszavágni és „a lidérces anya gögös leányának” nevezi azt a nézetet, hogy a magyar nyelv eredeti nyelv. Hívei, **Fábián István** Finn Nyelvtanának dicsőítésekor ezt írták: „Ki nyelvünkhöz tudományosan és alaposan akar szólni, nem szabad többé a rokon finn nyelv tanulását mellőznie. Fábián István úr a magyar tudomány buzgó hálóját érdemli jelesül dolgozott munkájáért, mely nem csak Hunfalvy Pál, hanem Reguly Antalnak is teljes helyeslését kiérdemelte, mit azok kedvéért említünk meg, kik Hunfalvy úr illetékességét holmi oldaldöfésekkel gyanúsíthatni vélték.”⁴⁴³

Hunfalvy kezd beszorulni sáncai közé, így panaszodik: „ma igazán védelmezni akarom, ha lehet, magamat azon gyanú ellen, hogy hebehurgyán szökdécselek, s nem járok illő tudományos lépéssel, azután dolgozataimat azon szörnyű vád ellen, hogy azokban egy mákszemnyi valóság nincsen.”⁴⁴⁴

Lugossy József a finnező nyelvészekről keményen szól: „A nyelvtudomány történelme hallatni fogja gyakor ítéletét ez irány félszerűsége fölött s megpirítani elbizakodott gögjét.”⁴⁴⁵

Élesen megkülönbözteti a rokon és a testvér nyelveket: „Testvérnnyelvek nem élnek már ma a magyar nyelv oldalánál, hogy azok kincsből meríthető eredmények könnyeden pótolhatnánk ... magyar nyelvünk nem gyenge sarj az osztyák és vogul mellett harmadikul... nem finn, nem török-tatár, hanem rokona egyfelől a sok népű s nyelvű csúdnak, másfelől a sok népű és nyelvű ujjurnak.” „Rokon nyelveink a kazár, a kabar, az avar, a besenyő... s ezen tőrokonainkra a sokszor ajánlatba tett szküth nevezet volna a legszerencsésebb.”

Lugossy kiemeli, hogy a magyar számrendszer őrzi egyedül a kilencjegység⁴⁴⁶ és a helyiérték ősi alkotmányát. Az egy=igin–igen–egyes–így (ügy)–igyekezem (egyesen irányban haladok), a három, a hat és a kilenc szkíta-hun örökség: „...a kilenczet hun-magyar nyelvünk egyik becses maradványgyöngyének első tekintetre is méltán elfogadhatjuk.”

Jellemző példaként hozza fel a magyar lélek szót, amelyet régebben a finn hengi szóból magyaráltak. Mára ez, kivételesen, megváltozott.⁴⁴⁷ Hunfalvy tudta, hogy a fő csapást a magyar nyelv eredetiségére és azon sajátosságára kell mérni, hogy a magyar gyökökből épül! „Állítom, hogy a magyar egybehasonlító nyelvészet legkonokabb ellensége a magyar nyelv úgy vélt eredetisége... ez magában üres szó! Mely nyelvekhez képest eredeti a magyar nyelv?”⁴⁴⁸

Ballagi Móric azonnal megfelelt⁴⁴⁹ a gúnyolódo Hunfalvynak: „Hunfalvy tagtársunk legközelebb szokott élességével kikelt azok ellen, kik a magyar nyelvet eredetinek mondják és kíméletlen gúnyorral ostorozván az ezen kifejezésben nyilatkozó nemzeties elfogultságot, azt kérdé: mely nyelvekhez képest eredeti a magyar nyelv?... Szerintem semmi sem világosabb, mint az, hogy vannak eredeti és vannak származék nyelvek. Eredeti nyelvnek nevezem valamely nemzetnek nyelvét, ha az **a nemzet kebelében szülemlett**, vele nőtt és fejlődött és mint önszellemeinek terméke azzal egy élő egyéget képez. Ellenben származéknyelv áll elő, midőn valamely nemzet történelmi viszonyok hatalma folytán saját nyelvét más nemzet nyelvével cseréli fel, s az idegen nyelvkinccset, mint kész, szellemében visszhangra nem találó anyagot sajátítja el.”

---

442. Ez ellen írta Hunfalvy Pál, A nyelvtudomány többet bizonyít, mint a krónikák. Magyar Nyelvészet 3 (1858) 223-233.

443. ÚMM 9 (1859) I. 363.

444. Hunfalvy Pál, A magyar szóbeli hangsúly apologiája. ÚMM 9 (1859) I. 30.

445. Lugossy József, Nyelvészeti iránynézetek. ÚMM 9 (1859) I. 3-29.

446. A kilenc számnevünket Bárczi Géza, Magyar szöfejtő szótár. Budapest, Trezor. 1994, 165. és az Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. Hrsg. L. Benkő. I. Budapest, 1993, 752. egyaránt elhomályosult összetételnek és bizonytalan eredetűnek nevezi! s zavaros osztyák párhuzamokat hoz fel.

447. Bárczi id. mű 188. – EWU II. 1994, 887.

448. Hunfalvy Pál, Egy vogul monda (Vogul nyelvtani és szótári kísérettel). ÚMM 9 (1859) IV. 285-396., 326-352.

449. Ballagi Móric, A magyar nyelvészkedés köre. ÚMM 9 (1859) 418.

Mind Ballagi, mind **Czuczor Gergely** világosan látta, hogy a nyelv kutatás fő kérdése a nyelvanyag minemősége, azaz miből áll az eredeti nyelv, bár Czuczor a nyelvújítás gondolatától sem zárkózott el.⁴⁵⁰ A magyar nyelv szógyökökből áll, amelyeknek mindig volt jelentésük, értelmük, legfeljebb ma már nem ismerjük őket.

Czuczor Gergely teljesen újszerű álláspontját már 1851–1854 között kidolgozta,⁴⁵¹ majd „megmérkőzött” Hunfalvyval.⁴⁵² **Czuczor Gergely** álláspontja szerint a magyar nyelv a szógyökökre (gyökérszókra) épül. „*Ha nyelvünk csínját-bínját igazán tudni akarjuk, mindenek előtt ezzel kell a legapróbb részletességig megismerkednünk, mert csak élő anyai vagy hazai nyelvünkben ismerhetünk szabatosan minden hangot és ízeckét. Azért véleményem szerint is összehasonlításon kell kezdeni a nyelvvizsgálat, t.i. **saját nyelvünk** szavainak összehasonlításán.*”

Magyar nyelvünkben a gyököt rendszerint változatlanul hagyjuk, és új és új ragok által alkotunk új és új származékokat. Egy példa: az *olvadékonyság* szavunk, amelyet így bonthatunk szét: olvadékon-y-ság, olvadék-ony, olvad-ék, olv-ad, azaz olv, amelynek gyöke az ol, amelyből ered az ol-d szavunk. Finnugor szótáraink szerint az olv-ad a vogul *tol* vagy *szol* szavakból származik,⁴⁵³ illetve az ol alapszó ősi finnugor örökség s testvérei a vogul *talasz*, az osztyák *lole*, *lola*, a votják *szilmini* és a finn *szula*. Így az alapalak *szula* lehetett(?).⁴⁵⁴

Czuczor tehát azt vallja, szavaink gyökeit és alapjelentéseit magából a magyar nyelvből kell kimutatni és megfejteni. A **Czuczor Gergely** és **Fogarasi János** által készített szótárban⁴⁵⁵ a magyar nyelv címszó alatt a következőket olvashatjuk: „*Sajátságai. 1/ A szóhangok bősége, magánhangzó (önhangzó) 15 illetve 28, mássalhangzó 25. 2/Az egyszerű szógyökök száma meghaladja a kétezret, melyek mind egytagúak s zömmel hangutánzó, 3/ a magyar nyelv a ragozott nyelvek osztályába tartozik, a gyökszókhöz járulnak a ragok és a képzők, de messzemenően a hangzóilleszkedés szabályai szerint: madár-madarak, haza-hazának, etc. 4/ összesen 22 eset van nyelvünkben, 5/ három igeragozásunk van: az alanyi, a tárgyias és az alanyi-tárgyas, 6/ hat múlt időnk volt, sajnos ma már kiveszett nyelvünkéből! Például: zárja az ajtót, múlt idők: zár-a az ajtót, zár-ta az ajtót, zár vala, zár-a vala, zárta volt, zárta vala. De régen jövőidőnk is kettő volt: zárand az ajtót és záni fogja. 7/ nyelvünk kerüli a hangzótorlódást, 8/ a magyar nyelvben a képzők száma meghaladja a kétszázat s ennél fogva felülmúl minden ismert nyelvet a világon. 9/ a magyar nyelvben a hangsúly nem függ a szótagok számától.*”⁴⁵⁶

Hunfalvy Pál hevesen támadta Czuczorékat: „*A kőszirtek, melyekbe nálunk a nyelvvizsgálás ütközik leginkább a betűk jelentése és a szógyökök!*” „*Valamely nyelvek szógyökereiről egyedül a rokon nyelvek vizsgálatával együtt lehet okosan beszélni, azok tudása nélkül nem található alapot, melyre építeni lehet.*” Fel kell hagyni a vélt gyökök fejtegetésével! „*Szógyökér egész szó lehet csak, a kölcsönvett szókat nem szabad elemezni a mi nyelvünk módja szerint.*”⁴⁵⁷

Hunfalvy nagyon is jól tudta, hogy ő „*nem honi álláspontot*” képviselt, ezért csapkod: „*én vagyok honi állásponton, a Czuczorék ellenben nem honin. Mert ki a magyar nyelvet a lapp nyelvvel hasonlítja össze,*

---

450. Czuczor Gergely, Újítás a nyelvben. Tudománytár 2 (1834) II. 3 - 30. Már ekkor kinyilvánította a magyar nyelv eredetiségét.

451. Czuczor Gergely, A magyar nyelv etimológiai és hasonlító vizsgálata elvéről. Akadémiai Értesítő 1851, 279-298. – uő A magyar szóértelmezés és szóelemzés elveiről. Akadémiai Értesítő 1852, 66-77.

452. A hazai irodalom, tudomány és művészet szemléje 1849-1853. II. Magyar nyelvtudományi mozgalmak. ÚMM 4 (1854) I. 157-178.

453. Bárczi Géza, Magyar szófejtő szótár. Budapest, Trezor. 1994, 223. (Első kiadása 1941-ben.)

454. A magyar nyelv történeti - etimológiai szótára. 2. Főszerkesztő: Benkő Loránd. Szerkesztők: Kiss Lajos és Papp László. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1970, 1079. – vő. A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár III. Főszerkesztő: Lakó György. Szerkesztők: Rédei Károly és Sal Éva. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1978, 500-501.

455. Czuczor Gergely - Fogarasi János, A magyar nyelv szótára. I-VI. Pest, Emich Gusztáv. 1862-1874.

456. Uott IV. Pest, 1867, 62-65.

457. ÚMM 4 (1854) I. 168.

az inkább áll honi téren...” Egy másik cikkében így kiált fel: „Hát nem eredeti-e a magyar nyelv? kérdik sokan, nem bosszúság-e, hogy világosságért messze, talán a lappokhoz menjünk koldulni?”⁴⁵⁸

És ne gondoljuk, hogy mára ez a kérdés már idejét múlt! **Czuczor Gergely** és **Fogarasi János** nagy szótárakban összesen 110 784 cikket dolgozott fel, ami egyedülálló teljesítmény, kivált ha összevetjük a hasonló szótárakkal,⁴⁵⁹ ám hatalmas és csodálatos munkájukat nemcsak elhallgatják, elmellőzik, hanem ócsárolják is. **Balázs János** például ezt írta: „Czuczorék nagyszótára szókincsünk bemutatásával, a szavak találó értelmezésével megközelítette(?) ugyan a legmagasabb európai színvonalat is, a két szerkesztő azonban téves filozófiai alapelvekből(?) indult ki és a magyar nyelvhasználat akkori kétségtelen(?) eredményeit sem vette figyelembe. **Gyökelméletük teljesen korszerűtlen volt!**”⁴⁶⁰

A mai magyar nyelvtudomány vezető és mértékadó képviselői kivétel nélkül elutasítják a szógyökökre és szóbokrokra alapított vizsgálatokat, holott manapság legkorszerűbb nemzetközi nyelvészeti vizsgálatok ismét visszatértek a lexikai elemek belső rekonstrukciójához! Az Amszterdami Egyetem Kelet-Európa Intézetének tanára, **Marác László** (született 1960-ban Utrechtben) „A Magyar Fordulat – Politikai vélemények Közép-Európáról” c. könyvében⁴⁶¹ világosan kimondja, hogy a finnugor elmélet tarthatatlan és aluldeterminált, mivel a hangtörvények és a hangzóváltozások elévültek. A finnugristák kijelentik: csakis a vogul nyelv szógyökei ősiek, tehát csak azok a magyar szavak tekinthetők a mi eredeti szavainknak, amelyek megtalálhatók az obi-ugor nyelvekben! Ez nagyon fontos kitétel. Erre már 140 évvel ezelőtt rájöttek: „a mi nyelvünkben az Ázsiában maradt rokonaink nyelveiben máiglan él és feltalálhatik, csak az lehet eredeti nyelvsajátunk. Azt pedig, amit ott nem találhatik, itt Európában vettük fel,”⁴⁶² azaz jövevényszavunk. **Ez a velejéig hamis állítás a többszáz ezer szavas magyar nyelvet egy csekély szókincsű primitív nyelvévé degradálta.**

A szógyök-halmazok adják a szóbokrokat: kar, kar-ika, kar-ima, kar-ám, ker, ker-ek, ker-ül, ker-ít, ker-ing, kör, kör-öz, kör-nyül, kör-nyez, kör-ül, etc. Mindazok a szópárhuzamok tehát, amelyeket Schlözeréktől kezdve kimutattak, kicsi súlyúak vagy éppen súlytalanok. **Marác László**, a képzett nyelvész felszólítja tudós társait: térjenek vissza **Czuczor Gergelyhez!** Mert csakis az a nyelv rokona a magyarnak, amelynek hasonló teremtő gyökei, illetve szóbokrai vannak. Sőt, **Marác László** még azt is megmutatja,⁴⁶³ mire képes a szógyökökön alapuló vizsgálódás?

A **Hérodotosz** által feljegyzett eredetmonda egyik változata szerint Targita/osz-(Hargita?) szkíta király idejében aranykincsek hulltak az égből: eke, járom, bárd vagy szekerce és ivócsésze, vagyis: **ég, ek-e, ig-a, f-ok-os, ak-ó**, tehát ugyanazon szógyök (ek-ok-ak) szóbokrai e tárgyelvevések, a szkíta eredetmonda tehát leolvasható a magyar nyelvből.

Természetesen a múlt század második felében számos kiváló magyar nyelvész észrevette a finnesítők mögöttes szándékait is, ezért fogalmazott így például **Szilády Áron**: „Fő kötelesség pedig az, hogy a mi saját magunké, se el ne idegenítsük, sem mások ilyennemű törekvése iránt felbátorító közönbösséget ne tanúsítsunk. Nyelvünk elszigetelt állása, valamint másrésztől sokféle érintkezései, számos többé-kevésbé indokolt s még több oktan kísérletre szolgáltatnak alkalmat. Hasonlító nyelvészkedésünk ...tette, amit jónak vélt... de én épp

---

458. Magyar Nyelvészet 5 (1860) 251-252.

459. Mátyás Flórián, Magyar nyelvtörténeti szótár. 1-2. füzet. Pest 1868. (csonka maradt!) – uő Magyar nyelvtörténeti szótár-kísérlet. Pest-Pécs, 1871. – Szarvas Gábor – Simonyi Zsigmond, Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebbi nyelvemlékektől a nyelvújításig. I-III. Budapest, 1890, 1891, 1893. – Melich János – Gombocz Zoltán, Magyar Etymológiai Szótár. I-III. Budapest, 1930, 1934, 1944. – Bárczi Géza, Magyar szófejtő szótár. Budapest, 1941. kb. nyolcezer szót tárgyal, – A magyar szókészlet finnugor elemei. I-III. kötet 670 címszó!, – a Magyar nyelv történeti-etimológiai szótára három kötetben sem taglal húszezer magyar szót! Vö. a IV. Mutató c. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó. 1984, 37-146.

460. Balázs János, A magyar nyelvtudomány történeti fejlődésének eszmei alapjai. In: Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. Budapest, 1991, 76.

461. Marác László, Hungarian Revival. Political Reflections on Central Europe. With a foreword by László Tótkés. Nieuwewegen, Aspect. 1996, 68-72., 99-104.

462. Fábrián István, Nyelv. Nyelvkülönbség és nyelvrokonság. Nyelvvizsgálati rendszerek. ÚMM 9 (1859) IV. 511.

463. Marác László, A finnugor-elmélet tarthatatlansága nyelvészeti szempontból. Kézirat. Köszönöm a szerzőnek, hogy megküldte.

oly kevésbé várom egyedül s minden más tenni való előtt nyelvhasonlításunktól nyelvünk anyagának feldolgozását s rendszerének megismertetését, mint tíz évvel ezelőtt. Nem pótolhatja a nyelvtörténeti szótár véka alatt rejlő világot, nem a tájszavak s szólásmódok, valamint a helynevek gyűjtését sem. Ezek nélkül nagy bátorság, hogy ne mondjam, vakmerőség kell nyelvhasonlításunkhoz.”⁴⁶⁴

A magyar nyelvben általában az egy szótagos gyökök az eredetiek, amelyek nem úgy jöttek létre, hogy évszázadok, évezredek alatt elcsenevésztesedtek, hanem eleve ilyen teremtő gyökök voltak. Ezért a magyar eredeti nyelv, de „el kell ismerni, hogy volt idő nyelvészkedésünk közel múltjában, midőn nyelvünk eredetiségéről beszélni – csaknem bűnnel határos merényletnek tartott.”⁴⁶⁵

Szilády Áron megint Hunfalvyt: „nyelvészetünk soha sem fog többet bizonyítani, mint a krónikák... örökké üres kézzel fogja magától elbocsátani nyelvészetünk a hozzá segélyezés, felvilágosítás végett járuló történezt.”⁴⁶⁶

Hunfalvy Pál igyekezett minden támadást visszaverni, de a hevülete nem volt egyforma. Egyeseket jobban, másokat kevésbé bíralt. **Mátyás Flóriánt** (1818–1904) nagyon nem kedvelte, aki kiválóan képzett forráskritikus⁴⁶⁷ volt és ezért szavának is nagyobb volt a súlya. **Munkácsi Bernát** (1860–1941)⁴⁶⁸ lelkesülten írt erről a harcról: „már derengeni kezdett összehasonlító nyelvtudományunk egén a kelő nap hajnala(!). Hunfalvy Pál az 1851. év január havában kezdi meg amaz akadémiai értekezésének sorozatát, mely hosszú és erős küzdelem után hazánkban is érvényt szerez a külföldi tudományos világ ama közmeggyőződésének (sic!), hogy a magyar nyelv az altaji nyelvcsalád u.n. ‘finnugor’ vagy ‘finn-magyar’ csoportjának egyik tagja, melyben minden egyéb nyelvkörből való elemek csak külső... idegen jövevényszavak.”⁴⁶⁹

Mátyás Flórián azt vallotta, hogy a magyar nyelvnek a finn-féle nyelvekkel való összehasonlítása „bármely aprólékos s szőrszál-hasogatásig pontos volt is, még eddig mind hiányos, mert egyoldalú, a származási rokonság ezek alapján elhamarkodottan lett kimondva. Épen annyi s ép oly fontos anyagi s idombeli (nyelvtani) közösséget lehet kimutatni az árja nyelvekkel is, de azért ebből nem következik egyéb, mint a finn-magyar hasonlatokból, vagyis hogy mind e nyelveket beszélő népek valaha érintkezésben lehettek egymással.”⁴⁷⁰

S **Mátyás Flóriánnak** igaza volt! Az azóta eltelt közel másfél évszázad alatt hová jutott a magyar nyelvészet? Szavaink feléről „kimutatja”, hogy ismeretlen eredetű!⁴⁷¹ Ugyanakkor semmiféle egybevetést más nyelvekkel el nem végez, mondván: az tudománytalan. Holott mind a török, mind a mongol, mind a sumér nyelvvel való egybevetések igenis fontosak.⁴⁷² Példaként nézzünk néhányat **prof. dr. Marác László** képzett nyelvész válogatásából:

---

464. Szilády Áron, Magyar szófejtetések. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. 9 (1872) 4.

465. Szilády Áron, Nyelvészkedésünk célja és eszközei. Magyar Akadémiai Értesítő 2 (1862) III. 352, 354.

466. Uott 356.

467. Jellemző, hogy e kiváló férfiút még manapság is becsmérlik. A Magyar életrajzi lexikon. Szerkesztette: Kenyeres Ágnes. II. Budapest 1969, a 172. oldalon azt állítja, hogy Mátyás Flórián „autodidakta módon szerezte meg széleskörű nyelvi és történeti ismereteit.” – Vö. Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái. VIII. Budapest, 1902, 881 . 884. h.

468. Munkácsi eredeti családneve Munk volt s ezt csak 1881-ben változtatta meg. A pesti zsidó hitközség tanfelügyelőjeként is működött. Mindez, éppen úgy, mint a Budenzhez fűződő igen szoros kapcsolata, minden életrajzi lexikonból közismert, bírálóm, Láng Gusztáv mégis helyénvalónak találta, hogy ezt kipellengérezze. Talán jobb lett volna ehelyett szakmunkákat tanulmányoznia, hiszen abból megtudhatta volna (azt is), hogy Munkácsi büszke volt zsidóságára. Lásd: Munkácsi Bernát, A nyitrai, a nagyváradi és a budapesti Munk-család és a Felsenburg-család genealógiája. Ősök és ivadékok. Kiegészítette és átdolgozta: Munkácsi Ernő. Magyar zsidó családok genealógiája 1. Országos Magyar Zsidó Múzeum XI. Budapest, 1939 (!).

469. Munkácsi Bernát, Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. Magyar szójegyzék. Budapest, MTA. 1901, 23.

470. Mátyás Flórián, Magyar-árja nyelvhasonlatok. Pécsent, 1857, 26.

471. Hary Györgyné, Kiegészítések egy nyelvviita történetéhez. Valóság 10 (1976) 99.

472. E tekintetben is sokat köszönhetünk Götz Lászlónak, Keleten kél a nap. I-II. Budapest, Püski. 1994.

Mátyás Flórián több munkájában⁴⁷³ is szól a nyelvhasonlításról, az etimológiákról, ő már akkor tudta, hogy a „biztos etimológia” azt jelenti, hogy a tudomány mai állása szerint, illetőleg az etimológus megítélése szerint nem fér kétség az eredeztetés helyességéhez.⁴⁷⁴ Így írt: „Azon következtetésre, hogy ősi nyelvünk jelenleg csak finn, fájdalmasan felsóhajtunk! Méltó büntetése ez a hanyagságnak, mely a magyar-finnítést elnézte s a nemtudommi-ségnek, mely azt folyton pártolja.”

„Magyar embertől megérdemlené őseiktől öröklött egyetlen kincse, hogy eredetének és benső mivoltának félreismerőit tudományos módon igyekezzék helyreigazítani s ne sajnálja költségét és fáradságát, más műveltebb nyelvek megtanulására vagy az azokkal foglalkozók biztatására, pártolására fordítani, hogy elleneink szenvedélyes pizskálódásait ne csak elutasíthassa, hanem okszerű bírálattal valódi értékekre is szállíthassa... Természetes, hogy a tévedést csak az szüntetheti meg, aki az ügy melletti lelkesedéssel kívül a magyar nyelvet anyatejével szopta... (Célzás az idegen Budenz-re!) A finnezés korunkban is divatossá, sőt általánossá kezd válni, egyetlen nyelvészeti intézetünkön uralg, segélyeztetik! Főlöszleges gondoskodás! Megjutalmazná azt sokkal gazdagabb orosz kormány is, hisz e törekvés az ő alattvalóit közelebből érdekli.”

„Édes anyanyelvünknek, sok más veszteségek után(!) mai napiglan el nem vitázhatott osztatlan birtokunknak, áldozatkész kegyelettel tartozunk s a róla terjesztett álhíreket nem csak szóval, hanem tettleges közbenjárással is megczáfolni kötelességünk... Tehetős honfiainkat, valamint a magyar akadémia magyar irányú nyelvész tagjait édes anyanyelvünk becsületére kérem, legyenek segédkezéseimre, ezen nemzeti, sőt európai ügyben s fordítsanak kis részt anyagi vagy nyelvismereti kincsökből, a felőle terjengő balvélemények megszüntetésére.”⁴⁷⁵

Hunfalvyékát azonban mindez inkább felbőszítette⁴⁷⁶ s még hevesebben támadtak.⁴⁷⁷ Hiába kérleli tudós társait **Mátyás Flórián**: „Mióta e munka szerzője a magyar nyelvet képzelt rokonsági kötelekeiből bontani kísérelte s részvétre hitta föl nyelv tudós honfi társait e működésben, az ellenpárt tovább gerjeszté vizsgálatait... Jutalom vagy dicsőség finn-ellenes ügyben napjainkban nem várható. Minden lehető lenézések, megrovások daczára állíttassanak meg még egyszer finnező elleneink sebes haladásukban. Míg e kis egyéniséggel s munkájával bíbelődnek, legalább békén hagyják ősmultunkat. Nem magán érdek, hanem **egy hajdan dicső** s ma sem finn keverék vagy korcs **nemzet ügye forog itt fenn**. Engedjék meg azonban kissé neheztelnünk oly helyzetet, mellyben a magyar nyelvjellem tiszta ép voltáért Magyarhonban csak egyes kis tehetség, ez is sokképpen gátolva, működhetik, míg a merő hypothesisek körében tétovázó ellenfél szellemileg tekintélyes segéd társak, anyagilag magyar alapítványi pénzzerő(!) által támogatattik.”

Hunfalvy Pál a kiegészítést előkészítő időszak elején, 1861-ben ki is mondja, valójában mi az ő munkálkodásának a célja: „nekünk a nemzetiségek egyenlőségét gyakorlatba kell hozni úgy, a mint valóban meg is állhat.” „A magyar nyelv- és történelmi tudomány pedig országunk és nemzetünk bel- és külviszonyai által határozottatik meg. Országunk bel-viszonyai okvetlenül követelik, hogy nyelv- és történelmi tudományunk ezen országnak és az azt lakó népeknek nemcsak jelenét, hanem multját is teljesen bírja. Ennélfogva nyelvtudományunk köteles nemcsak a magyar nyelvről, hanem az oláhok, a kárpáti és déli szlávok nyelvről is tudományosan kimerítő munkát bírni.”⁴⁷⁸ Ha mindezen célok érdekében nem egyoldalúan és erőszakosan lép fel, ekkor már úgy is mint az 1861-ben alapított új Nyelvtudományi Közlemények szerkesztője, és nem favorizálja túlon-túl a magyarokat megvető **Budenz Józsefet**, aki iskolát létesített maga körül, egyik hú tanítványa éppen **Munkácsi Bernát** lett, talán ösztönzőleg hatott volna a magyar őstörténeti kutatásokra.

Budenz ugyanis, ellentétben Hunfalvyval, képzett nyelvész volt (mellesleg a sumér-magyar rokonságnak

---

473. Mátyás Flórián, A magyar nyelv finnítési törekvései ellenében. Pécs 1857. - uő Észrevételek a finnező véleményre a magyar ősvallásról, nyelvészeti viták és újabb magyar-árja nyelvhasonlatok. Pécs 1858.

474. Kiss Jenő, Az urali etimológiai szótár. Magyar Nyelv 88 (1992) 404.

475. Mátyás Flórián id. mű (1858) VII-XVI.

476. Hunfalvy Pál, Mátyás Flórián hasonlító nyelvtudomány-beli működései. Magyar Nyelvészet 3 (1858) 67-113. – uő Apológia. Magyar igeidők. Magyar Nyelvészet 5 (1860) 251 skk.

477. Hunfalvy Pál, Könyvismertetés. Magyar Nyelvészet 4 (1859) 232 skk.

478. Hunfalvy Pál, A 'Magyar Nyelvészet' politikája 1861-re. Magyar Nyelvészet 6 (1861) 10-11.

is híve hosszú időn át!),⁴⁷⁹ aki tudatában volt annak, mit jelent háttérbe szorítani a finnugrizmus ellenzőit, legyenek azok „csak” a nemzeti tudományok elkötelezettjei, vagy a **Vámbéry Ármin** irányította „törökösök”.

Munkácsi „egy szomorú kor érhető tévedéseinek” nevezi **Mátyás Flórián** adatait.⁴⁸⁰ S kevesen voltak, akik átérezték volna **Toldy Ferenc** 1868-ban elmondott szavait: „*Ne ámítsuk magunkat: ezer éves európai birodalmunk nagy – a túlélteknél is nagyobb – veszélyek előestvéjén áll... Mely fontos e tekintetben a nemzetnek minden erejét arra fordítani, hogy hogy fentartsa és folyvást nevelje európai súlyát ... a fegyveres erőt ... mennyire szükséges teljes odaadással s a legelszántabb önfeláldozással megalkotni és minden eshetőségre készen tartani! De van még egy kötelességünk, innen magunk iránt s ez az írókat s legkülönösben bennünket illet, az akadémiát s ez: a nemzeti tudománynak és irodalomnak folyton buzgó és lankadatlan művelése.*”

„A nemzeti tudomány az, mely magát a nemzetet és hazáját tárgyalja.” S nemzeti tudományok nélkül „nincs indokolt **nemzeti önérzet és honszerelem**, ezek nélkül viszont nincs ösztön és erő önfenntartásunkra, s végre hiányzik ezek nélkül ismerete is azon feltételeknek, melyek nélkül ma sem államot szerencsésen kormányozni, sem a nemzet jólétét kellőleg kifejezni nem lehetséges.”⁴⁸¹

Az ezeréves ünnepünk mámorában ugyanezt hajtogatja a költő **Vajda János** (1827–1897): „*a magyar/ az egyetlen művelt nyelv a világon, melynek még rokonát sem bírta mindeddig fölföldözni a tudományos kutatás, melynek katonai, művészeti, bölcséleti műszavai szebbek, tökéletesebbek, mint az összes európai népek által közösen használt, a rómaiból átlopkodott, korcs-kifejezések: hogy most mi szégyeneljük azt, amire jogosan büszkéek lehetünk és mint az örült, leszaggatjuk testünkről a rászabott szép ruhát és felöltjük a másoktól lopottat, ez oly megfoghatatlan, természetellenes valami, hogy ... okvetlen csak mulékony lehet, nem tarthat örökké, nem lehet állandó.*”⁴⁸²

Az ugor-török háborúnak nevezett villongás taglalása már nem e fejezet témája, az azonban ide tartozik, hogy a magyarság nemzeti létének megtartásáért vívott harcában a legsúlyosabb vereséget akkor szenvedte el, amikor a múlt század végén, 1872-ben létrehozták Budapesten a világ első finnugor egyetemi tanszékét **Budenz József** vezetésével,⁴⁸³ bár a tanszék hivatalos neve „*altáji összehasonlító nyelvészet*” volt.⁴⁸⁴

---

479. Hajdú Péter, Budenz és az indouráli hipotézis. In: Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. Szerkesztette: Kiss Jenő és Szűts László. Budapest, 1991, 254–255.

480. Munkácsi Bernát id. mű (1901) 30.

481. Toldy Ferencz, Tudománybeli hátramaradásunk okai. Értekezések 1868, 12-13.

482. Vajda János, Magyarság és nemzeti önérzet. Kóros áramok. Budapest, Singer és Wolfner. 1896, 70.

483. Domokos Péter, „Kell lenni valahol egy őshazának”. In: Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. Szerkesztette: Hajdú Mihály és Kiss Jenő. Budapest, 1991, 148.

484. Hajdú Péter id. mű (1991) 256.